

PREŠOVSKÁ UNIVERZITA V PREŠOVE

Fakulta humanitných a prírodných vied

Martina Kosturková

Kritické a morálne myslenie
Vysokoškolská učebnica a cvičebnica

PREŠOV 2022

Kritické a morálne myslenie: Vysokoškolská učebnica a cvičebnica

Táto publikácia je jedným z výstupov projektu KEGA č. 025PU-4/2020 *Rozvoj morálneho a kritického myslenia študentov v učiteľských študijných programoch*

Recenzenti prof. PhDr. Miron Zelina, DrSc., Dr. h. c.
 doc. PaedDr. Klára Velmovská, PhD.

Autorka © doc. PhDr. PaedDr. Martina Kosturková, PhD.

Ilustrácia © Mgr. Patrícia Gernátová

Za odbornú a jazykovú stránku tejto vysokoškolskej učebnice zodpovedá autor.

ISBN 978-80-555-3020-8
EAN 978055530208

OBSAH

Úvod.....	5
1 Kritické a morálne myslenie – výzva na zmenu edukácie	8
1.1 Východiská potreby kritickej a morálnej mysle	8
1.2 Taxonómia zručností budúcnosti	13
1.3 Cvičenia	27
1.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny	30
1.5 Cloze test.....	33
1.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o východiskách problematiky	35
Zhrnutie	36
2 Integrita kritického a morálneho myslenia v problematike cností	38
2.1 Cnosť	38
2.2 Intelektuálne a mravné cnosti u Aristotela	41
2.3 Cvičenia	53
2.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny	57
2.5 Cloze test.....	63
2.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o vlastných charakterových črtách ako kritického mysliteľa	65
Zhrnutie	66
3 Štandardy kritického a morálneho myslenia.....	67
3.1 Kultivácia intelektuálnej mysle	68
3.2 Štandardy kritického a morálneho myslenia	73
3.3 Cvičenia	75
3.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny	79
3.5 Cloze test.....	87
3.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o úrovni spravodlivého kritického myslenia	88
Zhrnutie	89
4 Praktická múdrosť (fronésis) a intelektuálna cnosť rozumnosť	91
4.1 Praktická múdrosť (fronésis) – integrujúca metacnosť	92
4.2 Intelektuálna cnosť rozumnosť & nerozumnosť.....	98
4.3 Cvičenia	100
4.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny	103
4.5 Cloze test.....	109
4.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o úrovni cnosti rozumnosti.....	111
Zhrnutie	112

5 Intelektuálna pokora	113
5.1 Intelektuálna pokora a intelektuálna arogancia	114
5.2 Rozhodujúce faktory intelektuálnej pokory a odporúčania	116
5.3 Cvičenia	117
5.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny	120
5.5 Cloze test.....	125
5.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o vlastnej úrovni intelektuálnej pokory	127
Zhrnutie	128
6 Intelektuálna odvaha.....	129
6.1 Východiská k intelektuálnej odvahe.....	129
6.2 Intelektuálna odvaha, intelektuálna zbabelosť a unáhlenosť	131
6.3 Cvičenia	133
6.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny	136
6.5 Cloze test.....	141
6.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o úrovni vlastnej intelektuálnej odvahy	142
Zhrnutie	143
7 Intelektuálna empatia.....	145
7.1 Intelektuálna empatia a kritické myslenie	146
7.2 Intelektuálna empatia a jej protiklad – intelektuálna egocentrickosť ...	147
7.3 Cvičenia	152
7.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny	155
7.5 Cloze test.....	159
7.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o vlastnej úrovni intelektuálnej empatie.....	160
Zhrnutie	161
8 Intelektuálna integrita	162
8.1 Intelektuálna integrita.....	162
8.2 Kognitívne skreslenia ako bariéra kritického a morálneho myslenia....	164
8.3 Cvičenia	166
8.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny	169
8.5 Cloze test.....	173
8.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o úrovni intelektuálnej integrity	175
Zhrnutie	176
9 Intelektuálna autonómia	177

9.1 Intelektuálna autonómia jej protiklad – intelektuálna prispôsobivosť.	178
9.2 Kognitívna zaujatosť – bariéra intelektuálnej autonómie.....	181
9.3 Cvičenia	185
9.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny	188
9.5 Cloze test.....	198
9.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o vlastnej intelektuálnej autonómii	198
Zhrnutie	199
Záver	201
Použitá literatúra	203
Prílohy	219
Príloha A Stratégie kultivácie intelektuálnej mysle	219
Príloha B Schéma na posúdenie intelektuálnej prípravy (integrity kritického a morálneho myslenia).....	224
Glosár	228
Register	232

ÚVOD

Kritické a morálne myslenie: Vysokoškolská učebnica a cvičebnica je hlavným výstupom projektu KEGA 025PU-4/2020 *Rozvoj morálneho a kritického myslenia študentov v učiteľských študijných programoch*.

Vysokoškolská učebnica a cvičebnica ponúka novú úroveň pohľadu na problematiku kritického a morálneho myslenia nielen na Slovensku, ale aj vo svete, a to ich integritu prostredníctvom problematiky cností. Má interdisciplinárny rozmer s celospoločenským dosahom. Je určená pre študentov učiteľských a neučiteľských študijných programov v dennej a externej forme bakalárskeho, magisterského a doktorandského štúdia, pre vysokoškolských učiteľov, ktorí participujú na zabezpečení pedagogicko-psychologických a spoločensko-vedných disciplín rôznych študijných programov, podnetná je aj pre akademikov a edukantov vedeckých smerov, nakoľko schopnosť kriticky a morálne myslieť by mala byť elementárnou spôsobilosťou v osobnom a profesijnom živote každého človeka. V neposlednom rade je zaujímavá aj pre aktérov edukačného systému základných a stredných škôl, pre študentov doplňujúceho pedagogického štúdia, učiteľov v procese profesijného rozvoja, vzdelávacie inštitúcie a centrá a pod. Hlavnou úlohou publikácie je ponúknuť námety na to, ako podporiť integritu kritického a morálneho myslenia u človeka prostredníctvom rozvoja cností.

Učebnica a cvičebnica je spracovaná podľa najnovších výziev World Economic Forum, Center for Curriculum Redesign, národných a medzinárodných požiadaviek kladených na kvalitu osobného a spoločenského života – byť autonómny s plnou morálnou zodpovednosťou. Obsah učebnice tvorí 9 kapitol rovnako štruktúrovaných. Teoretické východiská (prvé dve podkapitoly) obsahujú najaktuálnejšie domáce a zahraničné informácie s množstvom schém, obrázkov, tabuliek, interaktívnych linkov s možnosťou interného prepojenia na potrebnú časť v publikácii a aj s možnosťou prepojenia na rôzne externé zdroje. Cvičenia „pravda & lož“ plnia funkciu kvízu. Edukant najskôr označí odpoveď k jednotlivým otázkam, potom sa mu zobrazí metodika hodnotenia kvízu a v poslednom kroku mu systém ponúkne vyhodnotenie aj s uvedením ne/správnych odpovedí s uvedením relevantných argumentov. Tá-

to časť cvičebnice ponúka možnosť opakovať kvíz podľa potreby. Súčasťou cvičebnice je podkapitola zameraná na aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny. Obsahuje rôzne typy úloh vyplývajúce zo spoločenskej praxe, ktoré pomáhajú trénovať zručnosti kritického a morálneho myslenia edukanta. Ich súčasťou sú aj relatívne možné odpovede, ktoré si používateľ dokumentu môže preveriť po vyriešení úlohy cez možnosť „Kliknite na zobrazenie možných odpovedí“. Aj táto časť obsahuje linky na interné zdroje v publikácii a aj externé prepojenia na ukážky, elektronické dokumenty, príklady, softvéry, videá a pod. Každá kapitola obsahuje aj špeciálne cvičenie „Cloze test“. Pozostáva z aktuálneho textu k preberanej problematike, v ktorom je potrebné do prázdnych polí doplniť vhodné slovo. Po vyhodnotení sa používateľovi učebnice a cvičebnice zobrazí výsledné hodnotenie, správne a nesprávne odpovede a metodika hodnotenia konkrétneho cvičenia. Aj tento kvíz ponúka možnosť cvičiť sa v tejto zručnosti opakovane. Poslednou podkapitolou je schéma na kritické sebahodnotenie v predmetnej oblasti, ktoré obsahuje 9 výrokov. Používateľ má za úlohu každý výrok ohodnotiť na stupnici od 1 až po 6. Po zrátaní bodov dospeje k výslednému hodnoteniu podľa priloženej metodiky. Každá kapitola učebnice a cvičebnice ponúka výsledky vzdelávania používateľa, zhrnutie a kľúčové slová, ktoré sú interaktívne prepojené na glosár. Súčasťou elektronického výstupu je zoznam použitej literatúry, príloha A „Stratégie kultivácie intelektuálnej mysle“ a príloha B „Schéma na posúdenie intelektuálnej prípravy“. Oba merné prostriedky sú výsledkom vedeckého skúmania a overovania metodiky u študentov pregraduálnej prípravy na Prešovskej univerzite v Prešove počas doby riešenia projektu KEGA 025PU-4/2020. Elektronická verzia učebnice a cvičebnice má vzhľad bežnej www stránky. Z toho vyplýva aj jej používanie – dá sa s ňou pracovať na počítačoch, tabletoch, mobiloch... Podmienkou je pripojenie na internet. Pri výučbe sa môže využívať dataprojektor, interaktívna tabuľa, počítačová učebňa... Pri prezentačnej časti je možné využívať texty, obrázky aj videá. Cvičebnica ponúka rozličné typy cvičení. Kvízy a Cloze testy sa môžu využívať flexibilne – na priebežnú kontrolu alebo na klasifikáciu. Sebahodnotiace škály sú určené na kritickú sebareflexiu. Pomocou nej používateľ môže pristúpiť k sebauvedomeniu, autokorekcii a sebatvorbe.

Používanie učebnice a cvičebnice ponúka mnohé výhody spojené s kvalitnou podporou moderného prístupu k informáciám a ich spracovaniu, ako aj aktualizáciu a priebežné dopĺňanie nových informácií

Martina Kosturková

1 KRITICKÉ A MORÁLNE MYSLENIE – VÝZVA NA ZMENU EDUKÁCIE

Výsledky vzdelávania edukanta:

- ovláda základné pojmy a vie argumentovať v predmetnej problematike;
- vie špecifikovať potrebu kritického a morálneho myslenia;
- flexibilne získava informácie o kritickom a morálnom myslení z relevantných zdrojov;
- pozná domáce a zahraničné osobnosti, vzdelávacie inštitúcie a líderské organizácie v predmetnej problematike;
- ocení hodnotu kritického a morálneho myslenia v osobnom a profesijnom živote.

Kritické myslenie a morálne usudzovanie sa v kontexte vzdelávacej oblasti donedávna na Slovensku skúmali oddelene. Práce z oblasti kritického myslenia sú sumarizované v monografii Kosturková (2021a). Medzi najznámejšie práce z oblasti morálneho usudzovania patria Babinčák a Klimešová (2011), Brestovanský (2020), Ferková (2017), Kaliská, Kaliský a Čižmáriková (2013), Kaliská a Kaliský (2014a, 2014b), Klimešová a Babinčák (2009), Komárik et al. (2014), Lajčiaková (2008, 2012), Ráczová a Babinčák (2009) a i. Z Českej republiky sú významné práce Dvořáková (2008), Slováčková (2001), Slováčková a Slováček (2007), Vacek (1992) a i.

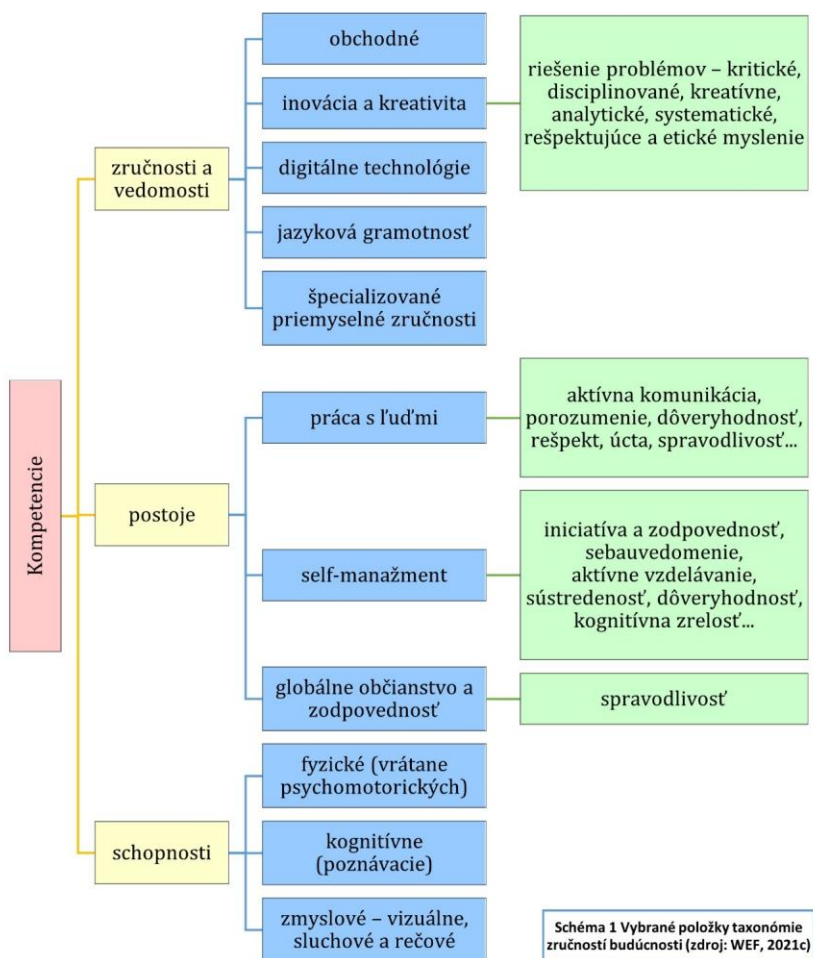
1.1 Východiská potreby kritickej a morálnej mysle

Výzva rozvíjať kriticky zmýšľajúceho a morálneho zodpovedného človeka je formulovaná viacerými medzinárodnými líderskými organizáciami. Ponúkame konkrétne argumenty na podporu tejto myšlienky:

1. V správe Svetového ekonomického fóra (The World Economic Forum; ďalej WEF – WEF, 2021a), zameranej na budúcnosť pracovného trhu, sú vyjadrené požiadavky, aby dnešná

generácia detí vedela kriticky myslieť, rýchlo sa učiť, systematicky, efektívne, flexibilne a kreatívne riešiť problémy, a to s plnou morálnou zodpovednosťou. Kritické myslenie sa ako top kompetencia považuje za jeden z najdôležitejších prvkov hodnotenia nosného komponentu, a tým je skutočnosť, ako je krajina pripravená na budúcnosť pracovného trhu. Lídrov v prvom rade zaujíma odpoveď na otázku: Ako krajina hodnotí štýl výučby? Spomedzi top oblastí sú výzvy orientované predovšetkým na rekvalifikáciu a hlavne zmenu myslenia novej generácie. Nosnými piliermi sa stávajú inovácia, flexibilita a prispôsobenie sa. To všetko je obsiahnuté v príručke Taxonómia zručností budúcnosti, v ktorej sú za najdôležitejšie indikátory kvality považované schopnosť kriticky a tvorivo myslieť, medzil'udské vzťahy a rozvoj digitálnej gramotnosti (WEF, 2021b; schéma 1.1).

WEF predstavuje interaktívnu taxonómiu (tabuľka 1.1) ako flexibilný model tvorby vlastného profilu kvality. V jeho prílohe 1 je predstavený globálny interaktívny model rozdelený do úrovní 1 – 4; úroveň 5 si každá inštitúcia môže prispôbiť svojim víziám (v úrovni 4 sú v zátvorkách uvedené príklady na stanovenie úrovne 5). WEF súčasne predstavuje nový model školy budúcnosti, v ktorom sa má implementovať rámec Education 4.0, a to prostredníctvom štyroch kľúčových systémových zásahov: posilnenie postavenie učiteľa, nové zručnosti, nové vzdelávacie štandardy a vzdelávanie obohatené o technológie (WEF, 2021c). Nás predovšetkým zaujíma, či sú slovenské školy v tomto smere agilné.

2. Aktuálne výzvy prestížnej vzdelávacej spoločnosti Centrum pre redizajn kurikula (*Center for Curriculum Redesign – CCR*, 2021; schéma 1.2) sú orientované na definovanie štyroch dimenzií vzdelávania pre 21. storočie:

1. vedomosti – čo vieme a čomu rozumieme (interdisciplinárna, tradičné a moderné disciplíny, globálna gramotnosť);
2. zručnosti – ako používame to, čo vieme (kritické myslenie, kreativita, komunikácia a spolupráca);

3. charakter – ako sa správame a angažujeme v spoločnosti (sebauvedomenie, zvedavosť, odvaha, odolnosť, etika, líderstvo);
4. metavzdelávanie – ako reflektujeme spoločnosť a ako sa jej prispôsobujeme (metakognícia, myslenie rastu).

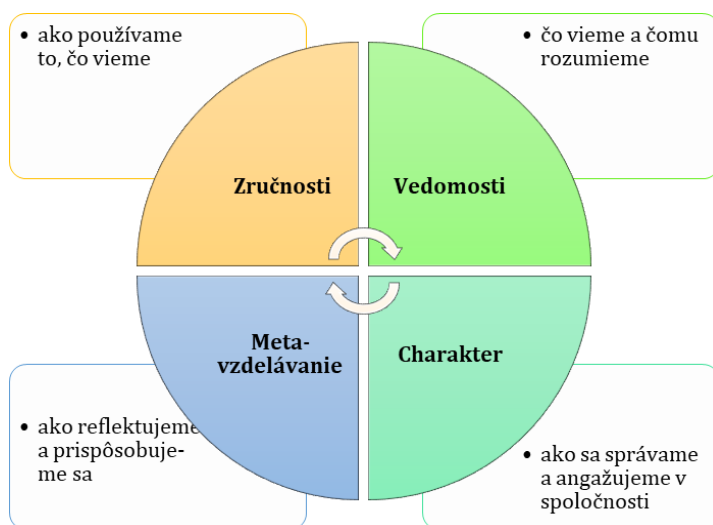

Schéma 1.2 Dimenzie vzdelávania pre 21. storočie (zdroj: CCR, 2021)

Fadel, Bialiková a Trilling (2020), poprední svetoví lídri CCR, varujú, že budúcnosť budú charakterizovať ešte väčšia nestálosť, neistota, zložitosť a nejednoznačnosť. Svet sa totiž podľa nich stáva čoraz ťažšie predvídateľný a je čoraz ťažšie ho riadiť. Najviac však zdôrazňujú skutočnosť, že naša budúcnosť bude závisieť od našich hodnôt.

3. Pedagogická profesia na Slovensku, resp. jej súčasný stav sa s ohľadom na stanovené trendy javí ako jedna z najkonzervatívnejších oblastí. H. Gardner (2006, 2009) vo svojej koncepcii tvrdí, že v dnešnom rýchlo sa meniacom svete je rozhodujúcich päť typov myslí, ktoré obsahujú a zabezpečujú potrebné zručnosti, hodnoty, postoje a vedomosti: discipli-

novaná, syntetizujúca, kreatívna, rešpektujúca a etická myseľ. Prvé tri sú kognitívne: disciplinovaná myseľ predstavuje hĺbku poznania; syntetizujúca myseľ šírku poznania; tvorivá myseľ rozsah poznania. Ďalšie dve sú mimokognitívne: rešpektujúca a etická myseľ predstavujú vzťah jednotlivca k ľudskej sfére. Gardner konštatuje, že deti si zaslúžia rozvinúť týchto päť typov myslí, aby sa mohli stať dobrými ľuďmi a morálne zodpovednými členmi spoločnosti, v ktorej žijú.

4. Rada Európskej únie v Úradnom vestníku Európskej únie (2018) vymedzuje kompetencie inovatívne ako kombináciu vedomostí, zručností a postojov. Pri každej prijatej kompetencii pripomína nielen jej vedomostnú (teoretickú) a spôsobilostnú (praktickú, technickú) zložku, ale i zložku postojov (charakterovú). Pozitívny postoj napr. vo vede, technológiách či inžinierstve „zahŕňa postoj kritického uvedomovania si a zvedavosti, záujem o etické otázky a podporu bezpečnosti a environmentálnej udržateľnosti, najmä pokiaľ ide o vedecko-technický pokrok v súvislosti s jednotlivcom, rodinou, komunitou a celosvetovými otázkami“ (s. 9). Jeho súčasťou je úsilie „motivovať iných a vážiť si ich nápady, empatia a záujem o ľudí a svet, ako aj uvedomovanie si zodpovednosti, opierajúc sa o etické postupy počas celého procesu“ (s. 11). Etická racionalita teda musí sprevádzať všetky získané kompetencie, aby prostredníctvom nich človek spolupvytváral skutočne ľudské prostredie slúžiace nielen vedecko-technickému, ale i ľudsky zodpovednému rozvoju (Blaščíková, 2021 s. 17).

Smerovanie akademického vzdelávania prostredníctvom aktuálnych profilov absolventov 1. a 2. stupňa odboru učiteľstvo a pedagogické vedy (<https://www.portalvs.sk/sk/studijne-odbory/zobrazit/ucitelstvo-a-pedagogicke-vedy>) naznačuje, že

výsledky súčasného vzdelávania sú orientované prevažne na pragmatický aspekt, t. j. merateľné (hmatateľné) ukazovatele. Do centra pozornosti sa dostali porovnateľné výkony v rámci konkurencieschopnosti, resp. schopnosti uplatniť sa na základe nich na trhu práce. To, čo školstvu chýba, sú spôsobilosti zameriavajúce sa na to, ako naučiť žiaka/študenta byť človekom. Blaščíková (2021) konštatuje, že až spojením získaných zručností (operatívnych kompetencií) s etickou racionalitou môže dôjsť k dovŕšeniu získaných kompetencií.

1.2 Taxonómia zručností budúcnosti

Rada Európskej únie (REÚ, 2020) prijala závery o rekvalifikácii a zvyšovaní úrovne zručností ako základ zvyšovania udržateľnosti a zamestnateľnosti v kontexte podpory oživenia hospodárstva a sociálnej súdržnosti (schválené 8. júna 2020). Riadenie účinného a sociálne spravodlivého prechodu na udržateľnú Európu si bude vyžadovať zmeny v zručnostiach a postojoch ľudí všetkých vekových skupín a ambiciózne programy zamerané na zvyšovanie úrovne zručností a rekvalifikáciu pracovnej sily. V oznámení sa uvádza zriadenie fondu na spravodlivú transformáciu, vytvorenie špecializovaného európskeho rámca kompetencií a aktualizácia programu v oblasti zručností a záruky pre mladých ľudí. Návrh nariadenia, ktorým sa zriadi fond na spravodlivú transformáciu, zahŕňa medzi činnosti oprávnené na podporu zvyšovanie úrovne zručností a rekvalifikáciu pracovníkov. Od rekvalifikácie sa očakáva, že budúca kvalifikovaná pracovná sila bude schopná prispôbiť svoje zručnosti radikálnym zmenám. Budúci strategický rámec spolupráce EÚ v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy na obdobie po roku 2020 je dôležitý na zabezpečenie efektívnej spolupráce EÚ v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy

Pandémia COVID-19 priniesla rapídne zmeny na trhu práce. Lídri vzdelávacej politiky konštatujú, že nasledujúce desaťročie bude osudovo hrať kľúčovú úlohu pri vytváraní základov vzdelávania, ktoré bude schopné reagovať na tieto zmeny. Stojí pred nami obrovská výzva, pretože rozvoj schopností prostredníctvom vzdelávania, učenia sa a zmysluplnej práce sú kľúčové momenty prosperujúcej spoločnosti a blahobytu jednotlivca.

Štvrtá priemyselná revolúcia (4 Industrial revolution; ďalej 4IR) kladie dôraz na 12 hlavných pilierov pozostávajúcich z týchto štyroch faktorov: ľudský kapitál, intenzívna aktivita (svižnosť, čulosť – agilita), odolnosť (reziliencia) a inovácie. Kombinácia prebiehajúcej globálnej recesie súvisiacej s COVID-19 a zvýšenej automatizácie na trhu práce viedli k rozsiahlemu narušeniu vzdelávania a doteraz potrebných zručností (o.i.). Už dávno si uvedomujeme, že je čoraz ťažšie uplatniť sa na trhu práce s tými výsledkami vzdelávania, s ktorými opúšťame školy. Pripomeňme si, že už vyše 30 rokov neplatí lineárny kariérny postup. Už teraz sa očakáva, aby sa dnešná generácia detí vedela učiť rýchlo, systematicky, efektívne, flexibilne, kreatívne riešiť problémy s plnou morálnou zodpovednosťou.

Rozvoj kritického myslenia je čoraz dôležitejší. Správa WEF (2021a) – zameraná na budúcnosť pracovných miest – identifikovala kritické myslenie, riešenie problémov, analytické myslenie a schopnosť inovácie na prvých miestach. Kritické myslenie ako top kompetencia je považovaná za jeden z najdôležitejších prvkov na hodnotenie nosného komponentu, ako je krajina pripravená na budúcnosť práce. Lídrov v prvom rade zaujíma odpoveď na otázku: „Ako hodnotí krajina štýl výučby?“ Spomedzi top oblastí sú výzvy orientované predovšetkým na rekvalifikáciu a hlavne zmeny myslenia novej generácie. Kľúčovými piliermi sa stávajú inovácia, flexibilita a prispôsobenie sa zmenám.

Zistite, aké metodiky využíva Slovensko na hodnotenie vzdelanostnej úrovne jednotlivých kategórií edukantov.

Mnoho poskytovateľov vzdelávania na Slovensku používa svoje vlastné definície a štandardy zručností. V súčasnosti už registrujeme posuny, aj keď v malých krokoch, ale vidíme veľký priestor a ochotu reagovať na nové výzvy s možnosťami učenia sa. Interaktívna taxonómia môže poslúžiť ako model potrebných zručností. Navrhovanú globálnu taxonómiu lídrami Svetového ekonomického fóra považujeme za prvý krok k posunu smerom k trhu práce založenému na zručnostiach. Je dôležité si uvedomiť, že medzi rozhodujúce faktory štvrtej priemyselnej revolúcie (4IR) patrí kvalita vzdelávania (faktor – ľudský kapitál, pilier 6 – zručnosti). Za najdôležitejšie indikátory kvality patria schopnosť kriticky a tvorivo myslieť, medziludské vzťahy a rozvoj digitálnej gramotnosti.

WEF (2021b) predstavuje interaktívnu taxonómiu ako flexibilný model tvorby vlastného profilu kvality. V tabuľke 1 je predstavený globálny interaktívny model rozdelený do štyroch úrovni. Piatu úroveň si daná inštitúcia môže prispôbiť svojim vlastných víziám. V úrovni 4 sú v zátvorkách uvedené príklady na stanovenie úrovne 5 (tabuľka 1.1).

Tabuľka 1.1 Taxonómia zručností – revolúcia rekvalifikácie

INTERAKTÍVNA TAXONÓ- MIA KOMPETENCIÍ	Úroveň 1	Úroveň 2	Úroveň 3	Úroveň 4 a (5)
	ZRUČNOSTI A VEDOMOSTI	Obchodné – riadenie a komunikácia	a) Schopnosť efektívne alokovať zdroje a riadiť činnosť	- riadenie personálnych zdrojov (nábor, školenia, hodnotenie návratnosti...), - koordinácia a riadenie času (Multitasking, Scrum, vedenie záznamov,

				<p>plánovanie, stanovenie priorít),</p> <ul style="list-style-type: none"> - správa finančných a materiálnych zdrojov (správa investícií, dodržiavanie predpisov, účtovníctvo, hodnotenie výkonnosti, kontrola kvality, povedomie o bezpečnosti, operačný výskum, návrh procesov, správa zmlúv, manažovanie, obstarávanie, fakturácia, rozpočet a pod.), - projektový manažment – schopnosť viesť prácu tímu, identifikácia, výber a implementácia vhodných zmien, nástrojov a vylepšení na dosiahnutie stanoveného cieľa (digitálna transformácia, rozhodovanie, agilné inovácie, plánovanie, riadenie zmien...).
			b)Marketing (schopnosť propagovať)	<ul style="list-style-type: none"> - ponuka, komunikácia a marketing – schopnosť identifikovať a formovať efektívne hodnotové návrhy ponuky školy a na tomto základe ich ponúkať (príbehy úspešných absolventov, analýzy výsledkov, správy, vizuálny dizajn, mediálna produkcia, mediálna stratégia, stratégia

				<p>reklamy),</p> <ul style="list-style-type: none"> - podpora zákazníckej skúsenosti – schopnosť riadiť pozitívne interakcie medzi inštitúciou a jej záujemcami (vzťahy s verejnosťou, ovplyvňovanie, stratégia podpory...).
		<p>Inovácia a kreativita – zmena myslenia na nové riešenia</p>	<p>Riešenie problémov (schopnosť určiť zdroj problému a nájsť efektívne riešenie)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - disciplinované myslenie – myslenie, ktoré ide nad rámec vedomostí, zahŕňa návyky, zručnosti, procesy a postoje súvisiace s profesiou (celoživotné učenie); - kritické myslenie – schopnosť analyzovať a interpretovať fakty a informácie na účely spoľahlivého úsudku (hodnotenie informácií, syntéza informácií, identifikácia skreslenia, hodnotenie rizík, uskutočňovanie záverov, zdôvodnenie, nezaujatosť, kognitívna zrelosť atď.); - kreatívne myslenie – schopnosť prostredníctvom fantázie uviesť do života nový nápad alebo koncept (brainstorming, kombinácia protichodných koncepcií, experimentovanie...); - analytické myslenie (definícia problému, výskum, vykonáva-

				<p>nie pozorovaní, rozpoznanie vzorov a pod.);</p> <ul style="list-style-type: none"> - systematické myslenie – schopnosť porozumieť tomu, ako jednotlivé koncepty spolupracujú, využívať disciplinárny prístup a schopnosť identifikovať vzorce v priebehu času (vytváranie spojení, porozumenie, mapovanie systémov, spätná väzba a i.); - rešpektujúce a etické myslenie (nekognitívne stránky).
		<p>Digitálne a technologické – efektívne a zodpovedne navrhovať a používať technológiu</p>	<p>a) Návrh a programovanie technológií</p>	<ul style="list-style-type: none"> - výpočtové myslenie – prezeranie skutočných scenárov a vytváranie modelov, ktoré je možné spracovať počítačom (programovanie, algoritmy, softvérové inžinierstvo, databázy, programovanie v cloude, paralelné programovanie...); - počítačový hardware a siete – nastavenie pripojenej siete výpočtových zariadení, ako sú notebooky, stolové počítače, servery, smartphony, tablety, hlasovacie zariadenia a ďalšie zariadenia, ktoré navzájom komunikujú; - kybernetická bez-

				<p>pečnosť a bezpečnosť aplikácií (šifrovanie, reakcia na kybernetické útoky, malvér, hodnotenie zraniteľnosti, kryptografia a i.);</p> <ul style="list-style-type: none"> - veda a analýza údajov – organizácia a systematická analýza údajov s cieľom vytvoriť prehľad (štatistická a prediktívna analýza, korelácia a závislosť, dátová architektúra, geografické informačné systémy, vizualizácia údajov a i.); - mobilný rozvoj – vývoj aplikácií pre mobilné zariadenia; - interakcia človeka a technológie – virtuálna realita, dizajn UX; - webová aplikácia – stratégia tvorby a údržby webových stránok; - pre vyspelejšie inštitúcie – umelá inteligencia.
			<p>b) Používanie, monitorovanie a kontrola technológií</p>	<ul style="list-style-type: none"> - inštalácia, - softvér na spoluprácu a produktivitu na pomoc a efektívnejšiu prácu, - podporné dizajny na používanie technológií, - cloud computing, - softvér na správu

				vzťahov so záujemcami, - vedecké výpočty, - digitálny marketing, - softvér a programovacie jazyky.
		Jazyková gramotnosť	Komunikácia prostredníctvom čítania, písania, rozprávania a počúvania v materinskom jazyku a v cudzom jazyku. Požiadavka na minimálne dva cudzie jazyky.	
		Špecializované priemyselné zručnosti	Špecifické pre oblasť predmetových disciplín.	
	POSTOJE	Práca s ľuďmi – správanie a emočná inteligencia, ktoré jednotlivcom umožňujú dokončiť úlohy príjemným, kooperatívnym spôsobom citlivým na ostatných.	a) Aktívne počúvanie, komunikácia a výmena informácií – venovať pozornosť tomu, čo hovoria iní, porozumieť predkladaným bodom, nadviazať vzťah, rešpektovať zásahy ostatných.	- schopnosť klásť otázky – pozorne počúvať a vedieť sa vhodne pýtať pre lepšie porozumenie (rôzne modely kládienia otázok); - výučba a školenie – uľahčenie získavania nových vedomostí a zručností, vedenie jednotlivcov a skupín (učenie pre zručnosti budúcnosti), budúce vzdelávanie a celoživotné vzdelávanie (poskytovanie spätnej väzby, modelovanie, vytváranie nestranných mechanizmov spätnej väzby); - prijímanie spätnej väzby – ochota pozitívne reagovať na platné a odôvodnené názory a smery týkajúce sa vlastnej práce (vypracovanie plá-

				nov rozvoja, počúvanie nápadov, zdržanie sa hodnotenia, interpretácia a vyhodnotenie daných informácií, hodnotenie pokroku...).
			b) Orientácia na služby	<ul style="list-style-type: none"> - dodržiavanie slovných alebo písomných pokynov a dohodnutých postupov, - pomoc a podpora spolupracovníkom – pomoc alebo podpora kolegom, manažérom, dobrovoľníkom a iným spolupracovníkom pri plnení úlohy alebo pri chode celej inštitúcie.
			c) Vedenie a sociálny vplyv	<ul style="list-style-type: none"> - empatia – schopnosť porozumieť pocitom a pohľadu druhých (opis rôznych uhlov pohľadov); - presvedčanie a vyjednávanie – zmeny doterajšieho myslenia na myslenie budúcnosti, zmena správania ako aj zbližovanie a snaha o vyrovnanie rozdielov; - spojenie a vytváranie sietí – rozvíjanie aliancií, kontaktov, partnerstiev a výmena informácií a skúseností s ostatnými;

				<ul style="list-style-type: none"> - demonštrujúca ohľaduplnosť – konať chápacím a podporným spôsobom, ktorý je citlivý na potreby a pocity ostatných; - etické vedenie – vykonávanie činností na pracovisku podľa prijatých zásad, morálne správne, čestne, transparentne; - budovanie dôvery – vytváranie kultúry, ktorá umožňuje členom tímu spoliehať sa jeden na druhého (charakter, budovanie osobných kontaktov, vedenie príkladom).
		Self-manažment – ovládanie svojich myšlienok, pocitov a činov.	a) Iniciatíva – ochota prevziať zodpovednosť a výzvy	<ul style="list-style-type: none"> - pracovať nezávisle – rozvoj vlastných spôsobov konania, motivácia seba samého (sebaregulácia, vlastný monitoring, stanovenie cieľov...); - časový manažment a stanovenie priorít – organizácia vlastného času na to, aby sme boli schopní plniť svoje záväzky a povinnosti (stanovenie vlastných hraníc).
			b) Sebauvedomenie – vidieť svoje vlastné hodnoty, túžby, prispôbenie sa prostrediu, reakcie	<ul style="list-style-type: none"> - vnútorné sebauvedomenie – pochopenie vlastných hodnôt, túžob a reakcií (posúdenie oprávnenia)

			<p>(vrátane myšlienok, pocitov, správania, silné a slabé stránky), vplyvy na ostatných, ako aj porozumenie toho, ako ho vnímajú ostatní</p>	<p>a zaujatosti človeka, porozumenie jeho hodnotám a štandardom, cvičenie v dobrých návykoch, všímavosť, porozumenie emocionálnym spúšťačom;</p> <ul style="list-style-type: none"> - vonkajšie sebauvedomenie – vedomie toho, ako ma vnímajú ostatní (pozorovanie emócií, reči tela, neustála spätná väzba); - sebaovládanie – robiť to, čo je najlepšie napriek pokušeniam, sila vôle.
			<p>c) Aktívne vzdelávanie a stratégie učenia sa – pochopenie dôsledkov nových informácií pre súčasné a budúce riešenie problémov a rozhodovanie.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zvedavosť – prejavíť živý záujem o novosť, byť otvorený skúsenostiam, nájsť fascinujúce výzvy a témy, aktívne skúmať objavovať nové nápady; - prispôsobenie sa zmenám – zmena postoja alebo správania človeka, novému spôsobu myslenia, novým výzvam; - ochota učiť sa – preukázať pozitívny vzťah k novým a náročným požiadavkám, ktoré je možné splniť iba prostredníctvom celoživotného vzdelávania.
			<p>d) Sústredenosť a dôveryhodnosť – spoľahlivosť, odhodlanie robiť prá-</p>	<ul style="list-style-type: none"> - záväzky a termíny stretnutí – plnenie si svojich úloh sebadisciplinovaným, spo-

			<p>cu správne a opatrne, byť dôveryhodný a zodpovedný, sústrediť pozornosť na detaily.</p>	<p>ľahlivým a na cieľ zameraným spôsobom, zabezpečenie toho, aby operatívne procesy boli ukončené skôr ako v dohodnutom termíne;</p> <ul style="list-style-type: none"> - preberanie zodpovednosti – prijímanie zodpovednosti za vlastné a profesijné rozhodnutia a konania alebo za tie, ktoré sú nimi delegované; - riadenie kvality – pokračovanie v excelentnosti procesov, činností v inštitúcii.
			<p>e) Odolnosť, tolerancia stresu a flexibilita – kognitívna zrelosť, vyrovnanosť, flexibilita a zdržanlivosť pri zvládaní tlaku, stresu, kritiky, neúspechov a osobných a pracovných problémov.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - riadenie frustrácie – riešenie výziev, problémov, zmien a schopnosť vyrovnať sa s neúspechom a nepriaznivými udalosťami; - zvládanie stresu – riešenie a zvládanie vysoko stresových situácií s dodržiavaním vhodných postupov, tichou a účinnou komunikáciou, pri rozhodovaní zostať pokojný, rozvážny a vyrovnaný; - vytrvalosť – držať sa svojich úloh napriek negatívnym situáciám.

		Globálne občianstvo a občianska zodpovednosť – zohrávanie aktívnej úlohy v globálnej a miestnej komunite, uplatňovanie občianskych hodnôt.	a) Sociálna spravodlivosť	<ul style="list-style-type: none"> - prijímať vedomý a aktívny prístup k budovaniu inkluzívnosti a spravodlivosti naprieč bohatstvom, výsadami a príležitosťami, - odstránenie egocentrizmu a predsudkov v komunite.
			b) Sociálne kultúrne povedomie	<ul style="list-style-type: none"> - vážiť si a rešpektovať ostatných, - mať povedomie o širšom svete, histórii a otázkach sociálnej spravodlivosti.
			c) Technologické povedomie	<ul style="list-style-type: none"> - uvedomiť si, aký má technológia vplyv na spoločnosť, - porozumieť zodpovednému používaniu technológií.
			d) Environmentálne povedomie	<ul style="list-style-type: none"> - berúc do úvahy dopady ľudí a ľudskej činnosti na planétu.
	SCHOPNOSTI	Fyzické (vrátane psychomotorických)	Manuálna zručnosť, vytrvalosť a presnosť	<ul style="list-style-type: none"> - schopnosti, ktoré ovplyvňujú silu, vytrvalosť, flexibilitu, rovnováhu a koordináciu, - aj schopnosti, ktoré ovplyvňujú schopnosť manipulovať a ovládať.
		Kognitívne (poznávacie)	a) Pamäťové, slovné, sluchové a priestorové schopnosti	<ul style="list-style-type: none"> - schopnosti, ktoré ovplyvňujú získavanie a aplikáciu poznatkov pri riešení problémov.
			b) Čítanie, písanie, počítanie a aktívne počúvanie	<ul style="list-style-type: none"> - základné gramotnosti potrebné na prácu a získanie konkrét-

				nejších zručností v rôznych doménach.
		Zmyslové	Vizuálne, sluchové a rečové schopnosti	- schopnosti, ktoré ovplyvňujú vizuálne, sluchové a rečové vnímanie.

Zdroj: *upravené a doplnené podľa:*

<https://www.reskillingrevolution2030.org/reskillingrevolution/in-sights/skills-taxonomy/index.html>

Oddelenie novej ekonomiky a spoločnosti WEF aktuálne hostí päť hlavných iniciatív, ktoré prijímajú zrýchlené prístupy k vzdelávaniu, rekvalifikácii, zvyšovaniu kvalifikácií a lepším pracovným miestam. Každé úsilie je rozsiahlym urýchľovačom systémových zmien s ambíciou riadiť zmeny v rámci iniciatívy a stať sa vzorom pre replikáciu a učenie:

- mobilizácia partnerských sietí na zdieľanie skúseností a najlepších postupov, syntézu poznatkov a podporu akcií v oblasti budúcnosti práce;
- vyrovnanie rozdielov medzi krajinami v oblasti zručností, rozšírenie úsilia v oblasti rekvalifikácie a zvyšovania kvalifikácie na úrovni krajiny;
- iniciatíva „Vzdelávanie 4.0“ – zmapovanie potrebných reforiem systémov základného a stredného školstva, ktoré pomôžu zabezpečiť budúcnosť nových generácií;
- príprava na budúcnosť akcelérátorov odvetvia práce – škálovanie úsilia v oblasti rekvalifikácie a zvyšovania kvalifikácie na úrovni odvetvia;
- konzorcium zručností – mapovanie kanálov pre uskutočňovanie online rekvalifikácie a zvyšovanie kvalifikácie spolu s možnosťami prispôsobenia učenia sa pre celoživotné vzdelávanie (WEF, 2021c).

1.3 Cvičenia

Odpovedajte na základe vášho úsudku, či je výrok pravdivý alebo nepravdivý!

1. Kritické myslenie sa považuje za jeden z najdôležitejších prvkov na hodnotenie toho, ako je krajina pripravená na budúcnosť pracovného trhu.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože kritické myslenie je jedna z najpotrebnejších zručností na pracovnom trhu

2. Vzdelávacia spoločnosť Center for Curriculum Redesign (CCR) definovala taxonómie v oblasti riešenia problémov, flexibility, digitálnych technológií a umelej inteligencie.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože CCR definovala 4 dimenzie vzdelávania – vedomosti, zručnosti, charakter a metavzdelávanie.

lož – správna odpoveď

3. Na Slovensku máme rovnaké definície a štandardy na posúdenie hodnotenia vzdelanostnej úrovne.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože na Slovensku mnoho poskytovateľov používa svoje vlastné metodiky

lož – správna odpoveď

4. Medzi rozhodujúce faktory 4. priemyselnej revolúcie patrí zásadná zmena vo vzdelávaní, aby sme nadobudli spôsob, ako tvoriť, vymieňať a distribuovať hodnoty.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože ide fenomén, ktorý spája náš fyzický, digitálny a biologický svet do jedného

5. Interaktívna taxonómia zručností budúcnosti sa javí ako globálna taxonómia založená na zručnostiach.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože je navrhnutá lídrami WEF ako model potrebných zručností na základe predpokladaného vývoja spoločnosti

6. Interaktívna taxonómia zručností budúcnosti obsahuje fixnú štruktúru kompetencií pre všetky vzdelávacie inštitúcie.

pravda – **nesprávna odpoveď**, pretože už jej názov „interaktívna“ ponúka možnosť prispôsobenia sa daným podmienkam inštitúcie; nie je to len model pre vzdelávacie inštitúcie, ale aj podniky, súkromnú sféru a i.

lož – **správna odpoveď**

7. Kritické myslenie a riešenie problémov sú na prvom mieste v zozname zručností.

pravda – **správna odpoveď**

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože práve kritické myslenie a schopnosť riešiť problémy budú mať v nasledujúcich rokoch zásadný podiel na prosperite štátu

8. World Economic Forum odhaduje, že 50 % všetkých zamestnancov do roku 2025 bude potrebovať rekvalifikáciu.

pravda – **správna odpoveď**

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože sa prejavilo „dvojité narušenie“ ekonomických dopadov pandémie a rastúca automatizácia transformujúcich pracovných miest – zavádzanie technológií sa zvyšuje

9. Aby sme vychovali kritického a morálne zodpovedného človeka, rozhodujúce je zamerať pozornosť na tri mysle budúcnosti – kritickú, kreatívnu a disciplinovanú.

pravda – **nesprávna odpoveď**, pretože chýbajú ešte dve mimokognitívne mysle, a to etická a tolerantná

lož – **správna odpoveď**

10. Kritické myslenie obsahuje kognitívne schopnosti, akými sú interpretácia, hodnotenie, autoregulácia, zvedavosť, hľadanie pravdy a otvorená myseľ.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože kritické myslenie obsahuje dve dimenzie: 1. kognitívne schopnosti (interpretácia, analýza, hodnotenie, usudzovanie, vysvetľovanie, autoregulácia); 2. dispozície (zvedavosť, analytickosť, hľadanie pravdy, otvorená myseľ, sebadôvera, zrelosť)

lož – správna odpoveď

11. Morálne myslenie je druh praktického uvažovania.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože je to druh uvažovania zameraný na rozhodovanie o tom, čo robiť, resp. spočívajúci vo formovaní úsudku o tom, čo by sa malo morálne robiť

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

Percento správnych odpovedí (%)

=

(počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí) . 100

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 7

Celkový počet odpovedí bolo 11

Percento správnych odpovedí = ? %

Výpočet: percento správnych odpovedí = $(7 : 11) \cdot 100 = 0,63 \cdot 100 = 63$

Výsledná známka: D

1.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny

1. Uved'te pozitíva a negatíva pandémie COVID-19 z hľadiska formálneho, neformálneho a ďalšieho vzdelávania a zhodno'tte ich vo vzťahu k vedomostiam, zručnostiam a dispozíciám. Zapište do T-schémy.

Vedomosti	Zručnosti	Postoje
pozitíva	pozitíva	pozitíva
-	-	-
-	-	-
-	-	-
-	-	-
negatíva	negatíva	negatíva
-	-	-
-	-	-
-	-	-
-	-	-

2. Zistite z najnovších správ World Economic Forum, koľko pracovných miest (percentuálne) bude musieť prejsť rekvalifikáciou?

- ☐ 25 %
- ☐ 50 %
- ☐ 75 %

3. *V akom časovom horizonte sa predpokladá tento redizaj?*

☐ do roku 2025

☐ do roku 2035

☐ do roku 2045

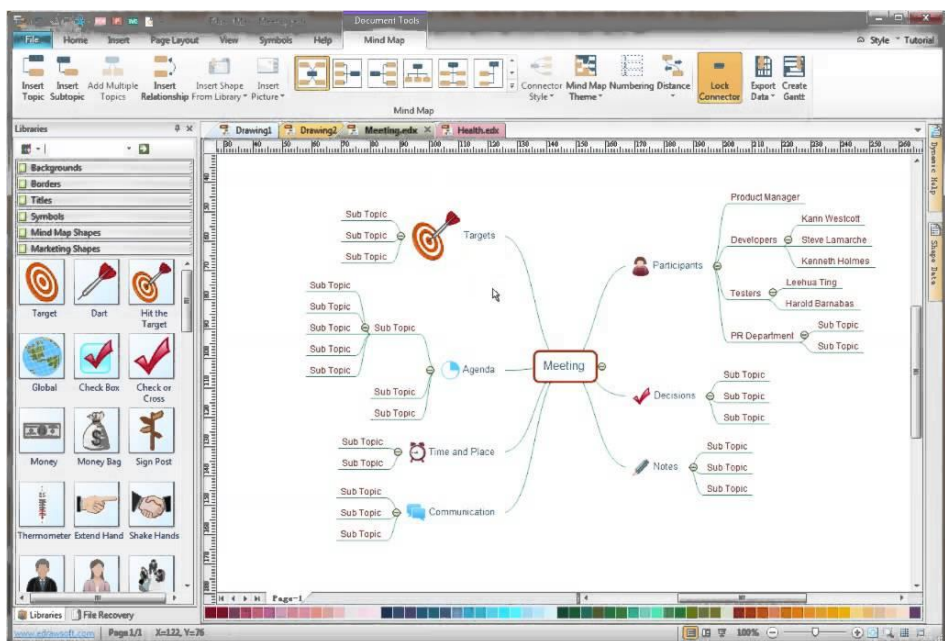
4. *Vymenujte centrá, akadémiu alebo inštitúcie podporujúce rozvoj kritického a morálneho myslenia na Slovensku.*

5. *Vymenujte osobnosti, ktoré sa na Slovensku venujú problematike kritického a morálneho myslenia.*

6. *Na základe aktuálnych potrieb navrhните, ktoré kompetencie potrebujeme rozvíjať v škole. Konkrétne návrhy rozdeľte na vedomosti, zručnosti a postoje, predstavte vo forme pojmovej mapy a zargumentujte svoje tvrdenie.*

Odporúčanie:

- link na bezplatný software mind map:
<https://sendpulse.com/blog/tag/free-mind-map-software>
<https://www.edrawsoft.com/edrawmind/>
- Ukážka tvorby pojmovej mapy:

<https://www.youtube.com/watch?v=ffHpZDvyuw4&t=2s>

7. Vyhľadajte pomocou internetu prestížne zahraničné vzdelávacie centrá na podporu kritického a morálneho myslenia. Vyberte si jednu inštitúciu a predstavte jej profil (napr. základné informácie o inštitúcii, online knižnica, výskum, konferencie a podujatia, hodnotenie a testovanie, správy, možnosti vzdelávania a pod.).

Názov inštitúcie a dostupný link	Základné info	publiká	Výskum	Konferencie a podujatia	Hodnotenie a testovanie	Možnosti vzdelávania	Pridajte alebo nahrad'te nové kategórie podľa potreby

8. Vyhl'adajte a analyzujte 5 domácich a 5 zahraničných empirických štúdií k problematike kritického a morálneho myslenia (za posledné dva roky). Zistenia zapíšte do vopred pripravenej tabuľky.

Autor (rok)	Výskumná otázka a stanovené ciele	Kľúčové teoretické pojmy a ich význam	Použitá metodológia výskumu s popisom merného prostriedku a počtom respondentov	Hlavné zistenia	Odporúčania pre prax
					...

Poznámka: za tabuľkou uviesť relevantný zoznam použitej literatúry

Zdroj: Mareš (2013)

<https://journals.muni.cz/pedor/article/view/696>

1.5 Cloze test

Prečítajte si predložený text a do prázdnych polí vpíšte vhodné slová, pri značke % doplňte len číslo!

Pracovný list

Vzdelávanie, zručnosti a učenie zajtrajška

Podľa správy WEF o budúcnosti pracovných miest bude ¹.....% všetkých zamestnancov do roku 2025 potrebovať rekvalifikáciu, keďže sa zavádzanie technológií ²..... .

Kritické myslenie a ³..... ⁴..... sú na ⁵..... mieste v zozname zručností, o ktorých sa zamestnávateľia domnie-

vajú, že v nasledujúcich ⁶..... rokoch budú naberať na vý-
zname.

Novinkou tohto roku sú zručnosti v ⁷..... ako aktívne
učenie, odolnosť, tolerancia ⁸..... a flexibilita.

Respondenti prieskumu o budúcnosti pracovných miest odhadujú,
že približne 40 % pracovníkov bude vyžadovať rekvalifikáciu v
trvaní ⁹..... mesiacov alebo menej.

Väčšie zavádzanie technológií bude znamenať, že požadované
zručnosti v rámci pracovných miest sa v priebehu nasledujúcich
piatich rokov ¹⁰..... a rozdiely v zručnostiach budú aj
naďalej ¹¹..... .

Prevažná väčšina obchodných lídrov (¹²..... %) teraz očakáva, že
zamestnanci získajú nové zručnosti v práci – čo je prudký nárast zo
65 % v roku 2018.

Pandémia urýchlila trend ¹³..... rekvalifiká-
cie. Zamestnávateľia poskytujúci svojim pracovníkom príležitosti
na online vzdelávanie záujem ¹⁴..... zvýšili, Počet
študentov, ktorí majú prístup k online zdrojom prostredníctvom
vládných programov, sa zvýšil až ¹⁵..... (WEF,
2021c).

Add. 1.5 Cloze test	
Chýbajúce slová	¹ 50, ² zvyšuje, ³ riešenie ⁴ problémov, ⁵ prvom, ⁶ piatich, ⁷ sebariadení, ⁸ stresu, ⁹ šiestich, ¹⁰ zmenia, ¹¹ vysoké, ¹² 94, ¹³ online, ¹⁴ päťnásobne, ¹⁵ deväťnásobne

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Vyhodnotenie
Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

$$\begin{aligned} & \text{Percento správnych odpovedí (\%)} \\ & = \\ & (\text{počet správnych odpovedí} : \text{celkový počet odpovedí}) \cdot 100 \end{aligned}$$

Príklad:
Správnych odpovedí bolo 10
Celkový počet odpovedí bolo 15
Percento správnych odpovedí = ? %
Výpočet: percento správnych odpovedí = $(10 : 15) \cdot 100 = 0,66 \cdot 100$
= 66

Výsledná známka: D

1.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o východiskách problematiky

Nasledujúce sebahodnotenie poskytuje východisko na takú kritickú reflexiu, ktorá vám umožní analyzovať vaše vlastné povedomie z hľadiska kľúčových komponentov kritického a morálneho myslenia.

- **Prečítajte si každý výrok.**
- **Ohodnoťte sa na stupnici od 1 až po 6, pričom 1 je najnižšie hodnotenie a 6 je najvyššie hodnotenie.**
- **Spočítajte body a vyhodnoťte.**

Výrok	Číselné hodnotenie					
Ovládam základné pojmy problematiky.	1	2	3	4	5	6
Poznám dôvody potreby kritického a morálneho myslenia v osobnom a profesijnom živote.	1	2	3	4	5	6
Poznám inštitúcie, kde môžem získať kurz	1	2	3	4	5	6

kritického a morálneho myslenia.						
Poznám diela popredných odborníkov v kritickom a morálnom myslení na Slovensku.	1	2	3	4	5	6
Poznám prestížne zahraničné centrá na podporu kritického a morálneho myslenia.	1	2	3	4	5	6
Viem zargumentovať potrebu najdôležitejších kompetencií v osobnom a profesijnom živote.	1	2	3	4	5	6
Mám prehľad o aktuálnych vedeckých poznatkoch v problematike (doma a v zahraničí).	1	2	3	4	5	6
Spolu	sčítajte označené body					
Vyhodnotenie: <ul style="list-style-type: none"> vysoká úroveň povedomia (42 – 29 bodov) stredná úroveň povedomia (28 – 15 bodov) nízka úroveň povedomia (14 a menej bodov) 	Výsledok:					

Zhrnutie

Rozvoj požadovaných zručností potrebných v rýchlo meniacich sa spoločenských podmienkach vyžaduje aktívnu globálnu účasť všetkých predstaviteľov krajín a vzdelávacích inštitúcií. Lídri WEF vyzývajú, aby krajiny stavali na sile vzájomného učenia sa, zdieľali vedomosti, získané skúsenosti, praktické výzvy a riešenia týkajúce sa implementácie, ako aj poskytovali aktualizácie najnovších zručností a trendy na trhu práce. Zdá sa, že vplyv pandémie COVID-19 spôsobil ďalšie úsilie o rekvalifikáciu, t. j. zistenie, akým zásadným spôsobom pandémia posunula pohľad na potrebné zručnosti budúcnosti. Kríza na jednej strane narušila formálne a neformálne poskytovanie počiatočného a ďalšieho vzdelávania a odbornej prí-

pravy, čím zdôraznila, že kritické, tvorivé, etické myslenie a digitálne zručnosti zohrávajú kľúčovú úlohu prosperujúcej spoločnosti. Účinky krízy ešte viac zdôraznili dopyt po zručnostiach na trhu práce, ktorý už aj pred tým čelil významným transformáciám. WEF predstavilo nový model školy budúcnosti s cieľom implementovať rámec Education 4.0 prostredníctvom štyroch kľúčových systémových zásahov: posilnenie postavenie učiteľa, nové zručnosti, nové vzdelávacie štandardy a vzdelávanie obohatené o technológie.

Kľúčové slová: kritické myslenie, morálne myslenie, najpotrebnejšie zručnosti budúcnosti, mysle budúcnosti, prestížne vzdelávacie inštitúcie, taxonómia zručností budúcnosti.

2 INTEGRITA KRITICKÉHO A MORÁLNEHO MYSLENIA V PROBLEMATIKE CNOSTÍ

Výsledky vzdelávania edukanta:

- špecifikuje vzťah medzi intelektuálnymi a mravnými cnosťami;
- zargumentuje a odôvodní, kedy sú nezávislé a kedy sa javia ako integrujúce;
- vyčlení cnosť *fronésis* ako metacnosť, ktorá prepája kritické a morálne myslenie;
- uvedomí si význam Aristotelovho poňatia problematiky cnosti v kontexte výchovy k etike cnosti v súčasnej pregraduálnej príprave;
- rozpozná rozumné a cnostné správanie a vie zargumentovať jeho význam v spoločnosti.

Otázka cností je v súčasnosti čoraz aktuálnejšia nielen ako predmet filozofických diskusií, ale aj ako predmet psychológie morálky a charakterového vzdelávania. S ohľadom na nutnú zmenu filozofie edukácie (deklarovanú M. Zelinom, B. Kosovou, Š. Porubským, G. Petrovou, J. Duchovičovou a i.) sa stala prienikom interdisciplinarity vo filozofických, psychologických a pedagogických teóriách. Dôvodom je potreba výchovy kritického a morálne zodpovedného človeka. Paul a Elderová (2014) ako argument uvádzajú, že samotné kritické myslenie sa často používa na racionalizáciu vlastných predsudkov a presvedčení. Na druhej strane mať „iba dobré srdce“, je náchylné na manipuláciu.

2.1 Cnosť

Základným pojmom, s ktorým budeme ďalej operovať, je cnosť. Podľa Aristotela je najvyšším ľudským dobrom blaženosť, teda dobrý život, založený na kontinuálnom správnom konaní. To umožňujú cnosti ako pozitívne a trvalé duševné dispozície, ktoré je človek schopný prirodzene nadobúdať. Aristoteles definoval cnosť ako návyk dobrého konania – zvyk slobodnej vôle. Je to absolútna

mravná zdatnosť či duševná zdatnosť (*areté*), t. j. stála vlastnosť alebo stav, ktorým sa človek stáva dobrým a prostredníctvom ktorého robí dobrým i svoj výkon. Cnosť je získaná spôsobilosť podať dobrý, mravný výkon a je hlavným predpokladom uskutočňovaného morálneho dobra (*Etika Nikomachova*; ďalej *EN* 1094^a, s. 23). Aristoteles považoval cnosť za prostriedok dosiahnutia blaženosti; ide o habitus uschopňujúci k voľbe a existujúci v strede. Cnosťou sa rozumie návyk voliť si správnu strednosť. Múdry človek si stanovuje správny stred. Cnosť robí dobrým toho, kto ju vlastní, a rovnako robí dobrým jeho dielo (*EN* 1106^a – 1107^a, s. 53 – 54). Inšpirujúcim pre našu problematiku je, že Aristoteles za základný znak cnostného konania označil *rozhodovanie* (*EN* 1106^a, s. 51).

Výrazný posun v definovaní cnosti nastáva v rámci stoickej školy (4. stor. pred Kristom – 3. stor. po Kristovi; Zenón, Seneca, Marcus Aurelius a i.). Cnosť sa chápe ako vnútorná dispozícia duše, na základe ktorej je v súlade so sebou samou čiže so samým logosom. Nie je stredom dvoch protikladných pólov, ale jednou z dvoch krajností, presnejšie krajinou, ktorá je v zhode s rozumom (nie krajinou, ktorá je v zhode s náruživosťou). Medzi cnosťou a nerestou teda niet strednej cesty – človek je buď cnostný, alebo nerestný. Uskutočňovanie cnosti sa zakladá na apatii, tzn. na odstránení náruživosti a povznesení sa nad vlastnú osobnosť (Mondin, 1997).

Podľa T. Akvinského je cnosť vnútorným princípom dobrého konania. Samotná cnosť predstavuje habitus, čiže dispozíciu konať dobré skutky (Akvinský, *TS* I – II, q. 55, a. 3, co.).

Gluchman (2005) vníma cnosť ako mravnú kvalitu; cnosti sú také vlastnosti a hodnoty mravného subjektu, ktoré sú súhrnom dominantných morálnych hodnôt a vlastností človeka, ktorý svojím konaním uskutočňuje morálne dobro. Podľa Gluchmana (1994) práve náuku, ktorá skúma etické cnosti a hľadá, aký charakter a spôsob konania je najlepší, nazval Aristoteles etikou. Možno preto povedať,

že Aristoteles sformuloval etiku cnostnej osobnosti. Hoci predtým bola mravnosť stotožnená so schopnosťami jedinca podriaadiť sa požiadavkám univerzálneho zákona, podľa Aristotela je založená na tom, že osobnosť človeka potvrdzuje účel sám osebe, slobodne rozvíja dané schopnosti a využíva dostupné možnosti.

Súčasný škótsky filozof MacIntyre (2004) konštatuje, že cnosť nie je niečo abstraktné, ale vždy súvisí s konkrétnou praxou. Aj významy etických termínov úzko súvisia s ich použitím v konkrétnej praxi jazykovej komunikácie. Cnosť súvisí i so sociálnou rolou a len v rámci jej analýzy je možné analyzovať cnosť samotnú. Podľa MacIntyry je „cnosť nadobudnutá ľudská vlastnosť, ktorej uplatňovanie nám umožňuje dosiahnuť dobrá, ktoré sú praxi inherentné a ich neprítomnosť nám účinne bráni v dosahovaní takých dobier“ (MacIntyre, 2004, s. 220).

To, čo nám však pri problematike skúmania integrity kritického myslenia a morálneho usudzovania chýba, je vzťah intelektuálnych a mravných cností, resp. ich význam pre súčasnosť. V tomto vzťahu budeme vychádzať z teórie morálneho konania človeka, pochádzajúcej od Aristotela. Podotýkame, že dielo T. Akvinského *Teologická suma* (ďalej *TS*), je považované za syntézu Aristotelovej filozofie a kresťanskej náuky. Je to jedno z najvýznamnejších diel etiky cnosti, no zdá sa, že ani po myšlienkovvej obnove etiky cnosti v druhej polovici 20. storočia nebolo dostatočne docenené. Domnievame sa, že obrat k etike cnosti je zvyčajne spojený s obratom k sekulárnejšie pôsobiacim autorom, teda skôr k Aristotelovi než k Akvinskému. Obe diela však považujeme vo vzťahu k problematike integrity kritického a morálneho myslenia za rovnako podstatné; v odbornej sfére na Slovensku registrujeme značný záujem o ne až v posledných rokoch, napr. Palovičová (2003, 2005) a Pavlovkin (2019); prínos cnosti rozvážnosti dokladá Gavendová (2019) a Borovjak (2021). Za cenný materiál možno považovať štúdie Blaščíkovej (2013), Blaščíkovej a Vašeka (2018) a i.

2.2 Intelektuálne a mravné cnosti u Aristotela

Zámerom tejto časti je predstaviť východiská cností podľa Aristotela, ako i jeho rozdelenie cností. Pri argumentácii budeme vychádzať z jeho teórie morálneho konania človeka. Žiadne filozofické dielo nemalo taký hlboký vplyv na vývoj západnej kultúry a morálneho myslenia ako Aristotelova *Etika Nikomachova*. Termín *fronésis* síce používal už Platón, ale Aristoteles bol prvý, kto odlíšil praktickú múdrosť (*fronésis*) od filozofickej múdrosti (*sofia*).

Základným zdrojom argumentácie v tejto časti je Aristotelovo dielo (Aristoteles, 2021) a zahraniční odborníci, akými sú J. Arthur, P. Aubenque, H. Han, K. Kristjánsson, A. MacIntyre. Z domácich autorov je to A. Blaščíková, M. Borovjak, O. Gavendová, Z. Palovičová, K. Pavlovkin, P. Volek a i.

Aristotelovo vysvetlenie cností je zasadené do kontextu jeho širšieho teleologického rozvrhnutia kozmu, ktorý má pevné ciele (*EN* 1112^b, 1113^a, 1114^b, in Pavlovkin, 2019, s. 182) a v ktorom sa nachádzajú bytosti so svojou prirodzenosťou a daným spôsobom žitia (*ergon*) (*EN* 1178^a, in Pavlovkin, 2019, s. 182). Tieto bytosti žijú v súlade so svojou prirodzenosťou – s tým, čo je každej jednotlivjej bytosti prirodzene vlastné – vtedy, keď smerujú k svojmu cieľu. Človek sa podľa Aristotela odlišuje od rastlín aj ostatných živočíchov druhov vďaka rozumovej zložke duše. Táto jedinečná schopnosť spôsobuje, že je schopný vedomého (rozumného) rozhodovania sa, rozumného konania, poznania (vedomia) o tom, čo vykonáva, a určitej slobody v konaní (*EN* 1103^a, in Pavlovkin, 2019, s. 182). Aj z tohto dôvodu má možnosť pri uspokojovaní svojich žiadostí počúvať vlastný rozum – rozumová zložka duše správne nabáda človeka na to, čo je najlepšie (*EN* 1102^b, in Pavlovkin, 2019).

Podľa MacIntyry (2004, s. 182) v živote prevládajú dve základné antické kategórie (*telos* a *kosmos*), a preto nie je možné jednotlivé praxe chápať oddelene, ale vždy v širokom kontexte. Predovšetkým

v kontexte tradície a jednoty života jedinca i spoločenstva, v ktorom vďaka cnostiam môže vládnuť harmónia (jednotlivé praxe nemôžu byť oddelené; ani ich skúmanie nemôže byť oddelené, lebo život je vyjadrený jednotou). Dobro určitej spoločenskej roly sa podriadiť širšiemu kontextu, tzn. dobru života ako celku.

Uvedené kvality vedú k najvyššiemu cieľu – blaženosti (EN 1101^a, in Pavlovkin, 2019, s. 183). Aristoteles rozdeľuje dušu, t. j. spôsob života živých bytostí, na rozumovú, zmyslovú a vegetatívnu. Každá z týchto zložiek má odlišnú povahu, a preto tie, ktoré môžeme ovládať, potrebujú odlišné cnosti na to, aby ich fungovanie bolo dobré. Podľa Aristotela môžeme mravne pozitívne hodnotiť iba slobodné konanie (dobrovoľné, vedomé a stále). Vegetatívnu zložku duše vedome ovládať nemôžeme, a teda cnosti sa k jej správne- mu fungovaniu nevzťahujú. Rozumovú a zmyslovú zložku duše máme pod kontrolou a ich činnosť môžeme prostredníctvom cností ovplyvňovať a usmerňovať správnym smerom (Pavlovkin, 2019, s. 183).

Ak vychádzame z pôvodu cností opísaných v druhej knihe *Etiky Nikomachovej* (Aristoteles, 2021, s. 43 – 46), potom prvú oblasť tvoria rozumové (dianoetické) cnosti a druhú oblasť mravné (etic-ké) cnosti. Aristoteles (EN 1103^a, s. 45 – 46) uvádza, že ak je cnosť dvojaká – rozumová a mravná –, rozumová cnosť vzniká a vzrastá väčšinou z učenia, a preto potrebuje skúsenosti a čas; mravná cnosť zase vzniká zo zvyku (odtiaľ dostala aj pomenovanie *éthiké*, len nevelmi sa odlišujúce od slova zvyk, teda *éthos*). Z toho vyplýva, že žiadna mravná cnosť nám nie je daná prirodzene, lebo „nič z toho, čo je prirodzené, nemôže byť zvykom zmenené“ (EN 1103^a, s. 45). Cnosti nám nie sú dané ani od prirodzenosti, ani proti prirodzenosti; máme iba prirodzené vlohy, aby sme ich nadobudli, a zvykom sa stávajú dokonalejšími (EN 1103^a, s. 45). Cnosti nadobúdame po predchádzajúcej činnosti (EN 1103^a, s. 46). Každá cnosť

vzniká z istých príčin a z istých príčin i zaniká (EN 1103^b, s. 46).
Cnosti v Aristotelovom ponímaní predstavujeme v tabuľke 2.1.

Tabuľka 2.1 Rozumová a zmyslová časť duše podľa Aristotela

Cnosti	Dianoetické (rozumové, intelektuálne)		Etické (mravné)
Povaha zložky duše	rozumová		zmyslová (senzitívna)
	Pomocou nej pozorujeme súcna, ktorých počiatky nepripúšťajú zmenu – skúma univerzálie (poznávacia zložka duše; EN 1139^a, s. 136).	Pomocou nej pozorujeme premenlivé bytie – skúma jednotliviny (usudzovacia zložka duše; EN 1139^a, s. 136).	Ovláda city a konanie (EN 1106 ^b , s. 53).
Kategorizácia cností	<ul style="list-style-type: none"> - filozofická múdrosť, ktorá zahŕňa dve ďalšie, - vedenie – určitá schopnosť dokazovania, - (intuitívne) pochopenie ako schopnosť poznať princípy. 	<ul style="list-style-type: none"> - rozumnosť – (<i>fronésis</i>) – zameriava sa na konanie, - umenie – zameriava sa na vytváranie. <p>Poznámka: Do poznávacej zložky duše podľa Pavlovkina (2019) patria: rozumnosť (<i>fronésis</i>) a zručnosť (<i>techné</i>).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - statočnosť, - spravodlivosť, - štedrosť, - veľkomyselnosť, - veľkorysosť, - zdravá ctižiadostivosť, - pokojnosť, - pravdivosť, - duchaplnosť, - prívetivosť, - umiernenosť (<i>sófrosyné</i> – dôležitá pre kognitívne procesy, lebo chráni naše rozumné konanie /<i>sódzei fronésin</i>/; EN 1140^b, s. 140).

Dimenzie osobnosti	kognitívne procesy	temperament a charakter (vôľa nemá až také dôležité miesto v Aristotelovej filozofii)
Činnosť (čo spôsobujú)	správne spravovanie kognitívnych procesov	správne spravovanie príjemných a nepríjemných pocitov (pôžitku a bolesti a mnohých iných)
Spôsob nadobúdania	väčšinou učením	väčšinou zvykom (imitáciou, cvičením)
Rozlišovací znak	raciónálny princíp	niekedy absentuje racionálny princíp
	Z tohto dôvodu etické cnosti sú podriadené dianoetickým cnostiam podobne, ako je zmyslová zložka duše podriadená rozumovej zložke duše. poslúchať dianoetické, podobne ako zmyslová zložka duše musí poslúchať jej rozumovú zložku.	
Pozícia	nadradené	podradené

Úlohou rozumnosti (praktickej múdrosti) je usmerňovať etické cnosti, ktoré sú bez nej akoby slepé. Je zaujímavé, že Aristoteles spája rozumnosť s miernosťou (umiernenosťou), a to preto, lebo miernosť pochádza z definície samotnej rozumnosti (Gavendová, 2019). Pavlovkin (2019, s. 184) vysvetľuje, že Aristoteles hovorí o neresti *akrasie* (odmietanie príkazov rozumu), ktorá spôsobuje, že zmyslová zložka duše sa môže od rozumovej stať nezávislou a subjekt môže konať proti svojmu rozumovému úsudku (EN 1145^b, s. 154). Aristoteles upozorňuje, že niektorí ľudia privádzajú sami seba do klamu pre rozkoš; vášne pritom môžu zničiť počiatok ich konania (nebudú robiť to, čo by mali robiť). Pre kognitívne procesy

je teda dôležitá cnosť umiernenosti (*sófrasyné*), ktorá chráni rozumné konanie. Pavlovkin (2019, s. 184) interpretuje vzťah medzi intelektuálnou a mravnou stránkou konštatovaním, že Aristotelova etika cnosti predpokladá istú nezávislosť zmyslovej zložky duše, no zároveň potvrdzuje jej integritu s rozumovou zložkou duše, to prostredníctvom ich spolupráce: „Nie je možné, aby niekto bez rozumnosti bol morálne dobrý a ani bez morálnej cnosti niekto bol rozumný“ (*EN* 1144^b, s. 150). Človek, ktorý je striedmy a nepodlieha žiadostivosti, dokáže správne usudzovať, čo má robiť. Ak nižšie zložky duše nie sú usporiadané etickými cnosťami, človek nie je schopný správne uvažovať (Gavendová, 2019).

Aristoteles na mnohých miestach svojho diela vysvetľuje vzťah medzi dianoetickými a etickými cnosťami. Mravnú cnosť definuje ako vedome zvolený stav, ktorý udržiava stred, primeraný a vymedzený úsudkom tak, ako ho určil rozumný človek (*EN* 1107^a, s. 54). Z toho vyplýva, že mravné konanie je podmienené rozumnosťou určujúcou morálny stred medzi nadbytkom a nedostatkom. Od rozumnosti sa odvíja cnostné konanie a od cnostného konania dobrý život ako taký (Borovjak, 2021).

 Deti a nevzdelaní ľudia nemajú správny úsudok, a preto im treba povedať, čo je dobré a čo zlé. Človek rozumný, ktorého rozumnosť vyplýva z vycibreného úsudku, udáva smernice, ako si poradiť v jednotlivých prípadoch (Aristoteles, 2021, s. 263).

Aby človek splnil svoju životnú úlohu, potrebuje rozumnosť (*frónésis*) a mravné cnosti. Mravná cnosť spôsobí, že si zvolí správny cieľ; rozumnosť spôsobí, že si zvolí správne prostriedky, ktoré k nemu vedú (*EN* 1145^b, s. 154). Rozumnosť teda človeku pomáha rozhodnúť sa, aké konanie je v tej-ktorej situácii potrebné, príp. aké prostriedky sú potrebné na to, aby dosiahol správny cieľ (Gavendová, 2019). Dôkaz o tomto vzájomnom vzťahu možno nájsť aj

na inom mieste *Etiky Nikomachovej* – vlastná mravná cnosť totiž nevzniká bez rozumnosti (EN 1144^b, s. 150).

Aristoteles ukazuje, že v Sokratovom skúmaní cností sa objavuje pravdivý moment i omyl: Sokrates sa mylne domnieval, že všetky cnosti sú rozumové; o tom, že cnosti nie sú bez rozumnosti, však uvažoval správne (EN 1144^b, s. 150 – 151). Cnosť je stav v zhode so správnym úsudkom (správny úsudok tkvie v rozumnosti). Stav, ktorý je v zhode s rozumnosťou, je cnosťou. Aristoteles ďalej dodáva, že cnosť je nielen stavom, ktorý je v zhode so správnym úsudkom, ale aj stavom získaným pomocou správneho úsudku. Správny úsudok v týchto veciach je prejavom rozumnosti. Sokrates sa domnieval, že cnosti sú úsudky – všetky sú totiž poznaním. Aristoteles vysvetlil, že súvisia s úsudkom. Je zjavné, že nie je možné, aby človek bol skutočne dobrý bez rozumnosti ani skutočne rozumný bez mravných cností (EN 1144^b, s. 151). Bez rozumnosti a mravných cností by nebolo správnej vedomej voľby, keďže cnosť určuje cieľ konania a rozumnosť prostriedky (EN 1145^a, s. 151).

 Rozumnosť sa spája s dobrým charakterom a ten zasa s rozumnosťou, pretože zásady rozumu sú primerane mravnými cnosťami a správnosť v mravnom zmysle závisí od rozumnosti (EN 1178^a, s. 239). Blaženosť je pravým cieľom života človeka (Aristoteles, 2021, s. 235; X, 6), na druhom mieste je život podľa ostatných cností (Aristoteles, 2021, s. 239; X, 8).

Podľa Borovjaka (2021) previazanosť morálnych cností a rozumnosti svedčí nielen o racionálnom charaktere každého cnostného konania, ale aj o jeho emocionálnom rozmere, pretože morálne cnosti kultivujú senzitívnu časť ľudskej duše, čo vedie (aj) k tomu, že človek pociťuje z dobrého konania radosť. Aristoteles pomocou argumentov dokazuje, že rozumnosť je prepojená s každou morálnou cnosťou; napr. chápanie (*synesis*; EN 1143^a, s. 147) či uznanie (*gnómē*) tkvejú v posudzovaní výnimočných prípa-

dov a spájajú sa so slušnosťou (*epikie*; EN 1137^b, s. 131); ešte bližšie je však rozumnosť spojená s cnosťou spravodlivosti (Aubenque, 2003; Borovjak, 2021).

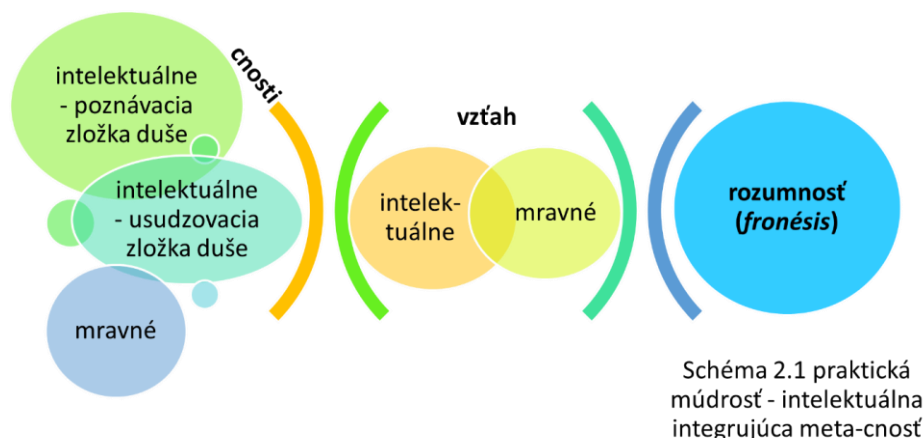
Pavlovkin (2019, s. 185) ozrejmuje, ako Aristotelov postoj k vzťahu rozumových a mravných cností hodnotí Tomáš Akvinský:

Keďže ľudská cnosť zdokonaľuje dielo človeka, ktorý sa realizuje v zhode s rozumom, ľudská cnosť spočíva v niečom rozumnom. A keďže rozumnosť môže byť dvojakého druhu, prirodzená a participujúca, vyplýva z toho, že sú dva druhy ľudskej cnosti. Prvý druh je umiestnený v tom, čo je samo osebe rozumné, a nazýva sa intelektuálny. Druhý je umiestnený v tom, čo je rozumné participáciou, to znamená, v zmyslovej časti duše, a ten sa nazýva mravný. [Aristoteles] preto tvrdí, že niektoré cnosti voláme intelektuálnymi a niektoré mravnými.

Podľa Aristotela má zmyslová zložka duše účasť na rozume vtedy, keď ho poslúcha a je mu poddaná (EN 1102^b, s. 42); táto účasť sa deje vďaka cnosti *fronésis* (rozumnosti). *Fronésis* je neklamný (duševný) stav rozumného konania vo veciach, ktoré sú pre človeka dobré i zlé; prakticky činný stav je spojený s pravdivým úsudkom vo veciach, ktoré sa týkajú ľudských dobier (EN 1140^b, s. 140). Táto cnosť pôsobí ako určitý intelektuálny sudca, ktorý človeku pomáha rozhodnúť sa, aké konanie je v danej situácii vhodné a pomocou akých prostriedkov je potrebné vykonať to, čo mu umožní dosiahnuť správny cieľ (ten mu pomáha nájsť mravná cnosť) (EN 1144^a, s. 149 – 150). Dosahovanie správnych cieľov ďalej zdokonaľuje mravné cnosti (EN 1103^a, s. 45). Dianoetická cnosť *fronésis* (rozumnosť) je teda prítomná len vtedy, keď sa zmyslová zložka duše riadi rozumovou (EN 1144^b, s. 150). Z analýz Aristotela (2021) a vysvetľujúcich komentárov Pavlovkina (2019), Gavendovej (2019) a Borovjaka (2021) vyplýva, že *fronésis* je u Aristotela spájajúcim článkom medzi rozumovou a zmyslovou zložkou duše a nevyhnutným prvkom morálnej integrity človeka.

📖 Rozumnosť nie je nadradená múdrosti či vyššej rozumovej stránke, podobne ako lekárstvo nestojí nad zdravím (EN 1145^a, s. 151). V Aristotelovej etike cnosti má však intelektuálna cnosť ako súčasť praktickej múdrosti (*fronésis*) nezapustiteľnú úlohu pri riadení morálnych cností.

Názorne a prakticky sme identifikovali odlišnosti, ale predovšetkým prieniky medzi dianoetickými (intelektuálnymi) a etickými (mravnými) cnosťami, ktoré u Aristotela tvoria základ integrity kritického a morálneho myslenia. Za dôležitý pritom pokladáme termín *fronésis* (rozumnosť, rozvážnosť, resp. praktická múdrosť), ktorý je vrcholom integrity kritického a morálneho myslenia (schéma. 2.1).

Za jeden z najzásadnejších prínosov Aristotelovej etiky možno pokladať odlíšenie rozumnosti/practickej múdrosti (*fronésis*) od teoretickej múdrosti (*sofia*). Borovjak (2021) analyzoval tento rozmer a skonštatoval, že múdrosť (*sofia*) je rozumovou cnosťou, no predstavuje kontempláciu toho, čo je nemenné, príp. toho, čo prebieha stále rovnakým spôsobom. Už sme uviedli, že ľudská blaženosť je konštituovaná kontinuálnym cnostným konaním; teoretická múdrosť síce v konaní netkvie, avšak blaženosť, ku ktorej vedie, je dokonalejšia, pretože spočíva v plnom uplatňovaní racionálneho po-

tenciálu človeka. Blaženosť vychádzajúca z praktického konania (založeného na rozumnosti) je v tomto zmysle až na druhom mieste (EN 1178^a, s. 239). Podľa Aristotela je kontemplácia v plnej miere dostupná len pre bohov – človek sa k nej môže len sčasti približovať, keďže je súčasťou premenlivého sveta (EN 1177^b, s. 238 – 239). Takto vzniká určitý paradox, pri ktorom je úplné naplnenie ľudského potenciálu zároveň jeho prekročením. Navyše dobrý ľudský život si podľa Aristotela vyžaduje určitý politický rámec a praktické medziľudské interakcie v tomto rámci, pričom teoretická múdrosť nemusí poskytovať vlastnosti potrebné na zvládanie interakcií. V tomto zmysle ide o problém otvoreného vzťahu medzi teóriou a praxou, ako aj medzi takými typmi života, ktoré sú na nich založené. Rozumnosť (praktická múdrosť) sa vzťahuje na konanie, pôsobí vo sfére premenlivého bytia a jej predmet je preto nedokonalejší. Teoretická múdrosť vzniká kombináciou (intuitívneho) pochopenia (*nús*), teda bezprostredného nahliadnutia prvých princípov, a (vedeckého) poznania (*epistémé*), spočívajúceho v deduktívnom odvodzovaní záverov týchto princípov.

Rozumnosť (*fronésis* – praktická múdrosť) má v Aristotelovej etike cnosti nezastupiteľnú úlohu pri riadení morálnych cností. Hoci je prepojená s každou morálnou cnosťou, spomenuté tézy svedčia o jej najväčšej blízkosti k cnosti spravodlivosti. *Fronésis* je v úzkom vzťahu s každou cnosťou; viacerí (napr. Kristjánsson, 2019) preto uvažujú o konštitutívnej funkcii *fronésis*.

Aristoteles vychádzal z presvedčenia, že k cnostnému konaniu a eticky hodnotnému spôsobu života nestačí usilovne študovať a osvojiť si penzum všeobecných znalostí o tom, ako sa správať. Aby sa človek stal cnostným, treba zabezpečiť jeho výchovu, kombinujúcu teóriu a prax, vzory hodny napodobňovania a opakované vykonávanie príslušných činností, tzn. praktický výkon spojený s testovaním mravného úsudku v rozmanitých situáciách. Takto sa potvrdzuje schopnosť morálneho subjektu postihnúť mravne rele-

vaný aspekt každej situácie (Smreková & Palovičová, 2009). Práve tieto kontexty treba aplikovať aj v pregraduálnej príprave budúcich učiteľov.

Za zmienku tu ešte stojí pohľad na morálnu a občiansku cnosť. Venuje sa im Blaščíková (2019). Občianska cnosť je cnosťou poslušnosti spravodlivým zákonom. Jej vzťah k morálnej cnosti vyjadril prekladateľ a komentátor Aristotelových diel A. Kříž takto:

...zákon má tiež význam etický [...]; nútením má pripraviť podmienky na mravné konanie a slobodu. Lebo ak sa stane to, k čomu zákon núti, vnútorným zmýšľaním, prestane to byť bremenom. Mravná sloboda nadobúda plnosť vtedy, keď človek nekoná dobro len v istých prípadoch, ale keď je preňho stálou zameranosťou (habitus) a on je zajedno s tým, čo má konať.

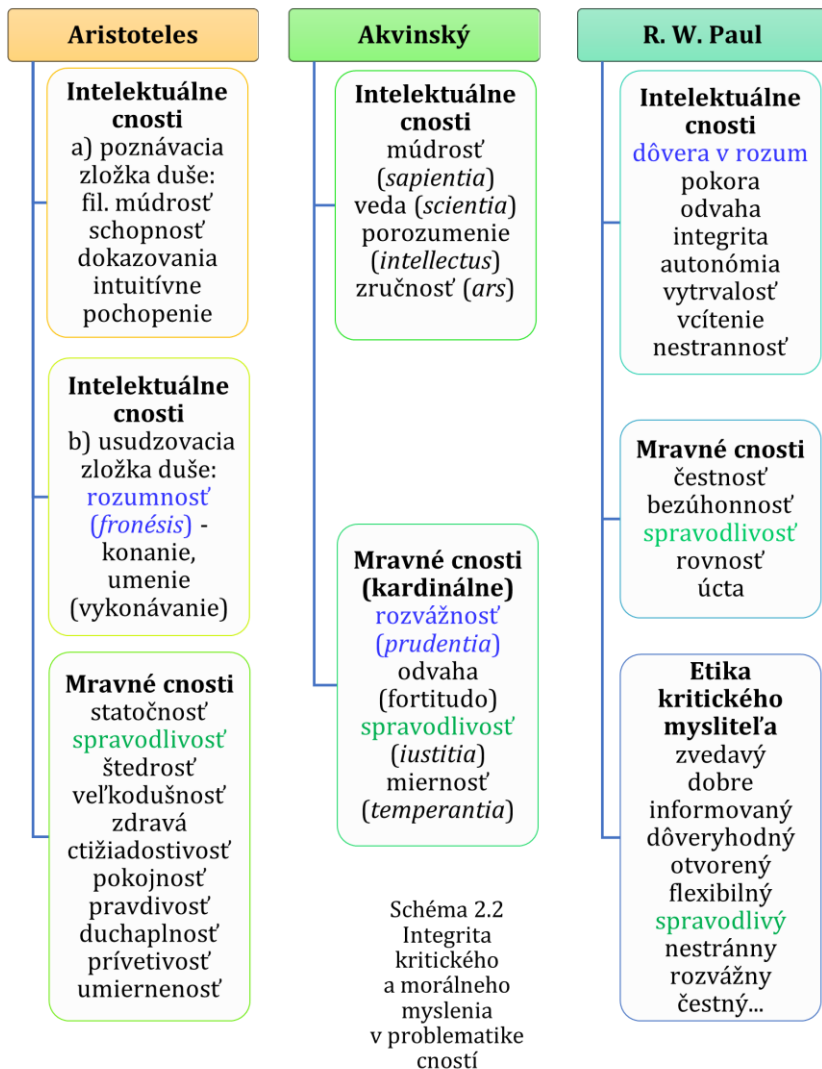
Blaščíková (2019) myšlienku A. Kříža parafrázuje: zákon tým, že vyžaduje skutky cnosti, vytvára podmienky na cvik cností a osvojovanie si vnútorných dôvodov cností. Zákon má teda o. i. výrazne pedagogickú funkciu. Z časového hľadiska občianska cnosť predchádza morálnej cnosti, čiže vynútenie a poslušnosť predchádza vnútornej ochote a radosti. Z hľadiska úsilia o dokonalosť, ktorému má slúžiť i štát, stojí však morálna cnosť pred občianskou cnosťou. Autorka konštatuje, že cnosť človeka ako ľudskej bytosti a cnosť človeka ako občana nie sú úplne totožné – ich prienik vidieť iba v osobe rozvážneho (rozumného) človeka.

Aristotelova koncepcia sa stala základom myšlienky návratu k etike cnosti v 70. rokoch 20. storočia. Na obrat k tejto tradícii upozorňuje Blaščíková (2009); podľa nej ho spôsobili predovšetkým tri faktory: vzrastajúci pocit morálnej krízy západnej spoločnosti, vzostup historického povedomia a neúplnosť modernej etickej teórie. Za jeden z najdôležitejších dokladov súčasného neoaristotelizmu sa považuje práca MacIntyra (1981), ktorá poskytuje najpremýšľenej-

šiu a najsystematickejšiu argumentáciu v prospech neoaristotelovsky orientovanej etiky cnosti.

Poznámka: Integrita kritického a morálneho myslenia sa identicky prepája v troch teóriách – u Aristotela, T. Akvinského a v súčasnej teórii R. W. Paula (schéma 2.2; Kosturková, 2022).

Záverečný argument: Cnosť rozumnosť (*fronésis*) je základnou integrujúcou intelektuálnou cnosťou, pretože má nezastupiteľnú úlohu pri riadení morálnych cností. Rozumnosť pomáha rozhodnúť sa, aké konanie je v tej-ktorej situácii potrebné, príp. aké prostriedky sú potrebné na to, aby človek dosiahol správny cieľ. Je v úzkom vzťahu so všetkými ostatnými cnosťami a v kritickom a morálnom myslení má konštitutívnu funkciu.

2.3 Cvičenia

Odpovedajte na základe vášho úsudku, či je výrok pravdivý alebo nepravdivý!

1. Cnosť je kvalita osobnosti.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože pojem cnosť sám osebe nemôže vyjadrovať kvalitu osobnosti. Môže to urobiť cnosť ponímaná ako hodnota obsahujúca v sebe mnohé iné hodnoty. Podľa Gluchmana (2005) ak by malo platiť tvrdenie, že „cnosti sú tým, čím človeka navonok charakterizujeme pri jeho hodnotení alebo doporučení“, potom by to mohlo znamenať, že aj lenivosť, falošnosť atď. by mali byť cnosti, pretože nepochybujeme o tom, že aj takéto hodnotenia a charakteristiky sa u človeka vyskytujú, a určite to nemožno považovať za cnosť.

lož – správna odpoveď (Vysvetlenie: Cnosť ako mravná kvalita, resp. vlastnosti a hodnoty u človeka (mravného subjektu), ktoré sú súhrnom dominantných morálnych hodnôt a vlastností človeka, ktorý svojím konaním uskutočňuje morálne dobro. Cnosť je hlavný predpoklad uskutočňovania morálneho dobra (Gluchman, 2005).

2. Cnosť je stála vlastnosť alebo stav, ktorým sa človek stáva dobrým a prostredníctvom ktorého robí dobrým i svoj výkon.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože cnosť je návyk dobrého konania – zvyk slobodnej vôle. Je to absolútna mravná zdatnosť či duševná zdatnosť (*areté*).

3. Človek sa podľa Aristotela odlišuje od rastlín aj ostatných živočíšnych druhov vďaka rozumovej zložke duše.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože táto jedinečná schopnosť spôsobuje, že iba človek je schopný vedomého (rozumného) rozhodovania sa, rozumného konania, poznania (vedomia) o tom, čo vykonáva, a určitej slobody v konaní (EN 1103^a).

4. Aristoteles tvrdí, že rozumová cnosť vzniká a vzrastá väčšinou z učenia a mravná cnosť zase vzniká zo zvyku.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože rozumová cnosť vzniká a vzrastá väčšinou z učenia, a preto potrebuje skúsenosti a čas; mravná cnosť zase vzniká zo zvyku (odtiaľ dostala aj pomenovanie *éthiké*, len nevelmi sa odlišujúcej od slova zvyk, teda *éthos*).

5. Žiadna mravná cnosť nám nie je daná prirodzene.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože, Aristoteles na viacerých miestach EN preukazuje, že „nič z toho, čo je prirodzené, nemôže byť zvykom zmenené“ (EN 1103^a, s. 45). Cnosti nám nie sú dané ani od prirodzenosti, ani proti prirodzenosti; máme iba prirodzené vlohy, aby sme ich nadobudli, a zvykom sa stávajú dokonalejšími (EN 1103^a, s. 45).

6. Integrita kritického a morálneho myslenia je potvrdená vzťahom medzi dianoetickými a etickými cnosťami.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože, Aristoteles na mnohých miestach svojho diela vysvetľuje vzťah medzi dianoetickými a etickými cnosťami. Mravnú cnosť definuje ako vedome zvolený stav, ktorý udržiava stred, primeraný a vymedzený úsudkom tak, ako ho určil rozumný človek (EN 1107^a, s. 54). Z toho vyplýva, že mravné konanie je podmienené rozumnosťou určujúcou morálny stred medzi nadbytkom a nedostatkom. Od rozumnosti sa odvíja cnostné konanie a od cnostného konania dobrý život ako taký (Borovjak, 2021).

7. Mravné konanie je podmienené rozumnosťou.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože, mravná cnosť sa definuje ako vedome zvolený stav, ktorý udržiava stred, primeraný a vymedzený úsudkom tak, ako ho určil rozumný človek (EN 1107^a, s. 54). Z toho vyplýva, že mravné konanie je podmienené rozum-

nosťou určujúcou morálny stred medzi nadbytkom a nedostatkom. Od rozumnosti sa odvíja cnostné konanie a od cnostného konania dobrý život ako taký (Borovjak, 2021).

8. Fronésis (rozumnosť, rozvážnosť, resp. praktická múdrosť) je vrcholom integrity kritického a morálneho myslenia.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože rozumnosť (*fronésis* – praktická múdrosť) má v Aristotelovej etike cnosti nezastupiteľnú úlohu pri riadení morálnych cností. Hoci je prepojená s každou morálnou cnosťou, najsilnejší vzťah má k cnosti spravodlivosti, čo naznačuje integritu medzi kritickým a morálnym myslením. *Fronésis* je v úzkom vzťahu s každou cnosťou; viacerí (napr. Kristjánsson, 2019) preto uvažujú o konštitutívnej funkcii *fronésis*.

9. K cnostnému konaniu a eticky hodnotnému spôsobu života stačí usilovne študovať a osvojiť si penzum všeobecných znalostí o tom, ako sa správať.

pravda – **nesprávna odpoveď**, pretože k cnostnému konaniu a eticky hodnotnému spôsobu života **nestačí** usilovne študovať a osvojiť si penzum všeobecných znalostí o tom, ako sa správať. Aby sa človek stal cnostným, treba zabezpečiť jeho výchovu, kombinujúcu teóriu a prax, vzory hodné napodobňovania a opakované vykonávanie príslušných činností, tzn. praktický výkon spojený s testovaním mravného úsudku v rozmanitých situáciách.

lož – **správna odpoveď**

10. Aristotelova koncepcia sa stala základom myšlienky návratu k etike cnosti v 70. rokoch 20. storočia.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože na obrat k tejto tradícii upozorňujú predovšetkým tri faktory: vzrastajúci pocit morálnej krízy západnej spoločnosti, vzostup historického povedomia a neúplnosť modernej etickej teórie. Za najdôležitejšie dielo sa považuje práca MacIntyra (1981).

11. Kritické myslenie a charakter by sa mali rozvíjať ako samostatné spôsobilosti

pravda – nesprávna odpoveď, pretože kritické myslenie a komponenty charakterového vzdelávania musia byť predefinované ako vzájomne posilňujúce sa schopnosti, a takto sa musia aplikovať do edukačnej praxe všetkých stupňov vzdelávania; rozdelenie kritického myslenia a charakteru na nezávislé súbory spôsobuje obmedzenú účinnosť výchovy založenej na tejto integrite

lož – správna odpoveď

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

Percento správnych odpovedí (%)

=

(počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí) . 100

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 7

Celkový počet odpovedí bolo 11

Percento správnych odpovedí = ? %

Výpočet: percento správnych odpovedí = $(7 : 11) \cdot 100 = 0,63 \cdot 100$
= 63,63

Výsledná známka: D

2.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny

1. Vypíšte aspoň 10 cnostných vlastností človeka a prediskutujte ich pôvod a význam.

1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
7.	
9.	
10.	

Relatívne možné odpovede: aktívny, adaptívny, priateľský, láskavý, jasné myslenie a intelektuálne aktívne, ambiciózny, pozorný, vyvážený, dobrotivý, opatrný, prejavovanie sily a originalita povahy, charitatívny, kreatívny, súcitný, sebavedomý, ohľaduplný, spolupracujúci, odvážny, zvedavý, spoľahlivý, odhodlaný, usilovný, disciplinovaný, nestranný, svedomitý, povzbudzujúci, energický, nadšený, verný, flexibilný, odpúšťajúci, priateľský, veľkorysý, pracovitý, harmonický, čestný, morálny spravodlivý, pokorný, integrovaný, iniciatívny, ochotný vypočuť, lojálny, milosrdný, skromný, otvorený, usporiadaný, koncepčný, zdvorilý, pragmatický, predvídavý, dôsledný, cieľavedomý, kvalitný, racionálny, rozhodný, súcitný, seba-disciplinovaný, seba-kontrolovateľný, seba-ovládateľný, úprimný, stabilný, pravdivý, dôveryhodný, nesebecký, statočný, vitálny, múdry a pod. (vybraté zo zoznamu *The art of living*, 2020).

2. *Pouvažujte nad stratégiou, ako by ste trénovali niektoré z charakterových vlastností. Predstavte postup aspoň v piatich krokoch.*

1.

...

2.

...

3.

...

4.

...

5.

...

Relatívne možné riešenie

1. **Návrh stratégie budovania charakteru: Identifikujte povahové vlastnosti, ktoré vás inšpirujú** – existujú dva spôsoby riešenia tohto problému – prístup založený na dlhom zozname alebo prístup hrdinov. V prvom si prečítate zoznam všetkých možných charakterových vlastností a za pár minút by vás mali osloviť aspoň 10 z nich. V druhej možnosti ide o zoznam ľudí, ktorí vás najviac inšpirujú. Keď je zoznam hotový, zamyslite sa nad dvoma alebo troma črtami, ktoré u každého z týchto ľudí najviac obdivujete, ide o myslenie založené na hrdinoch. Identifikácia je jednou zo základných kognitívnych schopností kriticky mysliaceho človeka.
2. **Priorita jedného znaku po druhom** – zvoliť jednu vlastnosť, ktorá sa dostane do užšieho výberu. Odporúča sa začať jednou

vlastnosťou, aby sa maximalizovala šanca na úspech. Ide o rozhodnutie človeka, kde sa vyžadujú viaceré kroky kritického myslenia (viacero mentálnych operácií).

3. Nastavte svoju vlastnosť na úspech – každý z nás chce zapadnúť do tímu. Odborníci tvrdia, že bez ohľadu na to, ako veľmi sme nútení sa meniť, budeme mať problémy, ak sa obklopíme lenivými ľuďmi. Zakaždým, keď začneme robiť pokroky, naše povedomie sa nás pokúsi stiahnuť späť do skupiny. Výsledkom je fakt, že ak nemáme požadovanú povahovú vlastnosť, existuje veľká šanca, že ju nemajú ani ľudia v našom okolí. Ak ju chceme rozvíjať, musíme urobiť všetko pre to, aby sa táto rovnica zmenila. Odporúča sa urobiť zásadnú zmenu. Z intelektuálnych cností kritického mysliteľa sa tu vyžaduje hlavne intelektuálna vytrvalosť a odvaha.

4. Spravte zo svojej vlastnosti zvyk – zvyk je jeden z najsilnejších spôsobov, ako rozvíjať charakterovú vlastnosť a sledovať ju – jeden deň, dva alebo tri dni. Niektorí odporúčajú aj značiť si (napr. do kalendára), či sme v daný deň splnili, resp. nesplnili úlohu (vlastnosť). Platí zásada, že pri riešení povahových vlastností nemeníme len jeden zvyk. Tu by sme mohli uviesť uplatnenie intelektuálnych štandardov kritického myslenia definované *Paulom a Elderovou (2006)* – zámernosť, jasnosť zodpovednosť, ktoré sú nutné na to, aby sme videli zmenu.

5. Opakovať postup – keď sa dobre zorientujete v jednej povahovej vlastnosti (alebo ak sa vaše priority presunú do inej oblasti vášho života), môžete začať pracovať na ďalšej (*The art of living, 2020*).

3. *Zargumentujte výrok „byť človekom s integritou kvalitného kritického myslenia a dobrým charakterom“.*

Inšpirácia: ... znamená **konať, myslieť a cítiť** spôsobom, ktorý zodpovedá normám (štandardom) v procese myslenia s plnou morálnou zodpovednosťou. Zvnútornenie mravných noriem je jedna vec, ale charakter človeka posudzujeme až z jeho vonkajšieho správania, konania, keď ho hodnotíme z mravného hľadiska. Stimulo-

vaním a podnecovaním určitých aktivít, ktoré keď sa opakovane vyskytujú spolu s pozitívnym citovým zážitkom, spôsobujú ustalo- vanie kladných charakterových vlastností. Týchto aktivít je veľké množstvo. Program charakterového vzdelávania ponúka tie, ktoré podnecujú integritu charakterového vzdelávania a kritického mys- lenia, teda kritického morálneho usudzovania (Ruark, 2020).

4. *Dôvera je základom všetkých dobrých vzťahov a základnou hod- notou dobrého charakteru. Diskutujte na vybraný okruh otázok s uvedením relevantného argumentu.*

- *Ako viete, kedy môžete niekomu dôverovať?*
- *Akú rolu hrá dôvera vo vašich vzťahoch s priateľmi a rodinou? Ako by boli tieto vzťahy ovplyvnené, keby ste zistili, že vám niekto klame?*
- *Viete si predstaviť, že by ste nadviazali priateľstvo s niekým, komu ste nedôverovali? Aké by to bolo?*
- *Aké sú výhody dôveryhodnej osoby?*
- *Aký úžitok máte z dôveryhodnosti ostatných?*
- *Čo znamená dôverovať niekomu?*
- *Čo na niekom oceňujete, aby ste vedeli, že mu môžete dôvero- vať?*
- *Čo robí človeka dôveryhodným?*
- *Čo má dôvera spoločné s kvalitou niekoho charakteru?*
- *Ako definujete lož?*
- *Je niekedy v poriadku klamať? Kedy by to bolo vhodné?*
- *Čo je to biela lož?*
- *Je nejaký rozdiel medzi bielou lžou a iným klamstvom?*
- *Kedy ste povedali biele klamstvo? Aká to bola situácia?*
- *Niektorí ľudia tvrdia, že jednoduché vyhýbanie sa nie je klam- stvo. Čo si o tom myslíte?*
- *Aká je najväčšia lož, ktorú ste povedali? Spravili by ste to zno- va? Prečo?*

- *Jedno dievča v diskusii hovorí o tom, že jej rodičia jej už neve-
ria, pretože ich oklamala. Otec sa pýta, ako by jej mohol znova
dôverovať. Čo by ste poradili dievčine? Čo by mala urobiť, aby
si získala opäť dôveru svojich rodičov?*
- *Keby tu boli vaši priatelia, povedali by o vás, že vám dôverujú?*
- *Čo by povedali o vás vaši rodičia?*
- *Myslíte si, že by vám rodičia mali dôverovať automaticky?
Prečo?*
- *Stratili ste niekedy dôveru nikoho, na kom vám záležalo? Ako
ste sa cítili? Aký je váš vzťah s touto osobou teraz?*
- *Viete uviesť dôvody, prečo ľudia klamú?*
- *Klamali ste niekedy z dôvodu, aby ste zapadli do partie? Aký
to malo priebeh?*
- *Už vás niekto oklamal, komu ste dôverovali? Aký to bol pocit?
Čo by mal dotýčny urobiť, aby si získal vašu dôveru opäť?
(zdroj: www.goodcharacter.com).*

5. *Vysypte balíček soli na stôl (alebo na zem). Pokúste sa jednot-
livé kryštáliky soli vrátiť späť do balenia. Prediskutujte prie-
beh hry v kontexte negatívnych slov, ktoré ste niekomu pove-
dali.*

Námet na diskusiu: Dajte edukantom balíček soli a nechajte ich, aby ju vysypali na stôl. Vzápätí ich poprosťte, aby jednotlivé kryštáliky vrátili do balenia. Skúste im vysvetliť, že je to rovnaké ako slová – je ťažké ich vziať späť.

6. *Preverte spoločensky významnú osobu (napr. politika) počas
kampane a po určitom časovom období zvolenom vo funkcii.
Objektívne zhodnoťte osobnosť. Jednotlivé zistenia zapíšete
do T-schémy a prediskutujte.*

počas kampane

- ...
- ...
- ...
- ...
- ...

počas funkčného obdobia

- ...
- ...
- ...
- ...
- ...

7. *Napište list spolužiakov, v ktorom mu vyjadrite rôzne spôsoby úcty.*

Odporúčanie: Je dôležité upozorniť edukantov na to, aby dodržiavali formu písomnej komunikácie prostredníctvom listu (kompozícia, štylizácia, gramatika...). Rovnako je potrebné upozorniť na výnimočnosť takejto formy komunikácie, čaro starých časov, listové tajomstvo a adresovaný obsah.

8. *Sledujte vybranú televíznu reláciu. Analyzujte jednotlivé prezentované správanie účastníkov a ich argumentačné línie. Jednotlivé zistenia si vypíšte, objektívne zhodnoťte, kto bol ne/úctivý, kto ne/rešpektoval relevantnú argumentáciu a pod.*

Odporúčanie: Edukantov je potrebné upozorniť na zásady spoločenskej komunikácie a normy v správaní, na kritériá konštruktívnej kritiky (súčasť téz zo sociálnej psychológie). K problematike argumentácie odporúčame publikáciu Kosturkovej a Ferencovej (2019).

9. Prostredníctvom internetového alebo printového synonymického slovníka vyhl'adajte slová súvisiace s pojmom „charakter“.

Odporúčanie: V rámci pedagogicko-psychologického výcviku je možné nájdené synonymá vypísať na farebný papier a urobiť reťaz na nástenku alebo niekde v učebni na vhodné miesto. Alternatívou môže byť kreatívna práca – báseň zo synonymných slov.

2.5 Cloze test

Prečítajte si predložený text a do prázdnych polí vpíšte vhodné slová!

Pracovný list

Cnosti podľa Aristotela

Aristoteles na mnohých miestach svojho diela vysvetľuje¹..... medzi dianoetickými a etickými cnosťami. Mravnú cnosť definuje ako vedome²..... stav, ktorý udržiava³....., primeraný a vymedzený úsudkom tak, ako ho určil⁴..... človek (EN 1107^a, s. 54). Z toho vyplýva, že mravné konanie je⁵..... rozumnosťou určujúcou morálny stred medzi nadbytkom a⁶..... . Od rozumnosti sa odvíja⁷..... konanie a od cnostného konania⁸..... život ako taký (Borovjak, 2021).

Aby človek splnil svoju životnú úlohu, potrebuje⁹..... (*fronésis*) a mravné cnosti. Mravná cnosť spôsobí, že si zvolí správny¹⁰.....; rozumnosť spôsobí, že si zvolí správne¹¹....., ktoré k nemu vedú (EN 1145^b, s. 154). Rozumnosť teda človeku pomáha¹²....., aké konanie je v tej-ktorej situácii potrebné, príp. aké¹³..... sú potrebné na to, aby dosiahol správny¹⁴..... (Gavendová, 2019). Dôkaz o tomto vzájomnom vzťahu možno nájsť aj na inom mieste *Etiky Nikomachovej* – vlastná mravná cnosť totiž nevzniká bez¹⁵..... (EN 1144^b, s. 150).

Add. 2.5 Cloze test	
Chýbajúce slová	¹ vzťah, ² zvolený, ³ stred, ⁴ rozumný, ⁵ podmienené, ⁶ nedostatkom, ⁷ cnostné, ⁸ dobrý, ⁹ rozumnosť, ¹⁰ cieľ, ¹¹ prostriedky ¹² rozhodnúť sa, ¹³ prostriedky, ¹⁴ cieľ, ¹⁵ rozumnosti

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Vyhodnotenie

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

Percento správnych odpovedí (%)

=

(počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí) . 100

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 10

Celkový počet odpovedí bolo 15

Percento správnych odpovedí = ? %

Výpočet: percento správnych odpovedí = $(10 : 15) \cdot 100 = 0,66 \cdot 100$
= 66

Výsledná známka: D

2.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o vlastných charakterových črtách ako kritického mysliteľa

Nasledujúce sebahodnotenie poskytuje východisko na takú kritickú reflexiu, ktorá vám umožní analyzovať vaše charakterové črty, ktoré by ste mali mať ako kritickí myslitelia – teda kritickí myslitelia s plnou morálnou zodpovednosťou.

- **Prečítajte si každý výrok.**
- **Ohodnoťte sa na stupnici od 1 až po 6, pričom 1 je najnižšie hodnotenie a 6 je najvyššie hodnotenie.**
- **Spočítajte body a vyhodnoťte.**

Výrok	Číselné hodnotenie					
Som prirodzene zvedavý, veľa sa informujem a pýtam.	1	2	3	4	5	6
Informujem sa len cez dôveryhodné zdroje.	1	2	3	4	5	6
Som otvorený voči myšlienkam iných.	1	2	3	4	5	6
Som spravodlivý a nestranný pri hodnotení.	1	2	3	4	5	6
Zodpovedne čelím vlastným osobným záujmom.	1	2	3	4	5	6
Som ochotný zvážiť všetky okolnosti.	1	2	3	4	5	6
Usilovne získavam alternatívne relevantné informácie.	1	2	3	4	5	6
Spolu	sčítajte označené body					
Vyhodnotenie: <ul style="list-style-type: none"> • vysoká úroveň integrity (42 – 29 bodov) • stredná úroveň integrity (28 – 15 bodov) • nízka úroveň integrity (14 a menej bodov) 	Výsledok:					

Zhrnutie

Kritické myslenie a komponenty charakterového vzdelávania musia byť predefinované ako vzájomne posilňujúce sa schopnosti, a takto sa musia aplikovať do edukačnej praxe všetkých stupňov vzdelávania. Rozdelenie kritického myslenia a charakteru na nezávislé súbory spôsobuje obmedzenú účinnosť výchovy založenej na tejto integrite. V kapitole sme predstavili racionálne postupy podporujúce toto zjednotenie. Naším odporúčaním je budovať vzťahy ako model integrácie kritického a morálneho myslenia. Vo vedeckej rovine existuje množstvo vedeckých dôkazov, že kritické myslenie nemôže viesť k učeniu študentov, ktorí si nevyvinuli charakter.

Spoločnosť nám ukazuje dvojité generačný pokles – kritického myslenia aj charakteru. Najvyšším cieľom výchovy a vzdelávania je človek kriticky mysliaci s plnou morálnou zodpovednosťou. Edukačná prax nám naznačuje, že jedno bez druhého sa učiť nedá.

Kľúčové slová: Aristoteles, cnosti, dianoetické (intelektuálne) cnosti, etické (mravné) cnosti, rozumnosť (fornésis) – integrálna metacnosť kritického a morálneho myslenia, charakterové črty kritického mysliteľa.

3 ŠTANDARDY KRITICKÉHO A MORÁLNEHO MYSLANIA

Výsledky vzdelávania edukanta:

- vie vymedziť intelektuálne štandardy na posudzovanie morálneho zdôvodnenia;
- špecifikuje vzťah základných štandardov myslenia, ktoré vedú k rozvoju intelektuálnych cností;
- aplikuje funkciu nosnej intelektuálnej cnosti – dôvery v rozum – pri určení nadbytku a nedostatku u jednotlivých cností;
- potvrdí význam rozvoja intelektuálnych cností v pregraduálnej príprave učiteľov, a to v rámci integrity kritického a morálneho myslenia.

Morálne uvažovanie je predmetom štúdia prioritne vied, akými sú filozofia a psychológia. Aj v rámci pregraduálnej prípravy sa tieto disciplíny a ich parciálne súčasti vyučujú samostatne (nie integrované).

Lewis (1942) integritu charakterizuje ako základnú morálnu cnosť a základ, na ktorom je postavený dobrý charakter. Konat' spravodlivo, znamená porozumieť, prijať a rozhodnúť sa žiť v súlade so svojimi zásadami, medzi ktoré patrí **čestnosť, spravodlivosť a slušnosť**. Práve integrita medzi kritickým a morálnym myslením sa odhalí vtedy, keď ľudia konajú čestne bez ohľadu na okolnosti alebo následky. Paul a Elderová (2006) v oblasti kritického myslenia takéto konanie označujú cnosťou – nazývanou **intelektuálna odvaha**. V etike sa používa pojem **morálna odvaha**. Uvádzame dôvody, prečo treba redizajn pregraduálnej prípravy.

Dôkazy ukazujú, že morálny princíp alebo teória, ktorú si človek zvolí, je často ironicky založená na jeho emóciách, nie na logike. Jeho výber je zvyčajne ovplyvňovaný vnútornými predsudkami alebo vonkajšími tlakmi, ako napríklad zaujatosť alebo túžba prispôbiť sa (Ethics Unwrapped, 2020). Aj keď si často nechceme pripustiť, naše morálne uvažovanie je zvyčajne ovplyvnené intuitívnymi, emočnými reakciami. Často dospejeme k silným morálnym záverom, ktoré nemôžeme logicky obhájiť. Výskumy etiky správania zistili, že ľudia nie sú racionálni. Väčšina etických rozhodnutí sa robí intuitívne, na základe pocitov, nie po starostlivej analýze situá-

cie. Ľudia, ktorí robia neetické rozhodnutia, sú zvyčajne nevedomky ovplyvnení vnútornými predpojatosťami, ako je vlastná zaujatosť, vonkajší tlak (napríklad tlak na prispôsobenie sa) a situačnými faktormi, ktoré si ani nevšimnú (Ethics Unwrapped, 2020).

Osvojiť si nástroje kritického myslenia, ako sú schopnosť rozlíšiť dobré argumenty od zlých, silné od slabých, vyhodnotiť rôzne zdroje informácií, identifikovať falošné úmysly či spôsoby, ktoré bránia v dobrom uvažovaní, a pod., ešte automaticky neznamená stať sa spravodlivým kritickým mysliteľom.

Ten, kto používa kritické myslenie na manipuláciu, sa nazýva *kritickým mysliteľom so slabým zmyslom*. Pôvod tohto typu kritického myslenia nachádzame už u Sofistov – *sofia*, teda umenie získavať argumenty na „nižšej úrovni“, umožňovala dosiahnuť, že zlé myslenie vyzeralo dobre bez ohľadu na fakt, že nešlo o spravodlivé myslenie. S takýmto myslením sa často stretávame doteraz, a to u neetických osobností. Emocionalizmus a rétoricko-logické triky používajú intelektuálne zručným spôsobom. Keď čelia dôkladnejšiemu uvažovaniu, svoje názory menia (Sumner, 1990). Takýmto ľuďom sa preto darí uspieť iba za predpokladu, že nenarazia na spravodlivého kritického mysliteľa.

Spravodlivý kritický mysliteľ je ten, kto ovláda nástroje kritického myslenia; je vybavený dispozíciami kritického myslenia (etikou kritického mysliteľa); vie, ako ich používať, a dostatočne sa stará o to, aby ich používal dobre a spravodlivo. Jednoducho platí, že má rozvinuté intelektuálne cnosti, a vďaka tomu ho možno považovať za *kritického mysliteľa so silným zmyslom*.

3.1 Kultivácia intelektuálnej mysle

Dôvodom, prečo tu venujeme podstatnú časť analýze intelektuálnych cností, je skutočnosť, že i tí najlepší (kognitívne zdatní) absolventi opúšťajú vysokú školu bez intelektuálnych cností a častokrát

sa v praxi správajú ako kognitívni egoisti. Môžu teda byť veľmi inteligentní a informovaní, ale napriek tomu nedbalí, arogantní, egoistickí a pod. – spôsobujú to práve nerozvinuté intelektuálne cnosti. Základným zdrojom argumentácie v tejto časti sú poznatky R. W. Paula a L. Elderovej, odborníkov z Centra pre kritické myslenie (*The Foundation for Critical Thinking* – FCT) so sídlom v Kalifornii (USA).

Ridenour (2021), ktorý sa tiež venuje tejto problematike, považuje intelektuálne cnosti za osobnostné kvality, ktoré sa zameriavajú na také kategórie/fenomény, akými sú pravda, znalosti, porozumenie či múdrosť. Intelektuálne cnostný človek po nich túži, je motivovaný dosiahnuť ich a má vlastnosti, ktoré mu umožňujú spoľahlivo to urobiť. Cvičenie každej cnosti si vyžaduje určité schopnosti a treba vedieť, ako jej správne porozumieť. Baehr (2015) intelektuálne cnosti charakterizuje ako výrazné osobnostné vlastnosti alebo silné stránky charakteru dobrého mysliteľa. Sú potrebné na dobré myslenie a učenie sa; líšia sa od kognitívnych schopností, medzi ktoré patrí aj inteligencia. Množstvo inšpiratívnych podnetov a odporúčaných titulov k problematike výchovy k intelektuálnym cnostiam možno nájsť na webovej stránke Nadácie Johna Templetona (<https://www.templeton.org/funding-areas/character-virtue-development>). Baehr (2015) intelektuálne cnosti rozdelil do troch kategórií (tabuľka 3.1).

Tabuľka 3.1 Kultivácia dobrej intelektuálnej mysle podľa Baehra (2015)

Intelektuálne cnosti	Kategórie cností	Jednotlivé cnosti	Charakteristika
	Motivačné učenie	Zvedavosť	Človek, ktorý je zvedavý, chce prirodzene získavať znalosti, učiť sa nové veci a hľadať pravdu. Skutočne zvedavá osoba nechce iba vedieť, že je niečo pravda, ale chce pochopiť, <i>prečo</i> je to pravda. Človek s touto cnosťou sa usiluje nielen o po-

			znanie maličkostí, ale aj o získanie všetkých znalostí, ktoré si zaslúžia pozornosť.
		Autonómia	Byť autonómny znamená byť nezávislý alebo samostatný. Byť intelektuálne autonómny znamená myslieť na seba. Intelektuálne autonómny človek nepodľahne klamu, t. j. neuverí niečomu len preto, že tomu veria iní, ani nezmení názor iba preto, lebo s ním druhý nesúhlasí. Sám skúma dôkazy a rozhoduje sa, či sú tvrdenia, ktoré mu ponúkajú iní, dobre argumentačne podporené, alebo nie.
		Pokora	Pokorný človek rozpoznáva vlastné intelektuálne slabosti a chyby. Intelektuálne pokorný človek si uvedomuje, čo nevie, resp. eviduje, aké si jeho myslenie vyžaduje zlepšenie, príp. kedy je náchylné na robenie chýb.
	Vedenie učenia	Pozornosť	Pozorný človek je vždy prítomný v danej situácii (nejde len o fyzickú prítomnosť). Aktívne a starostlivo počúva – počúva, aby porozumel, nie aby premýšľal, ako reagovať. Rozpoznáva dôležité detaily a dokáže ich odlíšiť od nepodstatného.
		Opatrnosť	Starostlivý človek sa vyhýba chybám v zdôvodňovaní aj kognitívnym predpokladom. (Predpokladom je, že vie, čo sa považuje za omyl alebo kognitívnu predpojatosť.)
		Dôkladnosť	Dôkladný človek nie je spokojný s tým, čo je povrchné. Chce veciam a problémom naozaj porozumieť. Dôkladnosť si vyžaduje i niečo viac, nie iba opis faktov. Dôkladný človek túži po ich vysvetlení a porozumení tomu, ako tieto fakty navzájom súvisia.
	Prekonávanie	Otvorená	Uzavretý človek nie je ochotný zvážiť

	prekážok	mysleť	alternatívne názory či presvedčenia. Otvorený človek je ochotný zvážiť ich a nebojí sa byť kritický k vlastnému presvedčeniu. Môže byť otvorený, a napriek tomu pevný vo svojom presvedčení. Ak je jeho presvedčenie pravdivé, malo by obstáť v konfrontácii s dôkazmi.
		Odvaha	Intelektuálne odvážny človek je ochotný utpieť potenciálnu stratu alebo ujmu na svojej ceste za pravdou. Intelektuálne odvážny študent je napr. ochotný odpovedať na otázky v triede aj vtedy, keď sa ostatní boja, že odpovedia nesprávne. Intelektuálne odvážny človek je ochotný postaviť sa za svoje presvedčenia a názory, hoci môžu byť nepopulárne.
		Húževnatosť	Učenie je ťažké a neexistujú žiadne zázračné nástroje, ktoré by ho uľahčili. Intelektuálne húževnatý človek však má potrebnú výdrž a nevzdáva sa, keď niečomu nerozumie. Intelektuálne vytrvalý človek sa nebojí, že zlyhá. Dokáže prehodnotiť svoj prístup a skúsiť to odznova.
Zdroj: Baehr (2015).			

Skutočné kritické myslenie (v silnom zmysle) si vyžaduje rozvinuté spravodlivé myslenie. Integrita kritického a morálneho myslenia spočíva práve v tom, že pri riešení akýchkoľvek problémov (úloh, aktivít a pod.) bude človek praktizovať spravodlivé myslenie. Inými slovami, spochybňovanie vlastných cieľov, dôkazov, záverov či uhlov pohľadu bude realizovať s takou istou mierou energie, akú vynaloží pri spochybňovaní/hodnotení cieľov, dôkazov, záverov či uhlov pohľadu ostatných ľudí.

Paul a Elder (2013) predstavili súbor intelektuálnych cností ako vlastností mysle, ktorých vrcholom a integrujúcou cnosťou je ro-

zumnosť (praktická múdrosť); mravná cnosť spravodlivosť pritom tiež zohráva nesmierne dôležitú úlohu. Spravodliví kritickí myslitelia sa pokúšajú vidieť skutočné silné a slabé stránky akéhokoľvek uvažovania, ktoré hodnotia. V tabuľke 3.2 uvádzame základné charakteristiky kritického mysliteľa v slabom a silnom zmysle.

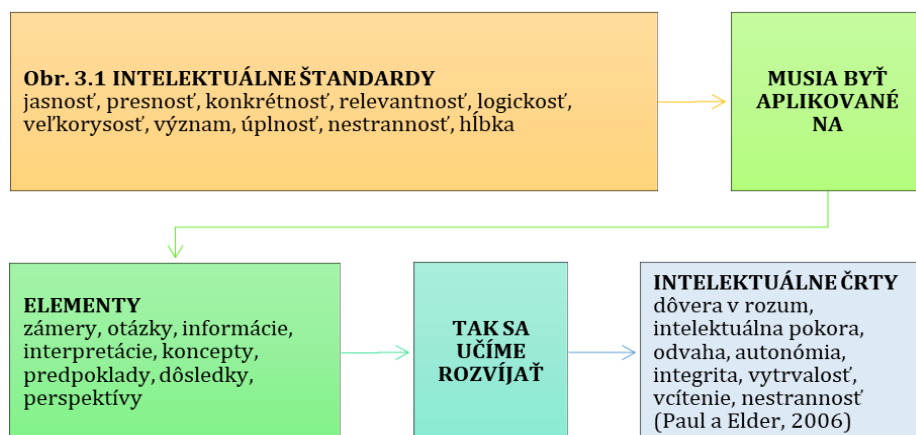
Tabuľka 3.2 Neetický (slabý) & etický (silný) kritický mysliteľ

Kritickí myslitelia v slabom zmysle	Kritickí myslitelia v silnom zmysle
<p>Využívajú schopnosti, zručnosti a do určitej miery aj vlastnosti kritického myslenia, ale len preto, aby slúžili ich sebeckým záujmom. Ide o nespravodlivých a neetických mysliteľov.</p>	<p>Vyznačujú sa spravodlivým myslením, a teda majú dispozície eticky zmýšľajúcich ľudí.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Nemajú rovnaké štandardy pri posudzovaní seba a iných. - Neuvažujú empaticky, neakceptujú tie uhly pohľadu, s ktorými nesúhlasia. - Majú tendenciu myslieť monologicky (v úzkej perspektíve). - Intelektuálne schopnosti používajú selektívne a trpia sebaklamom – usilujú sa presadiť vlastné záujmy na úkor pravdy. - Schopnosti kritického myslenia používajú na manipuláciu; sofistickovanými argumentmi vyvracajú argumenty ostatných. - Svoje iracionálne myslenie bežne zdôvodňujú vysoko sofistickovanými racionalizáciami. - Sú veľmi zruční v manipulácii. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hlboko spochybňujú svoje názory. - Dôkladne rekonštruujú najsilnejšie verzie rôznych uhlov pohľadu, resp. perspektívy, ktoré sú v rozpore s ich vlastnými. - Uvažujú dialekticky (multilogicky) tak, aby určili, kedy je ich vlastný uhol pohľadu najslabší a kedy je protichodný uhol pohľadu najsilnejší. - Zmenia svoje myslenie, ak to dôkazy vyžadujú, a to bez ohľadu na vlastné záujmy. - Nestavajú svoje práva a potreby nad práva a potreby ostatných.
Zdroj: Paul a Elder (2014, s. 22, 24).	

Ako vidieť, základné intelektuálne schopnosti možno použiť na rozlíšenie dvoch nezlučiteľných cieľov, ktorými sú *egocentrickosť* a *ohľaduplnosť*. Kritické myslenie teda človek dokáže používať sebecky alebo ohľaduplne.

3.2 Štandardy kritického a morálneho myslenia

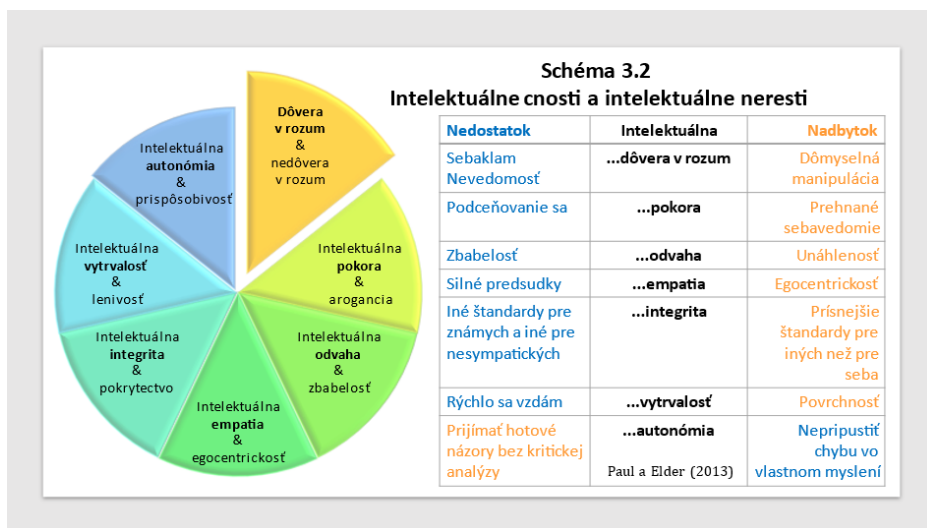
Pri rozvoji základných intelektuálnych cností, ktoré zahŕňajú tiež kritické a morálne myslenie, vystupuje do popredia základná mravná cnosť spravodlivosť ako cnosť vzájomne súvisiacich a závislých stavov mysle, pričom rozumnosť (intelektuálna cnosť) sa stáva integrujúcou cnosťou. Konštitutívnou funkciou rozumnosti je rozvíjať sieť vzájomne prepojených črt mysle. Človek sa potom na základe nej môže vyvíjať tak, že sa naučí vidieť chyby vo vlastnom myslení aj v myslení druhých. Paul a Elder (2006) predstavujú tento proces rozvoja intelektuálnych cností (schéma 3.1).

Morálne uvažovanie musí spĺňať rovnaké intelektuálne štandardy, aké platia pre ostatné oblasti znalostí. Ak má byť morálne zdôvodnenie zdravé, musí byť jasné, presné, precízne, relevantné, hlboké, široké, logické a netriviálne. Aplikácia týchto štandardov by sa mala realizovať v rámci celého akademického vzdelávania:

- *Jasnosť* – nutné je pochopiť význam problému/otázky. Nemôžeme súhlasiť alebo nesúhlasiť s morálnymi dôvodmi, ktoré nám nie sú jasné.
- *Presnosť* – uvažovanie, ktoré je bez chýb alebo skreslení. Ak morálne uvažovanie obsahuje nepresné informácie, je nesprávne.
- *Konkrétnosť* – zacielená je na potrebnú úroveň, resp. detail. Nemôžeme argumentovať morálnymi problémami, keď nám chýbajú konkrétnosti a detaily.
- *Relevantnosť* – vzťahuje sa na danú záležitosť. Morálne uvažovanie je skreslené, ak používa irelevantné pojmy alebo skutočnosti.
- *Hĺbka* – eviduje zložitosti aj vzájomné vzťahy. Povrchné úvahy, ktoré neriešia zložitosti morálnych otázok, sú chybné (napr. časté zjednodušovanie problému).
- *Šírka* – zahŕňa viacero hľadísk. Morálne uvažovanie je chybné, ak sa pri zdôvodňovaní ignorujú relevantné uhly pohľadu.
- *Logickosť* – jednotlivé časti problému majú zmysel a neobsahujú žiadne rozpory. Ide o spôsob myslenia, ktorý si neprotirečí (napr. nepoužíva dvojaké štandardy pri hodnotení sympatických/nesympatických, známych/neznámych ľudí).
- *Význam* – orientuje sa na dôležité. Zanedbateľným veciam sa neprisuduje vysoký morálny význam a dôležité otázky sa nebagatelizujú.

V nasledujúcich kapitolách predstavíme intelektuálne cnosti ako rôzne črty (schéma 3.2), ktoré vedú k *spravodlivej myslí*, a uvedieme, ako prispievajú k hĺbke a kvalite myslenia.

Pri dôkladnom rozvoji kritického myslenia v silnom zmysle sa cnosti mysle jedinca internalizujú (takto získava množstvo zručností a postrehov, ktoré u kritického mysliteľa v slabom zmysle chýbajú); vzájomné prepojenie intelektuálnych návykov potom vedie k disciplinovanému sebaovládaniu. Intelektuálne neresti ako protiklady intelektuálnych cností sa v porovnaní s tým v mysli vyskytujú prirodzene; vstupuje sa do nich práve kultivovaním intelektuálnych cností (Paul a Elder, 2006, 2014; Paul, 2020). Znamená to teda dodržiavať intelektuálne štandardy a elementy (pozri obrázok 3.1), ktoré nie sú ovplyvnené túžbou po výhodách pre nás samých či našich blízkych. Všeobecne platí, že máme tendenciu prikladať menšiu váhu opačným názorom/názorom druhých ako tým svojim. Spravodlivo kriticky myslieť však znamená myslieť objektívne a nezaujato. Dosiahnuť takýto spravodlivý stav mysle je náročné a môžu ho dosiahnuť iba skutočne múdri ľudia.

3.3 Cvičenia

Odpovedajte na základe vášho úsudku, či je výrok pravdivý alebo nepravdivý!

1. Vedecké dôkazy ukazujú, že morálny princíp alebo teória, ktorú si človek zvolí, je často ironicky založená na jeho logike.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože morálny princíp alebo teória, ktorú si človek zvolí, je často ironicky založená na jeho emóciách, nie na logike. Jeho výber je zvyčajne ovplyvňovaný vnútornými predsudkami alebo vonkajšími tlakmi, ako napríklad zaujatosť alebo túžba prispôbiť sa (Ethics Unwrapped, 2020)

lož – správna odpoveď

2. Často dospejeme k silným morálnym záverom, ktoré môžeme logicky obhájiť.

pravda – nesprávna odpoveď, podľa výskumov morálne závery často nevieme obhájiť. Výskumy etiky správania zistili, že ľudia nie sú racionálni. Väčšina etických rozhodnutí sa robí intuitívne, na základe pocitov, nie po starostlivej analýze situácie.

lož – správna odpoveď

3. Typ kritického myslenia so slabým zmyslom nachádzame už u Sofistov.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože pôvod tohto typu kritického myslenia nachádzame už u Sofistov. *Sofia*, teda umenie získavať argumenty na „nižšej úrovni“, umožňovala dosiahnuť, že zlé myslenie vyzeralo dobre bez ohľadu na fakt, že nešlo o spravodlivé myslenie.

4. Intelektuálne cnosti charakterizuje ako výrazné osobnostné vlastnosti alebo silné stránky charakteru dobrého mysliteľa.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože ide o výrazné osobnostné vlastnosti, ktoré sú potrebné na spravodlivé a dobré myslenia ako aj na učenie sa

5. Kritické myslenie nie je zručnosť, ktorá by sa dala použiť dvojako: napr. čisto z egocentrických dôvodov alebo ako spravodlivé posúdenie.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože kritické myslenie používané na manipuláciu inej osoby sa nazýva kritické myslenie so slabým zmyslom a kritické myslenie používané spravodlivo sa nazýva kritické myslenie so silným zmyslom

lož – správna odpoveď

6. Cnosť rozumnosť nemá nijaké nadradené postavenie voči ostatným intelektuálnym cnostiam.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože cnosť rozumnosť je základnou integrálnou cnosťou, ktorej konštitutívnou funkciou je rozvíjať sieť vzájomne prepojených črt mysle

lož – správna odpoveď

7. Morálne uvažovanie musí spĺňať rovnaké intelektuálne štandardy, aké platia pre ostatné oblasti znalostí.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože morálne uvažovanie musí spĺňať rovnaké intelektuálne štandardy, aké platia pre ostatné oblasti znalostí. Ak má byť morálne zdôvodnenie zdravé, musí byť jasné, presné, precízne, relevantné, hlboké, široké, logické a netriviálne.

8. Intelektuálne neresti ako protiklady intelektuálnych cností sa v mysli vyskytujú prirodzene.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože intelektuálne cnosti vznikajú návykom, čo vedie k disciplinovanému sebaovládaniu na rozdiel od intelektuálnych nerestí (tie majú pôvod v egocentrickom myslení; dieťa je prvé mesiace života egocentrické pre jednoduchú skutočnosť, že nemá rozvinutú schopnosť myslieť v zmysle „ja“ a „iní“;

s vekom sa táto kapacita zlepšuje a rozvíja, pretože sa vyvíja spolu so schopnosťou myslieť abstraktne (Kubáni, 2010)

9. Opakom intelektuálnej pokory je intelektuálna zbabelosť.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože zbabelosť je opakom intelektuálnej odvahy; opakom intelektuálnej pokory je arogancia

lož – správna odpoveď

10. Pri intelektuálnej autonómii sa môžeme dostať pri myslení (alebo konaní) do dvoch krajností – prijímať hotové názory bez kritickej analýzy (nedostatok) alebo nepripustiť chybu vo vlastnom myslení (nadbytok).

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože absencia rozumnosti (činnosť neresti akrasie – odmietanie príkazov rozumu) môže spôsobiť, že sami seba môžeme priviesť do klamu; Aristoteles vo svojej teórii pojednáva o určovaní stredu – teda vyhýbaní sa krajnostiam...

11. Intelektuálne cnosti sú stimulátorom: 1. k motivácii učenia sa, 2. organizovania učenia, 3. vedenia vlastného učenia a prekonávania prekážok v učení.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože ide o kategórie, ktoré by mali zabezpečiť kvalitnú prípravu na budúce povolanie

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

Percento správnych odpovedí (%)

=

(počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí) . 100

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 7

Celkový počet odpovedí bolo 11

Percento správnych odpovedí = ? %

Výpočet: percento správnych odpovedí = $(7 : 11) \cdot 100 = 0,63 \cdot 100$
= 63,63

Výsledná známka: D

3.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny

1. Prečítajte si morálnu dilemu „Hlad“ a pracujte s textom.

Ukážka 1: Morálna dilema – Hlad

V malej dedine v severnej Indii sa viackrát vyskytol nedostatok jedla, ale tohtoročný hladomor je horší ako kedykoľvek predtým. Niektoré rodiny sa dokonca pokúšajú živiť polievkou zo stromovej kôry. Rodina Mustaq Singh je na tom veľmi zle. Počul, že bohatý muž vo svojej dedine má zásoby potravín a zhromažďuje jedlo, zatiaľ čo jeho cena stúpa, takže môže predávať jedlo za obrovský zisk. Mustaq je zúfalý a premýšľa o ukradnutí nejakého jedla zo skladu bohatého muža. Ukradnuté malé množstvo jedla, ktoré potrebuje pre svoju rodinu, by sa pravdepodobne ani nespozorovalo.

veľmi nesúhlasím – súhlasím					
Čo by mal Mustaq Singh robiť? Mal by to jedlo ukradnúť? (Označte jednu)	1	2	3	4	5
Ohodnoťte nasledujúce problémy z hľadiska dôležitosti (1 = závažný, 2 = veľký, 3 = priemerne dôležitý, 4 = málo dôležitý, 5 = nie dôležitý). Pri každej položke uveďte číslo od 1 do 5.					
1. Je Mustaq Singh dostatočne odvážny na to, aby riskoval,	1	2	3	4	5

	že ho niekto chyť?					
2.	Nie je prirodzené, aby sa milujúci otec natoľko staral o svoju rodinu, že by pre ňu aj kradol?	1	2	3	4	5
3.	Nemali by sa dodržiavať zákony spoločenstva	1	2	3	4	5
4.	Pozná Mustaq Singh dobrý recept na prípravu polievky bez kôry?	1	2	3	4	5
5.	Má bohatý človek zákonné právo skladovať jedlo, keď hladujú ostatní?	1	2	3	4	5
6.	Je mottom Mustaq Singha kradnúť?	1	2	3	4	5
7.	Aké hodnoty budú základom sociálnej spolupráce?	1	2	3	4	5
8.	Je zabezpečenie príjmu potravy zlučiteľné s vinou krádeže?	1	2	3	4	5
9.	Zaslúži si bohatý človek, aby bol okradnutý pre svoju chamtivosť?	1	2	3	4	5
10.	Nie je súkromný majetok priestorom, ktorý umožňuje bohatým vykorisťovať chudobných?	1	2	3	4	5
11.	Mala by krádež priniesť viac dobra pre všetkých alebo nie?	1	2	3	4	5
12.	Sú zákony prekážkou uspokojovania najzákladnejších nárokov ktoréhokoľvek člena spoločnosti?	1	2	3	4	5
A.	Ktorý z týchto 12 problémov je 1. najdôležitejší? (napíšte číslo položky)					
B.	Ktorý z týchto 12 problémov je 2. najdôležitejší? (napíšte číslo položky)					
C.	Ktorý z týchto 12 problémov je 3. najdôležitejší? (napíšte číslo položky)					
D.	Ktorý z týchto 12 problémov je 4. najdôležitejší? (napíšte číslo položky)					
Zdroj: upravené podľa Rest et al. (1999, s. 15–16).						

Odporúčanie: Dilema poskytuje veľkú príležitosť, ako zapojiť edukantov do premýšľania o charaktere, o hodnotách, o tom, čo je správne a nesprávne a pod. Nasledujúce argumenty sú len ukážkou, ako možno podnietiť morálne kritické myslenie edukanta.

Ukážka 2: Návrh otázok a argumentov k morálnej dileme „Hlad“

		úplne chybné				úplne správne		
		-3	-2	-1	0	1	2	3
Ako hodnotíte úmysly Mustaq Singha? (Označte jednu možnosť)								
<i>Ohodnoťte nasledujúce argumenty v prospech Mustaq Singha? Pri každej položke zakrúžkujte hodnotu.</i>								
V prospech Mustaq Singhu sa môže uviesť, že:		zamietam				súhlasím		
1.	Mustaq Singh nespôsobí bohatému mužovi žiadne veľké straty.	-3	-2	-1	0	1	2	3
2.	Tento spôsob je správny, aby sa nastolila sociálna spravodlivosť, resp. aj sociálna spolupráca.	-3	-2	-1	0	1	2	3
3.	Väčšina ľudí by tento čin schválila.	-3	-2	-1	0	1	2	3
4.	Uspokojenie základných potrieb rodiny je dôležitejšie ako predražovanie a lakomstvo boháča.	-3	-2	-1	0	1	2	3
5.	Boháč predražoval v čase hladomoru potraviny, a tak Mustaq bol oprávnený zvažovať krádež.	-3	-2	-1	0	1	2	3
6.	Mustaq Singh nemal žiadnu inú možnosť, ako zvažovať krádež jedla.	-3	-2	-1	0	1	2	3
<i>Ohodnoťte nasledujúce argumenty proti Mustaqovi? Pri každej položke zakrúžkujte hodnotu.</i>								
Proti Mustaqovi Singhovi sa môže uviesť, že:		zamietam				súhlasím		
7.	Súkromný majetok každého bohatého by bol ohrozený.	-3	-2	-1	0	1	2	3
8.	Nikto nemá právo siahnuť na majetok iného.	-3	-2	-1	0	1	2	3
9.	Mustaq Singh si môže spôsobiť vážne problémy. Ak by ho prichytili a uväznili, rodina by bola ešte vo väčšom nebezpečenstve.	-3	-2	-1	0	1	2	3
10.	Mustaq Singh dostatočne nevyužil iné prostriedky obživy svojej rodiny.	-3	-2	-1	0	1	2	3
11.	Aj ukradnuté nepatrné množstvo sa považuje za krádež.	-3	-2	-1	0	1	2	3
12.	Charakterný človek nemá kradnúť. Je to nečestné a neslušné.	-3	-2	-1	0	1	2	3
Výsledné C-skóre (prepíšte z vyplnenej šablóny Excel – pozri postup nižšie)								0,00
<p>Komentár k výslednému C-indexu: C-index špecifikuje mieru schopnosti respondenta konzistentne posudzovať 2 morálne dilemy obsahujúce 6 argumentov pre a 6 argumentov proti. C-index sa meria na kvantitatívnej stupnici úroveň morálnej kompetencie, pričom môže nadobudnúť hodnoty od 1 do 100. C-skóre nesmie byť záporné ani väčšie ako 100. Priemerné C-skóre sa zvyčajne pohybuje medzi 0 až 40. Vyššie skóre je možné, ale je veľmi zriedkavé.</p> <p>V publikáciách autora testu Linda (2004) sa skóre C-indexu rozdeľuje do týchto kategórií:</p>								

- od 1 do 9,9 – nízke (*low*),
- od 10 do 29,9 – stredné (*medium*),
- od 30 do 49,9 – vysoké (*high*),
- nad 50 – veľmi vysoké (*very high*).

Zdroj: autorka publikácie

Vyhodnotenie:

- **Prečítajte si každý výrok v pracovnom hárku (pozri vyššie Ukážka 2).**
- **Ohodnoťte argumenty „pre“ (1. – 6.) a argumenty „proti“ (7. – 12.) na stupnici od -3 až po 3**
- **V tabuľke Excel vyplňte žlté pole „pre“ a „proti“ tak, ako ste hodnotili jednotlivé argumenty a celkové C-skóre zapíšte do pracovného hárku.**

Odporúčanie

Vo vyššie uvedenej dileme sa vyžaduje hodnotiace stanovisko. Zeli-
na (1994) konštatuje, že zo všetkých aktov, ktoré človek robí, znač-
nú časť tvoria **procesy hodnotenia**:

- *hodnotenie vonkajšieho sveta* – sústavne niečo oceňujeme, hod-
notíme predmety, javy, situácie, ľudí;
- *sebahodnotenie* – oceňujeme a hodnotíme seba, svoje možnosti,
stavy, postupy a výsledky svojich činností;
- *reflexívne hodnotenie* – predvídame a očakávame, ako nás môžu
hodnotiť iní ľudia;
- *riadiaco-regulujúca funkcia hodnotenia* – formulujeme závery,
správanie, tvoríme postupy, predsavzatia, plány a vytyčujeme
ciele.

Autor pripomína, že **základným princípom je poskytovať edu-
kantom podnety** na (úlohy, situácie, cvičenia, otázky) na hodno-
tiace myslenie a hodnotenie vôbec. Rozvíjanie hodnotenia môže
byť v troch oblastiach:

1. *racionálne hodnotenie* – základné otázky, či je niečo vyriešené dobre, napísané, povedané a pod.;
2. *etické hodnotenie* – otázky, či je niečo dobré alebo zlé, je to posudzovanie morálnych aspektov správania, výrokov, postupov a pod.;
3. *estetické hodnotenie* – posudzovanie a hodnotenie estetického rozmeru dejov, vecí a produktov.

Aj keď každá z uvedených troch oblastí je dôležitá, pozornosť je sústredená na oblasť charakteru, ktorého súčasťou je etické hodnotenie.

Možnosti stimulácie morálneho usudzovania s prvkami kritického mysliteľa

Etika cností je filozofia vyvinutá Aristotelom a ďalšími starými Grékmi. Je to snaha porozumieť a žiť život morálnej povahy. Tento charakterovo založený prístup k morálke predpokladá, že získavame cnosti prostredníctvom praxe. **Precvičovaním čestnosti, statočnosti, spravodlivosti, veľkorysosti a pod., si človek vyvíja čestný a morálny charakter.** Podľa Aristotela si ľudia budú po etických výzvach vyberať správne návyky a pravdepodobne si vyberú správne riešenia, keď budú čeliť etickým výzvam (Ethics Unwrapped, 2020).

Cieľom podpory integrácie kritického a morálneho usudzovania v pregraduálnej príprave na učiteľské povolanie je dosiahnuť, aby sa budúci učiteľ vedel:

- *morálne správať,*
- *kriticky uvažovať o morálnych problémoch,*
- *stimulovať kritické morálne myslenie u svojich žiakov.*

Lickona (1991) vzdelávanie charakteru poníma ako úmyselné úsilie pomôcť ľuďom pochopiť základné etické hodnoty a starať sa o ne. V modeli opisuje vývojový proces, ktorý zahŕňa vedomosti, pocity a činnosť, a tým poskytuje integrovaný základ, na ktorom možno štruktúrovať koherentné a komplexné úsilie o formovanie charakteru. Hovorí, že je nutné:

- zapojiť deti do aktivít, ktoré ich nútia kriticky uvažovať o morálnych a etických otázkach;
- inšpirovať ich k tomu, aby sa zaviazali k morálnym a etickým konaniam;
- poskytnúť im dostatok príležitostí na praktizovanie morálneho a etického správania.

 Riešenie morálnych dilem je jednou z najdôležitejších metód stimulácie kritického a morálneho usudzovania.

Aby by sme odlahčili náročnosť problematiky a terminológiu v tejto oblasti, zjednodušene možno povedať, že metóda vychádza z Kohlbergovej metódy rozhovoru (Kohlberg, 1984). V odbornej sfére dominuje konsenzus, že **morálny vývoj sa môže stimulovať v triede**. Výskumy L. Kohlberga potvrdili, že žiaci, ktorí sa zúčastňujú pravidelných diskusií o morálnych dilemách, začínajú formulovať svoje názory na vyššom stupni rozvoja.

1. Metóda riešenia morálnych dilem podľa Zelinu (1994) má tieto znaky:

- **skupinová diskusia** – ťažisko je na výmene názorov edukantov;
- základom diskusie je **mikropríbeh** – s možnosťami rozličného hodnotenia, ide o konfliktný príbeh, ktorý môže prezentovať učiteľ, príbeh zo života detí (časť prezentujú deti), všeobecný príbeh – chudoba, krádež a pod.;
- **organizácia diskusie** – učiteľ podnecuje, iniciuje, vedie ne-direktívne, rešpektuje názory každého, podporuje každé dieťa, vytvára klímu slobody a tvorivosti, nekritizuje, nemoralizuje, nepredkladá jediné správne riešenie;
- kľúčovou postavou mikropríbehu je **hlavná postava** – v mikropoviedke je hlavná postava, do ktorej sa deti majú vžiť a riešiť problém, ako by bol ich vlastný;
- **didaktická forma prezentácie príbehu:**
 1. *napísaný (prečítať, prerozprávať...), z novín, reportáž, videozáznam a pod.,*
 2. *rekapitulácia príbehu zo strany edukantov,*

3. *vyjasnenie problému,*
 4. *rozhodnutie každého edukanta individuálne (každý sám za seba),*
 5. *spoločná konfrontácia, zdôvodnenia a argumenty;*
- **typy otázok** – veľmi dôležitá časť formovania mysle edukantov, je dôležité ísť do hĺbky:
- a) *podnecujúce otázky,*
 - b) *spresňujúce otázky,*
 - c) *otázky zamerané na zmenu uhlu pohľadu,*
 - d) *zovšeobecňujúce otázky,*
 - e) *personifikujúce otázky,*
 - f) *sumarizačné otázky,*
 - g) *konfrontačné otázky.*

2. Sokratovský rozhovor

Pri podnetoch na rozvoj morálneho kritického myslenia sa využíva okrem vyššie uvedených typov otázok aj **Sokratovský rozhovor**. Elkind a Sweet (1997) konštatujú, že táto klasická technika vedie študentov k tomu, aby rozpoznali rozpory medzi hodnotami, ktoré hlásia a voľbami, ktoré urobia. Zároveň im ukáže, že majú právomoc si zvoliť. Autori vyvinuli špeciálny plán pre diskusiu týkajúcu sa etických rozhodnutí a morálnych hodnôt. Tento nástroj jednak integruje rozvoj morálneho usudzovania a kritického myslenia a jednak pomáha mladým ľuďom poznať a robiť, čo je správne.

Plánovanie sokratovskej lekcie:

1. Definujte lekciu, ktorú sa majú žiaci naučiť. Rozhodnite sa vopred, s akou myšlienkou chcete, aby prišli.
2. Vymyslite hypotetickú situáciu, ktorú môžete použiť ako východiskový bod.
3. Vymysliť rad otázok určených na pritiahnutie študentov požadovaným smerom.
4. Nechajte študentov zaujať pozíciu položením otázky: „Čo by ste urobili, keby...?“
5. Naplánujte dialóg, ktorý sa bude pohybovať niekoľkými rôznymi smermi.

6. Situáciu komplikujte hypotetickými otázkami: *„Čo keby sa to stalo, čo by ste potom urobili?“*
7. V každom kroku zdvihnite ante: *„Čo teraz urobíte?“*
8. Očakávajte prekvapenie. Buďte pripravení myslieť pohotovo.
9. Ak všetky pokusy o dosiahnutie uspokojivého výsledku zlyhajú, zahrajte si svoje tromfové karty:
 - *„Čo ak to urobil hrdina filmu?“*, *„Ako by si sa cítil v tejto postave?“* (Uved'te objektívnu, hypotetickú situáciu.).
 - *„Pamätajte, že ste hrdina svojho vlastného filmu.“* (Porovnajte pozíciu so sebadôverou študentov.).
 - *„Bolo by to správne?“* (Konsenzus sa pravdepodobne vyvinie. Edukanti budú zvyčajne vedieť, čo je správne, keď budú pod tlakom).

Autori zároveň odporúčajú:

- Dajte niečo zo seba; zdieľajte niečo osobné.
- Dajte študentom vedieť, že nemáte všetky odpovede, že aj vy máte strach a neistotu.
- Urobte nesúdiaci postoj. Je dôležité, aby sa vaši žiaci cítili bezpečne pri vyjadrovaní svojich nápadov (aj pri chybnom úsudku). Bez ich skutočných myšlienok a pocitov na stole je dialóg zbytočný. Nemali by ste však vzbudzovať dojem, že všetko, čo môžu vyvodiť, je v poriadku, alebo že všetky závery sú rovnako platné. Koniec koncov, ide o rozlíšenie dobrého od zlého.
- Počúvajte.
- Buďte k študentom úprimní.
- Berte študentov vážne a prejavte úctu k ich myšlienkam a názorom. V prípade potreby nesúhlaste, ale s rešpektom.

Osobný príklad charakterného pedagóga je najväčším formujúcim vplyvom na charakter žiaka.

3.5 Cloze test

Prečítajte si predložený text a do prázdnych polí vpíšte vhodné slová!

Pracovný list

Spravodlivé kritické myslenie

Skutočné kritické myslenie (1..... zmysle) si vyžaduje rozvinuté 2..... myslenie. Integrita kritického a 3..... myslenia spočíva práve v tom, že pri riešení akýchkoľvek 4..... (úloh, aktivít a pod.) bude človek praktizovať 5..... myslenie. Inými slovami, spochybňovanie vlastných 6..... , dôkazov, záverov či uhlov pohľadu bude realizovať s takou istou 7..... energie, akú vynaloží pri 8..... /hodnotení cieľov, 9..... , záverov či uhlov pohľadu 10..... ľudí.

Paul a Elder (2013) predstavili súbor 11..... cností ako vlastností mysle, ktorých 12..... a integrujúcou cnosťou je 13..... (praktická múdrosť); 14..... cnosť spravodlivost' pritom tiež zohráva nesmierne dôležitú úlohu. Spravodliví kritickí myslitelia sa pokúšajú vidieť 15..... silné a slabé stránky akéhokoľvek uvažovania, ktoré hodnotia.

Chýbajúce slová	1v silnom, 2spravodlivé, 3morálneho, 4problémov, 5spravodlivé, 6cieľov, 7mierou, 8spochybňovaní, 9dôkazov, 10ostatných, 11intelektuálnych, 12vrcholom, 13rozumnosť, 14mravná, 15skutočné
-----------------	--

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B

79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Vyhodnotenie

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

Percento správnych odpovedí (%)

=

(počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí) . 100

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 10

Celkový počet odpovedí bolo 15

Percento správnych odpovedí = ? %

Výpočet: percento správnych odpovedí = $(10 : 15) \cdot 100 = 0,66 \cdot 100$
= 66

Výsledná známka: D

3.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o úrovni spravodlivého kritického myslenia

Nasledujúce sebahodnotenie poskytuje východisko na takú kritickú reflexiu, ktorá vám umožní analyzovať vašu úroveň spravodlivého kritického myslenia.

- Prečítajte si každý výrok.
- Ohodnoťte sa na stupnici od 1 až po 6, pričom 1 je najnižšie hodnotenie a 6 je najvyššie hodnotenie.
- Spočítajte body a vyhodnoťte.

Výrok	Číselné hodnotenie					
Pri každej situácii praktizujem spravodlivé myslenie.	1	2	3	4	5	6
Vyhýbam sa mysleniu na úkor potrieb a práv ostatných.	1	2	3	4	5	6
Ku každej situácii pristupujem rovnako zodpovedne.	1	2	3	4	5	6
Od tých, ktorí ma ne/podporujú očakávam spravodlivé hodnotenie mojej osoby.	1	2	3	4	5	6
Vždy prehodnocujem silné a slabé stránky každej situácie (tej, ktorá mi vyhovuje aj tej, ktorá mi nevyhovuje).	1	2	3	4	5	6
Nemám problém priznať chybu, keď sa zistí, že som bol nespravodlivý alebo, že som sa mýlil.	1	2	3	4	5	6
Svoje vlastné ciele, dôkazy, závery, implikácie a uhly pohľadov spochybňujem rovnako pri sebe ako pri ostatných.	1	2	3	4	5	6
Spolu	sčítajte označené body					
Vyhodnotenie: <ul style="list-style-type: none"> • vysoká úroveň (42 – 29 bodov) • stredná úroveň (28 – 15 bodov) • nízka úroveň (14 a menej bodov) 	Výsledok:					

Zhrnutie

Kritické myslenie a morálne usudzovanie je náročný proces, v ktorom sa sami rozhodujeme, či niečo je alebo nie je správne. Kritický mysliteľ prechádza mentálnym procesom hodnotenia, ktorému majú pomáhať morálne normy. Odborníci z centra na rozvoj kritického myslenia upozorňujú, že samotné kritické myslenie bez etiky sa používa na racionalizáciu vlastných predsudkov a „iba mať dobré srdce“ je náchylné na rôzne manipulácie. Mysliteľ, ktorý využíva kritické myslenie ako nástroj manipulácie sa nazýva kritický mysliteľ so slabým zmyslom. Taký, ktorý používa pri myslení aj morálne

normy a spravodlivosť sa nazýva kritický mysliteľ so silným zmyslom. Kritické myslenie aplikované na morálnu štandardnú analýzu je niečo, čo je nevyhnutné na osobný úspech. Ak sa neuplatňuje správnym spôsobom, zlé rozhodnutia môžu viesť k negatívnym dôsledkom.

Kľúčové slová: slabý a silný kritický mysliteľ, štandardy kritického a morálneho myslenia, intelektuálne cnosti, morálne dilemy.

4 PRAKTICKÁ MÚDROŠŤ (FORNÉISIS) A INTELEKTUÁLNA CNOŠŤ ROZUMNOSŤ

Výsledky vzdelávania edukanta:

- **preukáže vedomosti a ich pochopenie v koncepte múdrosti,**
- **integruje vedomosti a formuluje relevantné argumenty pri probléme vychádzajúceho z reálnej praxe,**
- **má schopnosť tvorivo riešiť morálny problém komplexne so schopnosťou kritického uvažovania,**
- **vie jednoznačne komunikovať závery s odôvodnením,**
- **má morálnu zodpovednosť za prezentované závery,**
- **uvedomí si dôsledky vlastných rozhodnutí.**

Múdrost' sa považuje za schopnosť, ktorou disponujú ľudia schopní robiť múdre a čestné rozhodnutia. Pri zvládaní prekážok sa vyžaduje intenzívne mentálne prežívanie, vyhľadávanie a spracovanie informácií, zvažovanie alternatív, pružné myslenie, čo sa považuje za mentálnu schopnosť s najvyššou úrovňou psychickej výkonnosti. Múdrost' ako poznávací proces, cnosť aj dobro ponúka odpoveď na životné úlohy a problémy. Z definícií prof. Ruisela (2018) vyplýva, že múdrost' sa nachádza na vrchole organizovaného systému psychiky.

Svetové inštitúcie podporujúce charakterové vzdelávanie v USA a Spojenom kráľovstve rozlišujú štyri druhy cností: intelektuálne, morálne, občianske a cnosti výkonu. Integrujúcou cnosťou je praktická múdrost', ktorá sa považuje za meta-cnosť.

Praktická múdrost' tvorí súčasť všetkých ostatných cností (pozri 2. kapitolu). V skutočnosti to predstavuje zastrešujúcu meta-cnosť potrebnú na dobrý charakter (www.jubileecentre.ac.uk).

Edukátor charakteru žiakov by si mal uvedomiť, že bez kvalitného kritického a morálneho myslenia jedinec nedokáže čeliť každodenným výzvam. Jeho úlohou je, pomáhať študentom pochopiť, čo je pri riešení problémov dôležité a morálne správne, ako konať zo správnych dôvodov a ako konať dobre aj vtedy, keď sa nikto nepo-

zerá. Dôležitým faktom je, že cnosti a morálne hodnoty môže jednotlivec dosiahnuť správnym tréningom.

4.1 Praktická múdrosť (fronésis) – integrujúca metacnosť

Praktická múdrosť (fronésis) sa javí ako integrujúca cnosť, ktorá sa vyvinula na základe skúseností a kritickej reflexie. V tomto kontexte potrebujeme vysvetliť, prečo sa práve ona považuje za metacnosť.

Prudencia je intelektuálnou cnosťou, ktorá sa zaoberá ľudskými činmi. Zaľuski a Kwarcínski (2019) konštatujú, že je nielen schopnosťou odôvodnenej voľby, ale aj odôvodnenou morálnou voľbou, realizovanou prostredníctvom praktického sylogizmu v konkrétnych situáciách. Umožňuje výber prostriedkov smerujúcich k morálnym cieľom alebo aspoň morálne neutrálnym cieľom (ak je realizácia morálne neutrálneho cieľa pre danú situáciu morálne prípustná). Aristotelovými slovami povedané: „Nie je možné byť dobrým v užšom zmysle bez praktickej múdrosti ani prakticky múdrom bez morálnej cnosti“ (EN 1144^b, s. 150). Funkciou prudencie preto nie je chrániť agensov (dlhodobý) vlastný záujem, ale chrániť jeho morálnu integritu (eudaimónia v zmysle dobrý život). Je teda spojená s cnostným životom, nie so sebeckou výhodou (alebo výhodným životom) – z toho vyplýva, že sa v prvom rade zameriava na realizáciu morálnych hodnôt. Prudencia (vo svojom pôvodnom význame) sa nemôže dostať do konfliktu s morálnymi cnosťami. Je práveže súčasťou každej morálnej cnosti: premieňa prirodzenú cnosť (trend nedokonalej cnosti) na plnohodnotnú morálnu cnosť, keďže každá morálna cnosť si vyžaduje harmóniu medzi morálnym úsudkom, ktorý urobila prudencia, a túžbou, ktorá pramení v zmyslovej zložke duše.

Racionálna túžba ako túžba určená prudenciou (tá, ktorá nachádza prostriedky a je zvykom voľby) a apetitívna túžba sú v prípade

cnostného človeka totožné (je to jedna a tá istá túžba). Załuski a Kwarcinski (2019) hľadajú aj odpoveď na otázku, čo určuje morálne ciele, ku ktorým si prudencia hľadá prostriedky. Aristoteles sa touto otázkou priamo nezaoberal, ale naznačil, že tieto ciele určujú samotné morálne cnosti. Konanie človeka sa uskutočňuje len v súlade s praktickou múdrosťou a morálnymi cnosťami. „Aby človek splnil svoju úlohu, potrebuje rozumnosť a mravné cnosti; cnosť spôsobí, že človek si zvolí správny cieľ, a rozumnosť spôsobí, že si zvolí správne prostriedky, ktoré k nemu vedú“ (EN 1144^a, s. 149).

Akvinský predpokladal existenciu oddelenej intelektuálnej/intuitívnej kapacity, potrebnej na objavenie morálnych cností (synderesis): „Mravným cnostiam určuje cieľ prirodzený rozum, ktorý sa nazýva synderesis“ (TS II – II, q. 47, čl. 6, ad 1). Práve táto vec, ktorá sa prispôsobuje správne mu rozumu, je pravým koncom každej morálnej cnosti. Cnosť umiernenosť má za cieľ, aby sa ľudská bytosť neodchyľovala od rozumu pre „chuť“; podobne cieľom cnosti statočnosti je, aby sa ľudská bytosť neodchyľovala od správneho úsudku rozumu pre strach alebo z unáhlenosti. Tento koniec je pre človeka v súlade s prirodzeným rozumom; z prirodzeného dôvodu nariaďuje každému, aby konal v súlade s rozumom (TS II – II, q. 47, čl. 7, co.).

Ruisel (2018, s. 252) dáva kritické myslenie do súvisu s múdrosťou. Konštatuje, že kritické myslenie sa akceptáciou kognitívnej metaúrovne prikláňa k múdroslovej orientácii. V každodennom živote možno podľa neho nájsť analógie medzi múdrosťou a etikou kriticky mysliaceho človeka, ktorý:

1. obvykle sa vcituje do perspektív iných ľudí a udalosti sa usiluje chápať a hodnotiť z rôznych hľadísk;
2. uvedomuje si svoju možnú zaujatosť a neobjektívnosť, pri hodnotení sa usiluje svoje slabiny minimalizovať;

3. je prispôsobivý a primerane skeptický, prijíma nové informácie, seriózne uvažuje o alternatívach, vlastné tvrdenia podporuje argumentmi;
4. odmieta povrchné odpovede;
5. starostlivo skúma dôkazy, rozlišuje medzi faktmi a názormi;
6. zásadne nespája dôkazy s ich nositeľmi, ale zameriava sa na problém.

Viaceré tieto charakteristiky úzko súvisia s regulačnou úlohou múdrosti (Ruisel, 2005). Ruisel (2018) poukazuje aj na tri koncepcie múdrosti:

1. Poznávací proces – osobitý spôsob získavania a spracúvania informácií. Múdrost' na rozdiel od inteligencie a tvorivosti:
 - a) neanalyzuje prechodné javy, ale trvalé univerzálne pravdy,
 - b) nie je špecializovaná, ale chce pochopiť vzájomnú súvislosť rôznych stránok reality,
 - c) nepôsobí mimo hodnotového systému človeka, ale vychádza z hierarchického zoradenia motívov a činností, ktoré z neho vyplývajú.
2. Cnosť – sociálne hodnotná forma správania. Múdrost' ako cnosť je formou poznania, ktorá sa pokúša pochopiť možné dôsledky udalostí celostným a systematickým spôsobom. Stáva sa najlepším sprievodcom pre summum bonum, t. j. najvyššie dobro. Ako konštatoval Platón, všetky veci spočívajú v duši. Ak filozof prijíma božský poriadok, legalitu namiesto chaosu, jeho myseľ sa božsky organizuje, a to do takej miery, do akej mu to podstata človeka dovoľuje.
3. Dobro – osobnostne žiaduci stav. Múdrost' je založená na očakávaní, že sa nielen približuje k pravde a pomáha získavať správny úsudok, ale pre ľudí predstavuje aj dobro. Tento predpoklad možno zdôvodniť dvomi argumentmi. Prvý predpokladá, že bez múdrosti nie sú iné formy dobra odmeňované; človek múdrost' potrebuje, aby sa tešil zo zdravia, prežíval uspokojenie zo slávy a primerane si užíval majetok

(Platón). Druhý argument spočíva v presvedčení, že popri rozjímaní o univerzálnom poriadku múdrosť sama osebe poskytuje človeku najvyššiu radosť.

V troch uvedených koncepciách múdrosti sa integruje kritické myslenie a morálne usudzovanie. Výsledkom tejto integrity je kriticky mysliaci človek, ktorý je morálne zodpovedný.

Rovnaký ideál je základnou víziou všeobecných cieľov a princípov výchovy a vzdelávania v projekte Milénium (Rosa, Turek & Zelina, 2002) a predovšetkým zmeny orientovanej na komplexný rozvoj osobnosti (Zelina, 1994).

Podstatným sa javí najmä pojem múdrosti. Ruisel (2018, s. 217) konštatuje, že múdry človek sa pri zvládaní prekážok pokúša chápať problémy, ako aj ich dôsledky, a to pre seba i pre iných. Používa kritický myšlienkový štýl. Múdrosť sa v súčasnej empirickej vede považuje za schopnosť, ktorá je pripisovaná ľuďom, ktorí robia múdre rozhodnutia. Navonok sa prejavuje kvalitným rozhodovaním alebo osvojovaním si efektívneho rozhodovacieho štýlu. V tomto zmysle je múdrosť mentálnou schopnosťou s najvyššou úrovňou psychickej výkonnosti. Vyžaduje intenzívne mentálne prežívanie, vyhľadáva a spracováva informácie, pri rozhodovaní zvažuje alternatívy prostredníctvom komplexného alebo dialektického usudzovania. Významnú úlohu zohráva regulácia vlastných emócií a tenzií, ktoré by mohli viesť k unáhleným záverom či aktivitám (Ruisel, 2018). Múdrosť dáva základ žiaducim zvykom a formám správania. Byť múdry znamená, že jednotliviec formuluje primerané úsudky: orientuje sa v tom, čo je v určitých súvislostiach potrebné alebo vhodné, a je schopný podľa toho konať. Na dosiahnutie cieľa vyhľadáva a nachádza tie najvhodnejšie prostriedky. Človek, ktorý sa riadi múdrosťou, sa správa sociálne chvályhodne, veľkomyseľne a pozitívne – múdrosť sa teda nachádza na vrchole hierarchicky organizovaného systému ľudskej psychiky (Ruisel, 2018, s. 190).

Ruisel (2018, s. 191) ďalej s odvolaním na Birrena a Fischera (1990) predstavuje definíciu o integrácii, ktorá by mohla byť aplikovaná aj na proces kritického a morálneho myslenia: „Múdrost' predstavuje integráciu afektívnych, konatívnych a kognitívnych aspektov ľudských schopností ako odpoveď na životné úlohy a problémy.“

Múdrost' podľa Ruisela (2018) zohráva rozhodujúcu úlohu pri výbere cieľov alebo hodnôt, ktorými sa človek riadi. Nevedie len k prijímaniu optimálnych rozhodnutí, ale podieľa sa i na organizácii činností. Pomáha jednotlivcovi rozlišovať medzi dôležitými a zanedbateľnými stránkami, slúži pri poznávaní a uvedomovaní si vlastných obmedzení, vyplývajúcich z fyzickej kapacity, temperamentu, emočných reakcií, mentálnych predpokladov, miery talentu, sociálnych schopností a pod.

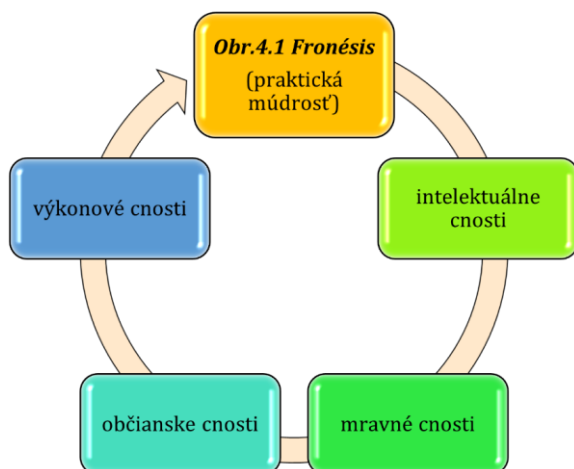
Praktická múdrost' (fronésis) zahŕňa v sebe štyri druhy cností, ktoré pomáhajú človeku stať sa kriticky a morálne zodpovedným jedincom v spoločnosti (obr. 4.1):

1. Intelektuálne cnosti – nazývané tiež rozumové, sa týkajú hľadania vedomostí, pravdy a porozumenia. Patria k nim intelektuálna pokora, intelektuálna odvaha, intelektuálna autonómia, intelektuálna integrita, intelektuálna vytrvalosť, intelektuálna dôvera v rozum, intelektuálna empatia a intelektuálna nestrannosť. Odborníci z Centra pre charakter a cnosti (The Jubilee Centre for Character & Virtues, 2021, s. 7) do tejto kategórie zaradili aj autonómiu, kritické myslenie, zvedavosť, úsudok a zdôvodňovanie, uvažovanie, reflexiu a vynachádzavosť; nerozlišujú teda medzi kognitívnymi schopnosťami a dispozíciami. Kritické myslenie (vo všeobecnosti) konceptualizovalo 46 odborníkov, a to v správe Delphi Report. Práve v nej vymedzili jeho dve dimenzie: kognitívne schopnosti a dispozície. Pri tomto rozdelení špecifikovali aj intelektuálne cnosti, ktoré kritický mysliteľ na-

dobúda v štandardoch procesu spravodlivého kritického myslenia (Facione, 1990; Kosturková, 2022).

2. Morálne cnosti – zasahujú oblasť etického vedomia. Centrum pre charakter a cnosti (The Jubilee Centre for Character & Virtues, 2021, s. 7) v nosných blokoch rozvoja charakteru uprednostňuje také etické vedomie v akademickej práci a širšom univerzitnom živote, ktoré je spojené so zmyslom pre účel a stanovuje ambície v rámci záväzku spoločného dobra (čestnosť, odvaha, súcit, vd'ačnosť, pokora, integrita, spravodlivosť, rešpekt). Aj tu je v porovnaní s Aristotelom, Akvinským a koncepciou kritického a morálneho myslenia R. W. Paula zrejmy rozdiel v ponímaní a výpočte mravných cností.
3. Občianske cnosti – občianska participácia jednotlivcov alebo inštitúcií na miestnej, národnej, medzinárodnej úrovni aj na úrovni globálnych výziev. (Poznámka: podľa Centra pre charakter a cnosti sem patria: zdvorilosť, služba a dobročinnosť.)

Výkonové cnosti – silné stránky výkonu ako charakterové vlastnosti, ktoré majú inštrumentálnu hodnotu a umožňujú rozvoj intelektuálnych, morálnych a občianskych cností. (Poznámka: podľa Centra pre charakter a cnosti sem patria: odolnosť, rozhodnosť, vytrvalosť, motivácia a tímová práca.)

4.2 Intelektuálna cnosť rozumnosť & nerozumnosť

Dôvera v rozum je založená na presvedčení, že naším vyšším záujmom a záujmom ľudstva bude najlepšie slúžiť tým, že dáme rozumu slobodnú voľbu. Slobodná voľba podľa T. Akvinského znamená mať plnú zodpovednosť. Rozumnosť je nosnou intelektuálnou cnosťou, ktorú už Aristoteles spojil s pojmom správny úsudok. Práve táto cnosť nám umožňuje začať správne sa rozhodovať; nabáda nás, aby sme prišli k svojim vlastným záverom rozvíjaním vlastných racionálnych schopností a navyše rozvíja ďalšie intelektuálne a mravné cnosti. Rozumný človek je ten, ktorý nielen vie, čo je dobré, ale spoznané dobro aj uskutoční.

V súčasnosti sa čoraz častejšie stretávame s náročnými situáciami reality, ktoré majú hlboké dôsledky pre naše myslenie a učenie sa. Ocítame sa v dobe, ktorej musíme čeliť myslením disciplinovanejším, citlivejším a komplexnejším, tzn. myslenie používané morálne zodpovedným spôsobom. Odborníci ako Pual a Elderová (2014) ho nazývajú silné kritické myslenie. Oproti nemu stojí kritické myslenie slabé, ktoré niektorí jednotlivci využívajú na klamstvo, manipuláciu a nekritické myslenie, v ktorom absentujú základné štandardy myslenia.

Intelektuálna cnosť rozumnosť (fronésis) ako praktická múdrosť sa považuje za metacnosť, ktorá má nezastupiteľnú úlohu pri riadení ďalších intelektuálnych a morálnych cností. Už Aristoteles vysvetlil, že naše mravné konanie je podmienené rozumnosťou určujúcou morálny stred medzi nadbytkom a nedostatkom. Od rozumnosti sa odvíja aj cnostné konanie a od cnostného konania dobrý život ako taký. Aby človek splnil svoju úlohu, potrebuje rozumnosť (fronésis) a mravné cnosti. Mravná cnosť spôsobí, že si človek zvolí správny cieľ; rozumnosť zase to, že si vyberie správne prostriedky, ktoré ho k nemu dovedú (Aristoteles, EN 1145^b, s. 154).

Dôvera v rozum je založená na presvedčení, že práve on bude najlepšie slúžiť vyšším záujmom človeka, resp. záujmom ľudstva vtedy, keď z neho spravíme slobodnú voľbu. Rozum nás povzbudzuje, aby sme prichádzali k záverom prostredníctvom rozvíjania vlastných racionálnych schopností. Táto optika zahŕňa aj názor, že s náležitým povzbudením a kultiváciou sa môžeme naučiť (kriticky)

myslieť i smerom k sebe samým – vďaka tomu si dokážeme vytvoriť relevantné stanoviská, vyvodiť rozumné závery a vyvinúť jasné, presné, relevantné a logické myšlienkové procesy. Súčasne sa môžeme navzájom presviedčať a apelovať na dobrý rozum, spoľahlivé dôkazy, a tak sa stávať rozumnými osobami napriek hlboko zakoreneným prekážkam racionálneho myslenia v ľudskej povahe a sociálnom živote. Keď máme dôveru v rozum, primeraným spôsobom nás to poháňa k správne uvažovaniu a konaniu, ba dokonca samotná myšlienka rozumnosti začína byť jednou z najdôležitejších hodnôt, resp. ústredným bodom nášho života.

Opakom dôvery v rozum je intelektuálna nedôvera voči rozumu. Uvažovanie a racionálna analýza predstavujú hrozbu pre nedisciplinovaného mysliteľa. Egocentrickí myslitelia, ktorí sú náchylní na emocionálne reakcie potvrdzujúce aktuálne (nefunkčné) myslenie, často prejavujú malú dôveru v rozum. Nechápu, čo znamená mať dôveru v rozum. Namiesto toho veria vlastnej pravde bez ohľadu na to, aké chybné ich presvedčenie môže byť (obr. 4.2).

Obr. 4.2 Dôvera v rozum & nedôvera v rozum

Dôvera v rozum: dôvera, ktorá nás povzbudzuje k tomu, aby sme prišli k záverom prostredníctvom procesu rozvoja vlastných racionálnych schopností. Ide o najlepšiu cestu rozvoja kritických schopností.

Nedôvera v rozum: pôvodná egocentrická tendencia veriť vlastným úvahám, názorom a presvedčeniam. Inherentný postoj vidieť svoje názory ako správne a pravdivé bez ohľadu na skutočnosť, či nie sú ochudobnené, alebo skreslené (sebaklam).

(Zdroj: Paul & Elder, 2014, s. 42)

Sme svedkami toho, že v súčasnosti sa intelektuálna dôvera v rozum mení na dômyselnú manipuláciu. Súčasťou kritického myslenia je schopnosť hodnotiť argumenty a odlíšiť relevantné od irelevantných. V médiách (aj iných komunikačných prostriedkoch) sa však stretávame s rôznymi manipulatívnymi technikami, napr. v

argumentoch odznie argumentačný faul. Na prvý pohľad sa môže zdať, že argument je presvedčivý, ale v podstate je zavádzajúci. Treba poznať čo najviac týchto logických chýb, aby sme nepodliehali tlaku, ktorý dokážu vytvoriť.

S niektorými argumentačnými faulmi sa stretávame aj v edukačnej praxi:

- unáhlené zovšeobecnenie – celá trieda je problematická;
- apel na emócie – racionalitu nahradí strach či hnev;
- klzký svah – unáhlené úsudky;
- údený sled' – odpútavanie pozornosti;
- kruhová argumentácia – záver je vopred chápaný ako pravdivý;
- nerovný súper – učiteľ vs. študent;
- ad hominem – útok proti autorite;
- zosmiešňovanie – morálna diskreditácia;
- vynucovanie konzistentnosti – máme predstavu o určitom pojme alebo o princípe a automaticky predpokladáme, že aj druhí musia mať rovnakú predstavu a pod. (Jurík, 2016; viac na www.ippr.sk).

4.3 Cvičenia

Odpovedajte na základe vášho úsudku, či je výrok pravdivý alebo nepravdivý!

1. Múdrosť je vrodená schopnosť

pravda – **nesprávna odpoveď**, pretože múdrosť sa považuje za schopnosť, ktorou disponujú ľudia schopní robiť múdre a čestné rozhodnutia. Pri zvládaní prekážok sa vyžaduje intenzívne mentálne prežívanie, vyhľadávanie a spracovanie informácií, zvažovanie alternatív, pružné myslenie, čo sa považuje za mentálnu schopnosť s najvyššou úrovňou psychickej výkonnosti. Múdrosť ako poznávací proces, cnosť aj dobro ponúka odpoveď na životné úlohy a problémy.

lož – správna odpoveď

2. Múdrost' a etika kritického mysliteľa nie sú analogické a neprelínajú sa v každodennom živote.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože vrcholom etiky kritického mysliteľa je schopnosť využívať múdrost' (praktickú – frónésis)

lož – správna odpoveď

3. Múdrost' sa prejavuje ako synonymný pojem inteligencie človeka.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože múdrost' na rozdiel od inteligencie: a) neanalyzuje prechodné javy, ale trvalé univerzálne pravdy; b) nie je špecializovaná, ale chce pochopiť vzájomnú súvislosť rôznych stránok reality; c) nepôsobí mimo hodnotového systému človeka, ale vychádza z hierarchického zoradenia motívov a činností, ktoré z neho vyplývajú (Ruisel, 2018)

lož – správna odpoveď

4. Emócie môžu byť vážnou prekážkou rozhodovania človeka.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože významnú úlohu v živote človeka zohráva regulácia vlastných emócií a tenzií, ktoré by mohli viesť k unáhleným záverom či aktivitám (Ruisel, 2018)

5. Slobodná voľba znamená, že si môžem robiť, čo chcem.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože slobodná voľba znamená mať plnú zodpovednosť za svoje správanie a konanie

lož – správna odpoveď

6. Rozumnosť je nosnou intelektuálnou cnosťou.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože už Aristoteles „rozumnosť“ spojil s pojmom správny úsudok. Práve táto cnosť nám umožňuje začať správne sa rozhodovať; nabáda nás, aby sme prišli k svojim vlastným záverom rozvíjaním vlastných racionálnych schopností a navyše rozvíja ďalšie intelektuálne a mravné cnosti. Rozumný

človek je ten, ktorý nielen vie, čo je dobré, ale spoznané dobro aj uskutoční.

7. Nedôvera v rozum je pôvodná egocentrická tendencia veriť vlastným úvahám a presvedčeniam.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože ide o inherentný postoj vidieť svoje názory ako správne a pravdivé bez ohľadu na skutočnosť

8. Základnou súčasťou múdrosti je sebareflexia.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože ide o autoreguláciu, ktorá pomáha človeku uvedomiť si vlastné limity a nedostatky

9. Egocentrickí myslitelia často prejavujú malú dôveru v rozum.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože egocentrickí myslitelia, ktorí sú náchylní na emocionálne reakcie potvrdzujúce aktuálne (nefunkčné) myslenie, často prejavujú malú dôveru v rozum. Nechápu, čo znamená mať dôveru v rozum. Namiesto toho veria vlastnej pravde bez ohľadu na to, aké chybné ich presvedčenie môže byť.

10. Mať dôveru v rozum znamená pokladať dobré uvažovanie za základné kritérium v živote jednotlivca.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože podľa tohto kritéria jedinec je schopný posudzovať, či prijať, alebo odmietnuť nejaké presvedčenie, príp. pozíciu

11. Intelektuálna rozumnosť (dôvera v rozum) rozvíja všetky ostatné, intelektuálne a mravné, cnosti.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože rozumnosť sa vyžaduje na to, aby si človek vytvoril a rozvinul sieť vzájomne prepojených cností (intelektuálnych aj mravných), pomocou ktorých bude schopný

premýšľať o zložitých problémoch so správnym úsudkom a vhl'adom

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

Percento správnych odpovedí (%)

=

(počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí) . 100

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 7

Celkový počet odpovedí bolo 11

Percento správnych odpovedí = ? %

Výpočet: percento správnych odpovedí = $(7 : 11) \cdot 100 = 0,63 \cdot 100$
= 63,63

Výsledná známka: D

4.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny

Uvádzaná modelová situácia môže slúžiť ako edukačná aktivita, ktorá pomáha rozvíjať sebareflexiu a množstvo ďalších kognitívnych schopností, afektívnych dispozícií a aj charakterových vlastností. Autori Brienza et al. (2018) skúmali rozumné uvažovanie v rôznych situáciách pomocou **škály SWIS**. Ide o komponenty súvisiace s indexmi dobrého života (napr. adaptívna regulácia emócií,

všímavosť) s vyvážením záujmov spolupráce, flexibilného myslenia, uvedomenia si vlastných hraníc a pod. Jednotlivé dimenzie sme prispôbili edukačnému prostrediu a na základe realizácie v praxi predstavujeme upravenú modelovú situáciu.

Reflexia:

Zamyslite sa, prosím, nad poslednou zložitou situáciou, ktorá sa vám stala s blízkym priateľom (napr. nehoda, konflikt). Malo by ísť o situáciu, do ktorej ste boli zapojený vy sám, bez ohľadu na to, či ste to boli vy, kto inicioval situáciu. Boli by sme radi, keby ste si na chvíľu spomenuli na okolnosti a vizualizovali si udalosti vo vašej myslí. Zvážte, kto bol iniciátorom, čo sa stalo, čo ste si mysleli a ako ste sa cítili. Venujte prosím čas identifikácii zložitej situácie s jedným z vašich priateľov. Položíme niekoľko otázok. Po identifikácii situácie môžete pokračovať.

Rekonštrukčná časť

Kedy sa táto situácia začala prvýkrát?	tento týždeň v priebehu posledného mesiaca za posledných 6 mesiacov v priebehu minulého roka pred viac ako rokom
Aký deň v týždni to bol?	pondelok utorok streda štvrtok piatok sobota nedeľa nepamätám sa
V ktorej časti dňa sa situácia odohrala?	ráno popoludnie večer nepamätám sa
Kde ste boli, keď sa situácia stala?	
Čo ste robili, keď sa to stalo? (1-2 vety)	
Konflikt ste mali s/so:	ženou

	mužom
Keď ste uvažovali o tejto situácii, aké myšlienky vám napadli a aké emócie vo vás vyvolali? Popíšte ich prosím na uvedenom mieste.	

Pokračujeme v analýze situácie. Dôsledne si pripomeňte, čo sa stalo, čo ste urobili, ako sa situácia vyvíjala. Žiadne z vyhlásení uvedených nižšie nemá byť „dobré“ alebo „zlé“. Ide o to, ako ľudia pristupujú k zložitým situáciám. Preto je veľmi dôležité, aby ste odpovedali čo najpresnejšie – vaša úprimnosť je dôležitá. V prípade, že to budete robiť s edukantmi, ubezpečte ich, že odpovede sú anonymné. Vyberte rozsah, v akom ste sa zapojili do nasledujúcich myšlienok a správania prezentovaných v nasledujúcej škále.

Škála posúdenia situácie

p. č.	„Keď sa táto situácia vyvíjala, urobil som nasledovné...“ (od 1 – vôbec, do 5 – veľmi):	Škála: od 1 vôbec nie až po 5 veľmi				
		1	2	3	4	5
1.	Vžil som sa do kože toho druhého.					
2.	Snažil som sa s druhou osobou komunikovať a zistiť, čo by sme mohli mať spoločné.					
3.	Snažil som sa zaujať perspektívu druhého človeka.					
4.	Predtým, ako došlo k záveru, som si doprial čas na získanie názorov druhej osoby na danú vec.					
5.	Počas vývoja situácie som hľadal rôzne riešenia.					
6.	Zvažoval sa alternatívne riešenia počas doby riešenia.					
7.	Bol som si vedomý, že situácia môže viesť k mnohým rôznym výsledkom.					
8.	Myslel som aj na to, že situácia sa môže vyvinúť mnohými rôznymi spôsobmi.					
9.	Dôsledne som skontroloval, či môže byť môj názor na situáciu nesprávny.					
10.	Zvažoval som, či názory druhej osoby môžu byť správne.					
11.	Pred vytvorením môjho názoru som hľadal akékoľvek mimoriadne okolnosti.					
12.	Správal som sa, akoby mohli existovať nejaké informácie, ku ktorým som nemal prístup.					
13.	Snažil som sa nájsť čo najlepší spôsob, ako nás oboch uspo-					

	kojiť (uviesť do súladu).					
14.	Aj keď to možno nebolo možné, hľadal som riešenie, ktoré by mohlo viesť k spokojnosti nás oboch.					
15.	Najskôr som zvážil, či je pri riešení situácie možný kompromis.					
16.	Považujem za veľmi dôležité, aby sme situáciu vyriešili.					
17.	Snažil som sa predvídať, ako by sa dal konflikt vyriešiť.					
18.	Zaujímal ma, čo by som si myslel, keby situáciu sledoval niekto iný.					
19.	Snažil som sa vidieť konflikt z pohľadu nezainteresovanej osoby.					
20.	Položil som si otázku, čo by si iní ľudia mohli myslieť alebo cítiť, keby sledovali konflikt.					
21.	Uvažoval som nad tým, či by nezainteresovaná osoba mohla mať na situáciu iný názor ako ja.					

Dimenzie jednotlivých faktorov v škále sú rozdelené do týchto oblastí:

1. schopnosť perspektívy orientovanej na ostatných (pol. 1 – 4),
2. zohľadnenie zmien a viacerých spôsobov, ako sa môže situácia vyvinúť (pol. 5 – 8),
3. intelektuálna pokora – uznanie hraníc vedomostí (pol. 9 – 12),
4. hľadanie riešenia kompromisu/konfliktu (pol. 13 – 17),
5. pohľad na udalosť z pohľadu nezainteresovanej osoby (pol. 18 – 21).

Postup vyhodnotenia

Na vyhodnotenie škály pre náročných čitateľov odporúčame príspevky autorov. Na spätnú väzbu o kritickom a morálnom uvažovaní na edukačné účely platí, že čím vyššie skóre, tým viac je osoba schopnejšia kriticky a morálne uvažovať, t. j., že disponuje týmito 7 faktormi:

- zohľadnenie perspektív z iných uhlov pohľadov,
- integrácia rôznych perspektív/kompromis,
- orientácia na riešenie konfliktov,
- nezúčastnený pozorovateľ,
- povedomie o zmene,
- predikcia (predpoklad) viacerých alternatív,
- uznanie limitov vedomostí.

Opis jednotlivých dimenzií pomocou alternatívneho vyhodnotenia odpovedí na škále s uvedením kódu na základe významu odpovedí účastníka riešenia (*pridelenie bodov – 1, 2, 3*):

1. **Berie do úvahy perspektívy ostatných** – centrom pozornosti je to, či účastník analyzuje situáciu z pohľadu ľudí v príbehu a či sa vie ponoriť do celej situácie s cieľom analyzovať problém. Dôležité je zaujímať sa, či účastník berie do úvahy aj iné informácie a perspektívy než len tie, ktoré situácia ponúka. Ak analyzuje problém z pohľadu viacerých strán a vcíti sa doňho, aby ho analyzoval, vykazuje vysoký stupeň (teda 3 body). Ak existuje aspoň náznak, že spomína kontext situácie, v ktorej sa druhá osoba nachádza, ale nerobí to opakovane, považujeme to za mierny stupeň snahy (2 body). Ak sa zdá, že ani jedna z kategórií nie je použitá (ani zmienky, ani kontextové informácie), osoba neuznáva perspektívy, na základe ktorých by sa mohla vcítiť do druhej osoby, alebo nazerať na jej situáciu z iného uhla pohľadu (1 bod).

Významové kódy:

- a) žiadne uznanie perspektívy ostatných – 1,
- b) niektoré uznanie perspektívy ostatných – 2
- c) veľké uznanie perspektívy ostatných – 3.

2. **Kompromis** – účastník predpokladá, že osoby zainteresované v príbehu urobia kompromisy úplne, čiastočne alebo vôbec. Odrazom tohto komponentu je, ako veľmi si účastník myslí, že je dôležité v danej situácii urobiť kompromis.

Významové kódy:

- a) žiadny kompromis – 1,
- b) čiastočný kompromis – 2,
- c) úplný kompromis – 3.

3. **Prísne uplatňovanie pravidla (jeden svetonázor alebo použitie rôznych všeobecných myšlienok) / flexibilita** – skúmame, či účastník uplatňuje na analýzu problému alebo situácie jedno pravidlo (jeden názor), alebo uplatňuje viacero pravidiel (viacero ná-

zorov). Zároveň je odrazom toho, či účastník predpovedá jeden alebo viacero výsledkov. Ak predpovedá viac výsledkov, alebo uplatňuje viac pravidiel, naznačuje aj dôvody, prečo sa konflikt môže vyvíjať tým smerom alebo iným. Ak použije jedno pravidlo, tak predpovedá iba jeden jasný výsledok. Ak účastník použije pravidlo, ale vôbec nehovorí a nepredpovedá vývoj konfliktu, vyznačuje sa nepružným myslením.

Významové kódy:

- a) nepružné myslenie – 1,
- b) trocha flexibilné myslenie – 2,
- c) flexibilné myslenie – 3.

4. **Zmena** – opisuje to, ako účastník situácie (problému) predpokladá, ako by mohla nastať pozitívna zmena, či navrhuje alternatívne spôsoby zmieri, príp., či sa aspoň pokúša o dosiahnutie konsenzu.

Významové kódy:

- a) nepredpokladá žiadnu zmenu – 1,
- b) predpokladá zmeny – 2,
- c) rozpoznáva a predpokladá veľa zmien – 3.

5. **Pokora / uznanie limitov vedomostí** – jedna z najdôležitejších čností kritického mysliteľa súvisí s tým, aký stupeň sebareflexie má, príp., či nemá tendenciu sa preceňovať. Ak si účastník situácie uvedomuje, že nevie všetko a pozná vlastné limity, konštruktívne o nich hovorí a je schopný odstrániť nedostatky, napr. snaží sa zistiť hlbšie okolnosti konfliktu, zisťuje ďalšie potrebné informácie, prehodnocuje svoje správanie a pod. – teda vyznačuje sa vysokým stupňom intelektuálnej pokory. Ak čiastočne prizná svoje limity vo vedomostiach, ale v jeho vyjadreniach cítime ALE..., ide o mierny stupeň pokory. V prípade, keď účastník disponuje veľkým sebavedomým a nastáva ignorácia relevantných argumentov, prideluje sa 1 bod.

Významové kódy:

- a) žiadne známky neistoty – 1,

- b) čiastočné uznanie vlastných limitov – 2,
- c) určité znaky vyjadrenia vlastných limitov v poznaní – 3.

6. Riešenie konfliktov – dôležitosť riešenia konfliktu je významná vtedy, keď účastník predpovedá, že jeho vyriešenie je dôležité pre budúci vývoj vzťahu medzi zúčastnenými stranami. Alternatívne vysoké skóre naznačuje osoba, ktorá považuje vyriešenie konfliktu za dôležité (aj keď je to nepravdepodobné).

Významové kódy:

- a) žiadny návrh riešenia – 1,
- b) návrh jedného riešenia – 2,
- c) návrh alternatívnych riešení – 3.

7. Rozhodnutie – rozmer rozhodnutia je orientovaný na to, či účastník má záujem na riešení a/alebo vyriešení situácie. Do istej miery je tento komponent odrazom toho, či účastník považuje za dôležité riešiť konflikt.

Významové kódy:

- a) nemá záujem na riešení – 1,
- b) čiastočné vyjadruje rozhodnutie o vyriešení – 2
- c) úplné rozhodnutie o riešení a vyriešení situácie – 3.

4.5 Cloze test

Prečítajte si predložený text a do prázdnych polí vpíšte vhodné slová!

Intelektuálna cnosť „dôvera v rozum“

Dôvera v rozum je založená na ¹....., že práve on bude najlepšie slúžiť vyšším záujmom človeka, resp. záujmom ľudstva vtedy, keď z neho spravíme ²..... voľbu. Rozum nás povzbudzuje, aby sme ³..... k záverom prostredníctvom rozvíjania vlastných ⁴..... schopností. Táto optika zahŕňa aj názor, že s náležitým povzbudením a kultiváciou sa môžeme naučiť ⁵..... myslieť i smerom k ⁶..... – vďaka tomu si do-

kážeme vytvoriť relevantné stanoviská, vyvodiť rozumné⁷..... a vyvinúť jasné, presné, relevantné a⁸..... myšlienkové procesy. Súčasne sa môžeme navzájom presviedčať a apelovať na dobrý⁹....., spoľahlivé dôkazy, a tak sa stávať rozumnými osobami napriek hlboko¹⁰..... prekážkam racionálneho myslenia v ľudskej povahe a sociálnom živote. Keď máme dôveru¹¹....., primeraným spôsobom nás to poháňa k¹²..... uvažovaniu a konaniu, ba dokonca samotná myšlienka rozumnosti začína byť jednou z¹³..... hodnôt, resp. ústredným bodom nášho¹⁴.....

Opakom dôvery v rozum je intelektuálna nedôvera voči rozumu. Uvažovanie a racionálna analýza predstavujú hrozbu pre¹⁵..... mysliteľ'a. Egocentrickí myslitelia, ktorí sú náchylní na emocionálne reakcie potvrdzujúce aktuálne (nefunkčné) myslenie, často prejavujú malú dôveru v rozum. Nechápu, čo znamená mať dôveru v rozum. Namiesto toho veria vlastnej pravde bez ohľadu na to, aké chybné ich presvedčenie môže byť.

Add. 4.5 Cloze test	
Chýbajúce slová	¹ presvedčení, ² slobodnú, ³ prichádzali, ⁴ racionálnych, ⁵ kriticky, ⁶ sebe samým, ⁷ závery, ⁸ logické, ⁹ rozum, ¹⁰ zakoreneným, ¹¹ v rozum, ¹² správnemu, ¹³ najdôležitejších, ¹⁴ života, ¹⁵ nedisciplinovaného

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Vyhodnotenie
Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

$$\begin{aligned} & \text{Percento správnych odpovedí (\%)} \\ & = \\ & (\text{počet správnych odpovedí} : \text{celkový počet odpovedí}) \cdot 100 \end{aligned}$$

Príklad:
Správnych odpovedí bolo 10
Celkový počet odpovedí bolo 15
Percento správnych odpovedí = ? %
Výpočet: percento správnych odpovedí = $(10 : 15) \cdot 100 = 0,66 \cdot 100$
= 66

Výsledná známka: D

4.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o úrovni cnosti rozumnosti

Nasledujúce sebahodnotenie poskytuje východisko na takú kritickú reflexiu, ktorá vám umožní analyzovať vašu vlastnú úroveň o cnosti rozumnosti.

- **Prečítajte si každý výrok.**
- **Ohodnoťte sa na stupnici od 1 až po 6, pričom 1 je najnižšie hodnotenie a 6 je najvyššie hodnotenie.**
- **Spočítajte body a vyhodnoťte.**

Výrok	Číselné hodnotenie					
Mám slobodnú vôľu v rozhodovaní.	1	2	3	4	5	6
Nenechám sa manipulovať a emocionálne vydierať.	1	2	3	4	5	6
Som si vedomý svojej zodpovednosti za vlastné konanie.	1	2	3	4	5	6
Snažím sa o spravodlivý úsudok.	1	2	3	4	5	6
Ak pochybím, viem si priznať chybu.	1	2	3	4	5	6
Snažím sa o vlastné závery po dôkladnom	1	2	3	4	5	6

zvážení.						
Som ochotný odložiť rozhodnutie, keď pozorujem nedostatky.	1	2	3	4	5	6
Spolu	sčítajte označené body					
Vyhodnotenie: <ul style="list-style-type: none"> vysoká úroveň povedomia (42 – 29 bodov) stredná úroveň povedomia (28 – 15 bodov) nízka úroveň povedomia (14 a menej bodov) 	Výsledok:					

Zhrnutie

Kritické a morálne myslenie si vyžaduje disponovanie intelektuálnymi cnosťami. Slúži na identifikáciu dvoch nezlučiteľných cieľov: egocentrickosti a ohľaduplnosti. Zručnosti kritického myslenia, ktoré sa používajú výlučne na dosiahnutie vlastných cieľov, sa považujú za *kritické myslenie v slabom zmysle* – ide o sebecké kritické myslenie. Rozvinuté kritické myslenie, pri ktorom sa kladie dôraz na spravodlivé myslenie, sa považuje za *kritické myslenie v silnom zmysle*. Rozumnosť možno považovať za jednu z najdôležitejších hodnôt, resp. ústredný bod ľudského života. Mať dôveru v rozum znamená pokladať dobré uvažovanie za základné kritérium a podľa neho posudzovať, či prijať, alebo odmietnuť nejaké presvedčenie, príp. pozíciu. Práve intelektuálna rozumnosť (dôvera v rozum) sa vyžaduje na to, aby si človek vytvoril a rozvinul sieť vzájomne prepojených cností (intelektuálnych aj mravných), pomocou ktorých bude schopný premýšľať o zložitých problémoch so správnym úsudkom a vhlľadom.

Kľúčové slová: praktická múdrosť, etika kritického mysliteľa, intelektuálna cnosť „rozumnosť“, autoregulácia, neresti – egocentrickosť, argumentačné fauly.

5 INTELEKTUÁLNA POKORA

Výsledky vzdelávania edukanta:

- preukáže vedomosti a ich pochopenie v koncepte intelektuálnej pokory a intelektuálnej arogancie,
- integruje vedomosti a formuluje relevantné argumenty pre a proti pri probléme vychádzajúceho z reálnej praxe,
- má schopnosť tvorivo riešiť poznávacie, sociálne a osobné dôsledky spojené s intelektuálnou pokorou a intelektuálnou aroganciou (so schopnosťou kritického uvažovania),
- vie jednoznačne komunikovať závery s odôvodnením,
- má morálnu zodpovednosť za rozhodnutia v spoločenskom a osobnom živote;
- uvedomí si dôsledky vlastných rozhodnutí, limitov v myslení a kognitívnych omylov.

Intelektuálna pokora je cnosť, ktorá nám pomáha lepšie oceniť naše kognitívne slepé miesta. Ide o uznanie, že veci, v ktoré veríme, môžu byť v skutočnosti nesprávne. Niektorí si ju mylne zamieňajú za hanblivosť alebo nedostatok sebadôvery. Intelektuálne pokorní ľudia neustúpia zakaždým, keď sú ich myšlienky napadnuté. Svoje myslenie podrobujú aktívnej zvedavosti a otvorenosti učiť sa zo skúseností iných. Opakom intelektuálnej pokory je intelektuálna arogancia. Jej presadzovanie môže spôsobiť vážne kognitívne omyly.

Žijeme v dobe plnej spoločenského tlaku, čo mnohých ľudí núti robiť to, aby vyzerali perfektne, nikdy nepriznali chybu alebo slabosť. Dôvody môžu byť rôzne, napr. riskovanie straty povýšenia, pýcha, arogancia, neúcta voči múdrejším a pod.

 Vedci len nedávno začali chápať, ako v našich mozgoch funguje intelektuálna pokora a ako sa v nej môže človek zlepšiť. Obzvlášť v dnešnom svete „alternatívnych faktov“ a hlbokých ideologických rozporov.

Intelektuálnu pokoru ako cnosť definoval už Aristoteles (*preklad diela z roku 2021*), pričom zdôrazňoval, že cnosť stojí medzi dvoma nerestami; medzi nedostatkom (podceňovanie sa) a prebytkom (prehnané sebavedomie).

5.1 Intelektuálna pokora a intelektuálna arogancia

Intelektuálna pokora sa na jednej strane ocitá v kontraste s aroganciou, preceňovaním vlastných schopností bez náležitej sebareflexie, na druhej strane je uvedomovaním si vlastných intelektuálnych limitov.

Paul a Elderová (2014) hovoria, že **intelektuálna pokora** znamená byť si vedomý hraníc vlastného poznania. To znamená, uvedomiť si svoje predsudky, stereotypné názory, obmedzenia vlastného uhla pohľadu i rozsah svojej nevedomosti. Intelektuálna pokora je spojená so schopnosťou človeka uznať, že v žiadnej situácii by nemal tvrdiť viac, ako v skutočnosti vie (nejde o bezprieichodnosť ani submisivitu). Človek by sa nemal intelektuálne pretvarovať, chvasť sa, domýšľať si.

Opakom intelektuálnej pokory je intelektuálna arogancia ako nedostatok vedomia hraníc vlastného poznania, absencia vedomia o obmedzeniach svojho uhla pohľadu a zjavný sebaklam. Intelektuálne arogantný človek sa často stáva obeťou vlastnej zaujatosti a predsudkov. Tvrdí, že vie viac, než je v skutočnosti pravdou. Jeho falošné presvedčenia, mylné predstavy, predsudky, ilúzie, mýty, propaganda a ignorancia sa mu javia ako „čistá pravda“; keď je konfrontovaný so svojimi omylmi, bráni sa priznať si chybné myslenie. Človek môže byť intelektuálne arogantný aj vtedy, keď sa on sám (naopak) cíti pokorne – skôr než rozpozná hranice svojich znalostí, tieto limity ignoruje a vytesňuje. Z arogancie tohto typu vyplýva mnoho utrpenia a negatívnych dôsledkov (obrázok 5.1).

☞ *Hoci by sme si mohli povedať, že naša skúsenosť so svetom je pravda, naša realita bude vždy len interpretáciou. Svetlo sa dostáva do našich očí, zvukové vlny do uší, vône do nosa a je len na našom mozgu, aby sme uhádli, čo to všetko je (Resnick, 2019).*

Kriticky morálne zodpovedná osoba by teda mala vedieť uznať, že nevie všetko, mala by dokázať tolerovať iný názor aj uznávať autoritu. Intelektuálnu pokoru možno považovať za základnú cnosť, od ktorej sa odvíjajú ďalšie. V spoločenskej praxi sa neraz zamieňa s nezdravým sebavedomím či neschopnosťou autoregulácie a autokorekcie. Intelektuálna arogancia je však nezlučiteľná so zdravým rozumom, pretože nedovoľuje spravodlivo súdiť o predmete úsudku, keďže človek je v stave nevedomosti. Jeho falošné znalosti, mylné predstavy, predsudky a ilúzie stoja v ceste možnej spravodlivosti. Spravodlivosť – ako sme už na inom mieste uviedli – je jednou zo základných mravných cností. Intelektuálna pokora je zásadnou cnosťou myslenia na vyššej úrovni. Okrem toho, že človeku znalosti o vlastnej nevedomosti môžu pomôcť stať sa spravodlivým mysliteľom, umožňujú mu rozpoznávať predsudky, falošné presvedčenia a návyky mysle, ktoré ho vedú k chybnému učeniu (sa) alebo interpretovaniu. Kriticky morálne zodpovedná osoba by mala uvažovať aj o svojej tendencii akceptovať povrchné učenie. Mala by porozumieť, že ním získava iba obmedzené informácie a podlieha rýchlym generalizáciám. Rozlišovať manipulatívne frázy od hlbokých myšlienok, nepreberať všetko, čo číta, vidí alebo počuje, toto všetko patrí k rozhodnutiam, ktoré robí každý deň. Vie, že to v konečnom dôsledku nemusí byť kritické ani morálne správne.

*☞ **Ludia, ktorí dosahujú vyššie skóre v dotazníkoch intelektuálnej pokory, sú otvorenejší počúvaniu opačných názorov, pohotovejšie vyhľadávajú informácie, ktoré sú v rozpore s ich svetonázorom, venujú väčšiu pozornosť dôkazom a majú silnejšie sebauvedomenie (Resnick, 2019).***

Intelektuálna pokora je jedným z najzaujímavejších študijných odborov súčasnej psychológie a filozofie, ktorý ponúka nový program Dream Teams v Snow Academy.

Obr. 5.1 Intelektuálna pokora & arogancia

Intelektuálna pokora

Uvedomenie si hraníc svojich znalostí vrátane citlivosti na okolnosti, za ktorých je pravdepodobné, že sa necháme oklamať. Vnímanie vlastnej zaujatosti, predsudkov a obmedzení svojho uhla pohľadu.

Intelektuálna arogancia

Vnútná egocentrická tendencia veriť, že vieme viac, ako reálne vieme, že naše myslenie je len zriedka nesprávne a nepotrebujeme svoje myslenie zlepšovať, pretože máme pravdu.

(Zdroj: Paul a Elder, 2014, s. 28)

5.2 Rozhodujúce faktory intelektuálnej pokory a odporúčania

Psychológia hovorí, že ľudia majú dve konkurenčné psychologické motivácie, pokiaľ ide o skupinové interakcie:

1. naša potreba patriť k nejakej skupine,
2. naša potreba byť odlišní.

Evolučná psychológia upozorňuje na jednu hrozbu, a tou je skupina iných ľudí, takže sme vyvinuli niečo, čo sa nazýva **zaujatosť medzi skupinami**. Je evidentné, že dnes nevyhodnocujeme situáciu ako pred tisíckami rokov (tzv., že ak mozog vyhodnotil hrozbu, tak človek išiel do obrany – pripravený na boj alebo útek). Ľudia, ktorí nás majú radi, správame sa k nim s rešpektom, počúvame ich a dôverujeme im. Naopak, ľudia, ktorí nás nemajú radi, kategorizujeme ako nebezpečných a správame sa k nim s menšou úctou. Našťastie sme dostatočne vyvinutí na to, aby sme vedome potlačili mechanizmu boja alebo úteku, ktorý sa deje podvedome. **Náš mozog môže cúvnuť pred cudzími ľuďmi a ich odlišnými myšlienkami, ale stále máme vedomú kapacitu rozhodnúť sa, čo ďalej.** Výsledkom je, že uhol pohľadu nie je v súlade s tým, čo si momentálne myslíme, ale máme možnosť zhodnotiť, či sa z toho

môžeme poučiť a rásť. Ale ak nemáme rešpekt k veciam, ktoré nie sú v súlade s našim vlastným myslením, je to nezmysel. Budeme zaujatí voči novým informáciám hneď od začiatku.

☞ ***Intelektuálna pokora súvisí s otvorenou mysl'ou. Carl Sagan raz povedal: „Udržať si otvorenú myseľ považujem za cnosť, ale... nie tak otvorenú, aby vám vypadol mozog.“***

5.3 Cvičenia

Odpovedajte na základe vášho úsudku, či je výrok pravdivý alebo nepravdivý!

1. Intelektuálna pokora znamená „byť vždy ticho“.

pravda – **nesprávna odpoveď**, pretože intelektuálna pokora je cnosť, ktorá nám pomáha lepšie oceniť naše kognitívne slepé miesta; ide o uznanie, že veci, v ktoré veríme, môžu byť v skutočnosti nesprávne

lož – **správna odpoveď**

2. Niektorí ľudia si intelektuálnu pokoru mylne zamieňajú za kognitívnu neschopnosť.

pravda – **nesprávna odpoveď**, pretože sa často zamieňa za hanblivosť alebo nedostatok sebadôvery

lož – **správna odpoveď**

3. Intelektuálne pokorní ľudia ustúpia zakaždým.

pravda – **nesprávna odpoveď**, pretože intelektuálne pokorní ľudia neustúpia zakaždým, keď sú ich myšlienky napadnuté; svoje myslenie podrobujú aktívnej zvedavosti

lož – **správna odpoveď**

4. Opakom intelektuálnej pokory je intelektuálna arogancia.

pravda – **správna odpoveď**

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože opakom intelektuálnej pokory je intelektuálna arogancia

5. Intelektuálna arogancia môže spôsobiť vážne kognitívne omyly.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože presadzovanie intelektuálnej arogancie v správaní (konaní) spôsobuje rôzne kognitívne zaujatosti (alebo omyly)

6. Dnešná spoločnosť netoleruje tých ľudí, ktorí dokážu priznať chybu alebo slabosť.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože žijeme v dobe plnej spoločenského tlaku, čo mnohých ľudí núti robiť to, aby vyzerali perfektne, nikdy nepriznali chybu alebo slabosť; dôvody môžu byť rôzne, napr. riskovanie straty povýšenia, pýcha, arogancia, neúcta voči múdrejším a...

7. Intelektuálnu pokoru ako cnosť definoval už Aristoteles.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože intelektuálnu pokoru ako cnosť definoval už Aristoteles (*preklad diela z roku 2021*), pričom zdôrazňoval, že cnosť stojí medzi dvoma nerestami; medzi nedostatkom (podceňovanie sa) a prebytkom (prehnané sebavedomie)

8. Intelektuálna arogancia sa považuje za zjavný sebaklam.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože opakom intelektuálnej pokory je intelektuálna arogancia ako nedostatok vedomia hraníc vlastného poznania, absencia vedomia o obmedzeniach svojho uhla pohľadu a zjavný sebaklam

9. Intelektuálne arogantný človek sa často stáva obeťou vlastnej zaujatosti a predsudkov.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože intelektuálne arogantný človek nemá povedomie o hraniciach vlastného poznania, dopúšťa sa kognitívnych skreslení alebo zaujatostí a omylov

10. Intelaktuálna arogancia je vnútorná egocentrická tendencia veriť, že vieme viac, ako reálne vieme.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože egocentrický človek je vnútorne presvedčený, že len on má pravdu; na veci pozerá len zo svojho uhla pohľadu...

11. Naša skúsenosť so svetom je reálna, ale naša realita je vždy len interpretáciou.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože iba naša rozumnosť dokáže uhádnuť, čo to všetko je

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

Percento správnych odpovedí (%)

=

(počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí) . 100

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 7

Celkový počet odpovedí bolo 11

Percento správnych odpovedí = ? %

Výpočet: percento správnych odpovedí = $(7 : 11) \cdot 100 = 0,63 \cdot 100$
= 63,63

Výsledná známka: D

5.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny

1. *Nájdite prostredníctvom dostupných zdrojov rôzne definície (aspoň 3) intelektuálnej pokory a pokúste sa v nich vyšpecifikovať metakognitívne aspekty.*

Relatívne možné odpovede

Tabuľka 5.1 Definície intelektuálnej pokory		
Definícia	Metakognitívny dôraz	Bibliografický odkaz
Dimenzionálna črta seba-orientovaných aspektov a aspektov orientovaných na iných, charakteristický spôsob reagovania na nové myšlienky, vyhľadávanie nových informácií, všímavosť k pocitom iných a reakcie v intelektuálnych záväzkoch 135	Hranice vedomostí + uvedomenie si omylnosti	Alfano, M. et al. Development and validation of a multi-dimensional measure of intellectual humility. <i>PLoS ONE</i> 12, e0182950 (2017).
Uznanie obmedzení svojich vedomostí; presne reprezentovať svoje vedomosti iným ľuďom a byť otvorený vstupom iných 38	Hranice vedomostí	Danovitch, J. H., Fisher, M., Schroder, H., Hambrick, D. Z. & Moser, J. Intelligence and neurophysiological markers of error monitoring relate to children's intellectual humility. <i>Child Dev.</i> 90, 924–939 (2019).
Absencia motívu sebazlepšovania a egoistická zaujatosť; schopnosť byť objektívny vzhľadom na svoje presvedčenie 136	Povedomie o omylnosti	Gregg, A. P., Mahadevan, N. & Sedikides, C. Intellectual arrogance and intellectual humility: correlational evidence for an evolutionary-embodied-epistemological account. <i>J. Posit. Psychol.</i> 12, 59–73 (2017).
Vložiť primeranú úroveň dôvery vo svoje presvedčenia, revidovať presvedčenia v prípade potreby a byť ochotný zväžiť presvedčenie	Hranice vedomostí + uvedomenie si omylnosti	Haggard, M. et al. Finding middle ground between intellectual arrogance and intellectual servility: development

iných ľudí 35·37		and assessment of the limitations-owning intellectual humility scale. <i>Personal. Individ. Differ.</i> 124, 184–193 (2018). Z achry, C. E., Phan, L. V., Blackie, L. E. & Jayawickreme, E. Situation-based contingencies underlying wisdom-content manifestations: examining intellectual humility in daily life. <i>J. Gerontol. Ser. B</i> 73, 1404–1415 (2018).
Mat' presný prehľad o svojich intelektuálnych silných a slabých stránkach a rešpektovať nápady iných 101	Hranice vedomostí + uvedomenie si omylnosti	Hook, J. N. et al. Intellectual humility and religious tolerance. <i>J. Posit. Psychol.</i> 12, 29–35 (2017).
Zmýšľanie a činy spojené so zaobchádzaním s vlastnými názormi (ako sú presvedčenia, názory a pozície) ako omylné 137	Povedomie o omylnosti	Hopkin, C. R., Hoyle, R. H. & Toner, K. Intellectual humility and reactions to opinions about religious beliefs. <i>J. Psychol. Theol.</i> 42, 50–61 (2014).
Uvedomenie si, že konkrétny osobný názor alebo presvedčenie môže byť omylné, sprevádzané primeranou pozornosťou k obmedzeniam dôkazného základu tohto názoru alebo presvedčenia a k vlastným obmedzeniam pri získavaní a vyhodnocovaní informácií, ktoré sú preň relevantné 33	Povedomie o omylnosti	Hoyle, R. H., Davisson, E. K., Diebels, K. J. & Leary, M. R. Holding specific views with humility: conceptualization and measurement of specific intellectual humility. <i>Personal. Individ. Differ.</i> 97, 165–172 (2016).
Rovnako ako v ref. 33, ale s použitím črty, nie prístupu špecifického pre vieru 9	Povedomie o omylnosti	Hoyle, R. H., Davisson, E. K., Diebels, K. J. & Leary, M. R. Holding specific views with humility: conceptualization and measurement of specific intellectual humility. <i>Personal. Individ. Differ.</i> 97, 165–172 (2016). Leary, M. R. et al. Cognitive

		and interpersonal features of intellectual humility. <i>Pers. Soc. Psychol. Bull.</i> 43, 793–813 (2017).
Schopnosť zostať kognitívne otvorený protiargumentom, najmä ak protiargument predstavuje určitú hrozbu 42	Povedomie o omylnosti	Jarvinen, M. J. & Paulus, T. B. Attachment and cognitive openness: emotional underpinnings of intellectual humility. <i>J. Posit. Psychol.</i> 12, 74–86 (2017).
Uvedomenie si hraníc svojich vedomostí 1·49·99	Hranice vedomostí	Brienza, J. P., Kung, F. Y. H., Santos, H. C., Bobocel, D. R. & Grossmann, I. Wisdom, bias, and balance: toward a process-sensitive measurement of wisdom-related cognition. <i>J. Pers. Soc. Psychol.</i> 115, 1093–1126 (2018). Grossmann, I. et al. Aging and wisdom: culture matters. <i>Psychol. Sci.</i> 23, 1059–1066 (2012).
Neohrozujúce vedomie vlastnej intelektuálnej omylnosti 39·138	Povedomie o omylnosti	Danovitch, J. H., Fisher, M., Schroder, H., Hambrick, D. Z. & Moser, J. Intelligence and neurophysiological markers of error monitoring relate to children's intellectual humility. <i>Child Dev.</i> 90, 924–939 (2019). Krumrei-Mancuso, E. J. & Rouse, S. V. The development and validation of the comprehensive intellectual humility scale. <i>J. Pers. Assess.</i> 98, 209–221 (2016).
Mať prehľad o hraniciach svojich vedomostí a regulovať intelektuálnu aroganciu vo vzťahoch 40	Hranice vedomostí	McElroy, S. E. et al. Intellectual humility: scale development and theoretical elaborations

		in the context of religious leadership. <i>J. Psychol. Theol.</i> 42, 19–30 (2014).
Nízke zameranie na seba a malý záujem o postavenie, najviac sa zaujíma o vnútornú hodnotu poznania a pravdy 139	Povedomie o omylnosti	Meagher, B. R., Leman, J. C., Bias, J. P., Latendresse, S. J. & Rowatt, W. C. Contrasting self-report and consensus ratings of intellectual humility and arrogance. <i>J. Res. Personal.</i> 58, 35–45 (2015).
Ochota rozpoznať hranice svojich vedomostí a oceniť intelektuálne prednosti iných 19	Hranice vedomostí	Porter, T. & Schumann, K. Intellectual humility and openness to the opposing view. <i>Self Ident.</i> 17, 139–162 (2018).
Otvorenosť voči informáciám, ktoré by mohli byť v rozpore s osobnými názormi človeka a relatívne slabé potreby na zvýšenie vlastného ega 89	Hranice vedomostí + uvedomenie si omylnosti	Reis, H. T., Lee, K. Y., O'Keefe, S. D. & Clark, M. S. Perceived partner responsiveness promotes intellectual humility. <i>J. Exp. Soc. Psychol.</i> 79, 21–33 (2018).
Zdroj: https://www.nature.com/articles/s44159-022-00081-9#ref-CR135		

2. *Nájdite na internete, čím sa dá merať intelektuálna pokora a zargumentujte, s ktorými komponentmi výskumníci pri jej meraní prichádzajú do kontaktu.*

Relatívne možné odpovede

Výskum intelektuálnej pokory (IH) a podfaktory:

- náchylnosť na dezinformácie (Koetke et al., 2021),
- vzdelávacie správanie (Krumrei-Mancuso et al., 2020a) a sociálne postoje (Krumrei-Mancuso, 2017).
- IH, konceptualizovaný ako zlatá stredná cesta medzi aroganciou a intelektuálnou ostýchavosťou, zahŕňa primeranú pozornosť a vlastníctvo svojich intelektuálnych obmedzení (Whitcomb et al., 2017);
- IH škály sú pozitívne spojené so sociálne žiaducou reakciou (Krumrei-Mancuso et al., 2020b; Meagher et al., 2015);

- otvorenosť (oproti arogancii), intelektuálna skromnosť (oproti márnomyseľnosti), korigovateľnosť (oproti krehkosti), angažovanosť (oproti núde): <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5559088/>
 - koreláty intelektuálnej pokory: poznávacie (kognitívna schopnosť, dogmatizmus, potreba poznania, potreba kognitívneho uzavretia, otvorené myslenie, zvedavosť), sociálne (empatický záujem, emocionálna rozmanitosť, odpustenie iným, všeobecná pokora, prijímanie perspektívy, politická orientácia, pozitívne vnímanie osoby, prosociálnosť, sociálna žiadanosť), osobné (prívetivosť, svedomitosť, extravergia, neurotizmus, otvorenosť skúsenostiam) - <https://www.nature.com/articles/s44159-022-00081-9/tables/2>
- Referencie na ďalšie dostupné zdroje:
- <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0191886921005973>
 - <http://www.scholio.net/wp-content/uploads/2019/02/Measuring-Intellectual-Humility-in-an-Online-Environment.pdf>

Komplexná stupnica intelektuálnej pokory:

<https://seaver.pepperdine.edu/social-science/content/comprehensive-intellectual-humility.pdf>

3. *Identifikujte aspoň 5 prekážok intelektuálnej pokory a vysvetlite ich s podporou vlastného argumentu.*

Relatívne možné odpovede: kognitívne návyky, kultúrny kontext, predchádzajúce presvedčenie, slepá dôvera, pocit akceptovania...

4. *Prediskutujte sociálne dôsledky (pozitíva) v prípade ľudí, ktorí dosahujú vyššie skóre v intelektuálnej pokore (min. 5 príkladov).*

Relatívne možné odpovede:

- väčšia pravdepodobnosť prejavu tolerancie k protichodným politickým názorom,
- menej neznášanlivosti voči členom protichodných skupín,
- pravdepodobnosť znevažovania členov mimo skupiny,

- väčšia ochota spochybňovať samých seba a zvažovať súperiace stanoviská,
- pravdepodobnosť menšej zaujatosti,
- pravdepodobnosť kooperácie po premyslení pozície,
- pravdepodobnosť nechať každého slobodne povedať vlastný názor,
- pravdepodobnosť podpory medzilidskej súdržnosti...

5. *Prediskutujte sociálne dôsledky (negatíva) v prípade ľudí, ktorí dosahujú nižšie skóre v intelektuálnej pokore (min. 5 príkladov).*

Relatívne možné odpovede:

- prejavy kognitívnej rigidity,
- pravdepodobnosť zastávania nepružných názorov,
- uprednostňovanie vlastných presvedčení,
- pravdepodobnosť netolerovať názor iného,
- neochota spolupráce,
- pravdepodobnosť väčšieho sebecka,
- pravdepodobnosť znevažovania názorov a argumentov iných...

5.5 Cloze test

Prečítajte si predložený text a do prázdnych polí vpíšte vhodné slová!

Pracovný list

Intelektuálna pokora

Intelektuálna pokora je ¹....., ktorá nám pomáha lepšie ²..... naše kognitívne slepé miesta. Ide o uznanie, že veci, v ktoré veríme, môžu byť v skutočnosti ³..... . Niektorí si ju mylne zamieňajú za ⁴..... alebo nedostatok sebadôvery. Intelektuálne pokorní ľudia ⁵..... zakaždým, keď sú ich myšlienky napadnuté. Svoje myslenie podrobujú aktívnej ⁶..... a otvorenosti učiť sa zo ⁷..... iných. Opakom intelektuálnej pokory je intelektuálna ⁸..... . Jej presadzovanie môže spôsobiť vážne kognitívne ⁹..... .

Intelektuálnu pokoru ako cnosť definoval už ¹⁰..... (preklad diela z roku 2021), pričom zdôrazňoval, že cnosť stojí medzi dvoma

nerest'ami; medzi nedostatkom (podceňovanie sa) a prebytkom (prehnané ¹¹.....).

Paul a Elderová (2014) hovoria, že intelektuálna pokora znamená byť si vedomý ¹²..... vlastného poznania. To znamená, uvedomiť si svoje ¹³....., stereotypné názory, obmedzenia vlastného uhla pohľadu i rozsah svojej nevedomosti. Intelektuálna pokora je spojená so schopnosťou človeka uznať, že v žiadnej situácii by nemal tvrdiť viac, ako v skutočnosti ¹⁴..... (nejde o bezprieichodnosť ani submisivitu). Človek by sa nemal intelektuálne pretvarovať, chvastať sa, domýšľať si.

Opakom intelektuálnej pokory je intelektuálna arogancia ako nedostatok vedomia hraníc vlastného poznania, absencia vedomia o obmedzeniach svojho uhla pohľadu a zjavný sebaklam. Intelektuálne arogantný človek sa často stáva obeťou ¹⁵..... zaujatosti a predsudkov.

Add. 5.5 Cloze test	
Chýbajúce slová	¹ cnosť, ² oceniť, ³ nesprávne, ⁴ hanblivosť, ⁵ neustúpia, ⁶ zvedavosti, ⁷ skúseností, ⁸ arogancia, ⁹ omyly, ¹⁰ Aristoteles, ¹¹ sebavedomie, ¹² hraníc, ¹³ predsudky, ¹⁴ vie, ¹⁵ vlastnej

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Vyhodnotenie

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

$$\begin{aligned} & \text{Percento správnych odpovedí (\%)} \\ & = \\ & (\text{počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí}) \cdot 100 \end{aligned}$$

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 10

Celkový počet odpovedí bolo 15

Percento správnych odpovedí = ? %

$$\begin{aligned} \text{Výpočet: percento správnych odpovedí} &= (10 : 15) \cdot 100 = 0,66 \cdot 100 \\ &= 66 \end{aligned}$$

Výsledná známka: D

5.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o vlastnej úrovni intelektuálnej pokory

Nasledujúce sebahodnotenie poskytuje východisko na takú kritickú reflexiu, ktorá vám umožní analyzovať vašu úroveň intelektuálnej pokory.

- Prečítajte si každý výrok.
- Ohodnoťte sa na stupnici od 1 až po 6, pričom 1 je najnižšie hodnotenie a 6 je najvyššie hodnotenie.
- Spočítajte body a vyhodnoťte.

Výrok	Číselné hodnotenie					
Viem si priznať vlastnú chybu aj pred ostatnými.	1	2	3	4	5	6
Mám záujem hľadať pravdu aj za cenu, že budem musieť prehodnotiť doterajší názor.	1	2	3	4	5	6
Požiadam o pomoc, keď niečomu nerozumiem.	1	2	3	4	5	6

Nemám problém priznať, že niečo neviem a/alebo niečomu nerozumiem.	1	2	3	4	5	6
Viem obdivovať múdrejších, ako som ja a viem im vyjadriť uznanie.	1	2	3	4	5	6
Rád sa učím od múdrejších.	1	2	3	4	5	6
Doprajem úspech múdrejším.	1	2	3	4	5	6
Spolu	sčítajte označené body					
Vyhodnotenie: <ul style="list-style-type: none"> • vysoká úroveň (42 – 29 bodov) • stredná úroveň (28 – 15 bodov) • nízka úroveň (14 a menej bodov) 	Výsledok:					

Zhrnutie

Intelektuálna pokora podľa súčasných psychológov je cnosť, ktorá môže zmeniť svet. Považuje sa za osobnostnú črtu, dispozíciu, súbor sebaregulačných návykov či absenciu intelektuálnych nerestí. Pomáha nám prekonávať reakcie na dôkazy, ktoré sú zamerané na seba. Takýto spôsob myslenia nás povzbudzuje k tomu, aby sme vyhľadávali a hodnotili myšlienky bez egocentrických tendencií. Intelektuálna pokora v skutočnosti robí ľudí tolerantnejších. Pomáha nám prekonávať egocentrické sklony v diskusii a k lepšiemu pochopeniu pravdy.

Kľúčové slová: intelektuálna pokora, uznanie hraníc svojho poznania, aktívne počúvanie, sebauvedomenie, neresti – kognitívne omyly, arogancia.

6 INTELEKTUÁLNA ODVAHA

Výsledky vzdelávania edukanta:

- **preukáže vedomosti a ich pochopenie v koncepte intelektuálnej odvahy a intelektuálnej unáhlenosti,**
- **integruje vedomosti a formuluje relevantné argumenty pre a proti pri probléme vychádzajúceho z reálnej praxe,**
- **má schopnosť tvorivo riešiť poznávacie, sociálne a osobné dôsledky spojené s intelektuálnou odvahou a intelektuálnou unáhlenosťou (so schopnosťou kritického uvažovania),**
- **vie jednoznačne komunikovať závery s odôvodnením,**
- **má morálnu zodpovednosť za rozhodnutia v spoločenskom a osobnom živote;**
- **uvedomí si dôsledky vlastných rozhodnutí pod vplyvom emócií, limitov v myslení a kognitívnych omylov.**

Každý deň sa stretávame s rôznymi emóciami, ktoré ovplyvňujú naše rozhodnutia. To, či dokážeme podľahnúť alebo korigovať tieto emócie, určuje sila našej intelektuálnej odvahy. Intelektuálna odvaha je cnosť, ktorá sa prejavuje ako vedomie potreby čeliť a spravodlivo riešiť myšlienky, ku ktorým máme silné negatívne emócie a relevantné argumenty s racionálnymi odôvodneniami. Silný spravodlivý mysliteľ neprijíma informácie pasívne, ale ich do hĺbky skúma, sám určuje, čo má preňho zmysel. Pri tejto cnosti evidujeme minimálne dve spoločnosťou tolerované odchýlky: (1) Keď si človek intelektuálnu odvalu zamieňa s egocentrickou sociálnou zvyklosťou kritizovať všetko a všetkých bez relevantných argumentov a bez ohľadu na dôsledky, (2) Keď intelektuálna odvaha je sankciovaná. Intelektuálna odvaha je jednou z cností kritického spravodlivého mysliteľa, ktorá by mala byť podporená v edukácii.

6.1 Východiská k intelektuálnej odvahe

Rozumný človek podľa Aristotela (*preklad diela z roku 2021; Aristoteles, 2021, in Kosturková, 2022*) disponuje cnosťou – zámerne zvo-

leným stavom, ktorý udržiava stred. Tento stred existuje medzi dvoma krajnosťami, z ktorých jedna je v nadbytku a druhá v nedostatku. Intelektuálna odvaha stojí medzi dvoma nerestami; medzi nedostatkom, ktorý sa vyznačuje napr. zbabelosťou a medzi prebytkom, ktorý sa prejavuje ako unáhlenosť bez reflexie dopadu na vlastné konanie. V tomto ohľade odkaz Aristotela znie jasne, a to, že máme dávať prednosť stredu a nikdy nie nadbytku či nedostatku. Stredom je to, čo určuje správny úsudok, pričom je zreteľne zdôraznený pojem spravodlivosť. Intelektuálna odvaha v problematike kritického a morálneho myslenia je veľmi dôležitá vzhľadom na informačnú explóziu a intelektuálny tlak z každej strany. Nemôžeme si dovoliť byť pasívnymi príjemcami informácií, pretože v súčasnej spoločnosti aj najbystrejšie mysle sa môžu veľmi rýchlo stať obeťami manipulácie.

Rate et al. (2007) odvahu definovali ako:

- úmyselnú aktivitu,
- vykonanú po dôkladnom uvážení,
- zahrňujúcu objektívne a podstatné riziko pre aktéra,
- s primeranou motiváciou dosiahnuť ušľachtilý a dobrý cieľ.

Definícia zahŕňa prosociálne aspekty a štyri nosné piliere: (1) zámer, (2) uvažovanie, (3) osobné riziko a (4) prosociálnu motiváciu.

☞ ***Intelektuálnu odvahu prejavujeme vtedy, keď sme ochotní utrpieť potenciálnu stratu alebo ujmu v záujme nejakého dobra – keď súdime, že sa oplatí podstúpiť určité riziko (Intellectual Virtues Academy, 2022).***

Odborníci uvádzajú minimálne šesť druhov odvah:

1. Fyzická odvaha – rozvoj fyzickej sily, odolnosti a uvedomelosti (statočnosť s rizikom ublíženia si na zdraví).
2. Sociálna odvaha – riziko spoločenských rozpakov alebo vyľúčenia, neoblúbenosti alebo odmietnutia.
3. Intelektuálna odvaha – rozlišovať a hovoriť pravdu.
4. Morálna odvaha – robiť správnu vec, najmä vtedy, keď riziká zahŕňajú hanbu, odpor alebo nesúhlas iných.

5. Emocionálna odvaha – otvára pocity celého spektra pozitívnych emócií s rizikom, že narazíme na tie negatívne (silno korešponduje so šťastím).
6. Duchovná odvaha – keď zápasíme s otázkami o viere, zmysle života a pod.

6.2 Intelektuálna odvaha, intelektuálna zbabelosť a unáhlenosť

Intelektuálna odvaha sa na jednej strane ocitá v kontraste so zbabelosťou, kedy jedinec nemá odvahu sa vyjadriť alebo konať (aj keď disponuje relevantnými dôkazmi), na druhej strane jej kontrastom môže byť unáhlenosť. Dopady môžu byť rôzne. To, čo je v intelektuálnej odvahe podstatné, je neklamať seba samých, dôkladne byť ochotný spochybňovať všetky svoje domnienky a byť kritickým mysliteľom v pravom slova zmysle, t. j. silným kritickým mysliteľom (nepoužívať kritické myslenie na manipuláciu).

Intelektuálnu odvahu si mnohí mýlia so schopnosť odvážne kritizovať všetko a za každú cenu (v tomto chápaní však ide o vlastnosť absolútne nekritického človeka). Hlavne v odbornej oblasti by človek nemal podceňovať ani preceňovať svojich kolegov či študentov.

Ak chce človek prejsť intelektuálnu odvahu, odporúčame:

- zvážiť všetky okolnosti,
- mať v danej problematike prehľad,
- neprijímať hotové informácie, ale
- kriticky informácie skúmať z viacerých hľadísk, zaoberať sa spravodlivým spôsobom myšlienkami, názormi bez vlastných negatívnych emócií.

Za dôležité sa považuje to, aby sa človek nebál odmietnuť iný názor, tvrdenie a pod., ak má na to dostatočné dôvody a argumenty. Čnosť intelektuálnej odvahy súvisí s kognitívnou zrelosťou, čo je jedna z najdôležitejších dispoziíí kriticky spravodlivého mysliteľa.

Paul a Elderová (2014) intelektuálnu odvahu vo všeobecnosti charakterizujú ako schopnosť postaviť sa voči myšlienkam, presved-

čeniam alebo stanoviskám, ku ktorým máme silné negatívne emócie tak, že ich dokážeme spravodlivo posúdiť.

☞ *Viete si predstaviť, že by ste žili bez emócií? Evoluční psychológovia považujú emócie za kľúčový nástroj, ktorý pomohol ľuďom prežiť. Emócie nás informujú o tom, či je niečo príjemné, nepríjemné, nebezpečné a pod. Učia nás, ktoré situácie vyhľadávať, a ktorým sa vyhýbať (Medalová, 2015).*

Opakom intelektuálnej odvahy je **intelektuálna zbabelosť**, strach z myšlienok, ktoré sa nezhodujú s myšlienkami konkrétneho jedinca. Ak človeku chýba intelektuálna odvaha, bojí sa zvažovať iné myšlienky, presvedčenia alebo stanoviská, pretože ich vníma ako nebezpečné. Cíti sa osobne ohrozený niektorými myšlienkami, a to predovšetkým tými, ktoré sú v konflikte s jeho identitou (obrázok 6.1).

Obr. 6.1 Intelektuálna odvaha & zbabelosť

Intelektuálna odvaha

Ochota postaviť sa zoči-voči presvedčeniam a stanoviskám druhých a ochota spravodlivo posudzovať iné myšlienky.

Intelektuálna zbabelosť

Prirodzená egocentrická tendencia báť sa myšlienok, ktoré sú výrazne odlišné alebo protichodné. Obava z ťažkostí, s ktorými sa možno stretnúť pri premýšľaní.

(Zdroj: Paul a Elder, 2014, s. 31)

☞ *Intelektuálna odvaha znamená byť skôr vnútorne motivovaný učiť sa, klásť otázky a hľadať spravodlivé odpovede (alebo riešenia).*

Kriticky morálne zodpovedná osoba potrebuje intelektuálnu odvahu v profesijnom aj osobnom živote. Absencia intelektuálnej odvahy napr. spôsobuje, že nemáme odvahu spochybniť presvedčenia, ktoré majú naši kolegovia, ale my s nimi nesúhlasíme. Nie sme potom schopní ani spochybniť etiku ich rozhodnutí či ich správanie sa v práci z morálneho hľadiska.

Najčastejšou príčinou absencie intelektuálnej odvahy je strach z možného odmietnutia inými (v prípade, že spochybníme ich presvedčenie). Protireakciou na intelektuálnu odvahu je často deštruktívna sila – zastrašovanie (strach je prvou formou intelektuálnej zbabelosti). Najlepším spôsobom, ako si formovať osobnú odvahu (nie z hľadiska obsahu danej myšlienky, ale z hľadiska procesu), je vedieť, ako ju dosiahnuť, napr. budeme sa stotožňovať iba s tým, k čomu sme dospeli aj vďaka vlastnému presvedčeniu, pričom si uvedomíme, aké naň máme dôvody alebo dôkazy. Odvaha spravodlivého kritického mysliteľa spočíva v zdokonaľovaní vlastného myslenia – vďaka nemu sa stáva rozumnejším.

„Ak veríš všetkému, čo si prečítaš, radšej nečítaj vôbec.“

Japonské príslovie

6.3 Cvičenia

Odpovedajte na základe vášho úsudku, či je výrok pravdivý alebo nepravdivý!

1. Intelektuálna odvaha znamená „kritizovať všetko a za každých okolností“.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože ide o egocentrickú sociálnu zvyklosť (odchýlku), ktorá je v súčasnosti tolerovaná spoločnosťou bez ohľadu na dôsledky a bez akýchkoľvek relevantných argumentov

lož – správna odpoveď

2. Sila intelektuálnej odvahy znamená korigovať naše emócie.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože každý deň sa stretávame s rôznymi emóciami, ktoré ovplyvňujú naše rozhodnutia; to, či do-

kážeme podľahnúť alebo korigovať tieto emócie, určuje sila našej intelektuálnej odvahy

3. Intelektuálne odvážni ľudia nikdy v diskusii (v konaní) neustúpia.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože intelektuálne odvážni ľudia majú vedomie potreby čeliť a spravodlivo riešiť myšlienky s uvedením relevantných argumentov s racionálnymi odôvodneniami

lož – správna odpoveď

4. Silný spravodlivý mysliteľ neprijíma informácie pasívne, ale ich do hĺbky skúma, sám určuje, čo má preňho zmysel.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože silný spravodlivý mysliteľ má morálnu zodpovednosť za všetky rozhodnutia (slabý kritický mysliteľ skôr manipuluje)

5. Opakom intelektuálnej odvahy je intelektuálna arogancia.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože opakom intelektuálnej odvahy je intelektuálna zbabelosť

lož – správna odpoveď

6. Pri intelektuálnej odvahe evidujeme minimálne dve spoločnosťou tolerované odchýlky: 1) kritizovať všetko a za každých okolností bez zodpovednosti a 2) sankciovanie za odvahu niečo povedať, keď máme na to dôvod a argumenty.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože ide o dve spoločnosťou tolerované odchýlky, ktoré sa v súčasnosti stali sociálnymi zvyklosťami (príklady z každodennej praxe)

7. Intelektuálna zbabelosť znamená byť vnútorne motivovaný učiť sa, klásť otázky a hľadať spravodlivé riešenia.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože intelektuálna zbabelosť znamená báť sa zoberať akýmkoľvek myšlienkami, ktoré sú výrazne odlišné alebo protichodné

lož – správna odpoveď

8. Absencia intelektuálnej odvahy spôsobuje, že napr. nemáme odvahu spochybníť presvedčenia, ktoré majú naši kolegovia, ale my s nimi nesúhlasíme.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože nie sme schopní spochybníť etiku ich rozhodnutí

9. Strach je prvou formou intelektuálnej zbabelosti.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože najčastejšou príčinou absencie intelektuálnej odvahy je strach z možného odmietnutia inými (v prípade, že spochybníme niekoho presvedčenie)

10. Intelektuálna zbabelosť je prirodzená egocentrická tendencia.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože ide o vnútornú prirodzenú egocentrickú tendenciu báť sa myšlienok, ktoré sú výrazne odlišné; obava z ťažkostí, s ktorými sa môžeme stretnúť pri premýšľaní

11. Odvaha spravodlivého kritického mysliteľa spočíva v zdokonaľovaní vlastného myslenia – vďaka nemu sa stáva rozumnejším.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože najlepším spôsobom, ako si formovať osobnú odvahu, je vedieť, ako ju dosiahnuť, napr. budeme sa stotožňovať iba s tým, k čomu sme dospeli aj vďaka vlastnému presvedčeniu, pričom si uvedomíme, aké naň máme dôvody alebo dôkazy

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

Percento správnych odpovedí (%)

=

(počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí) . 100

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 7

Celkový počet odpovedí bolo 11

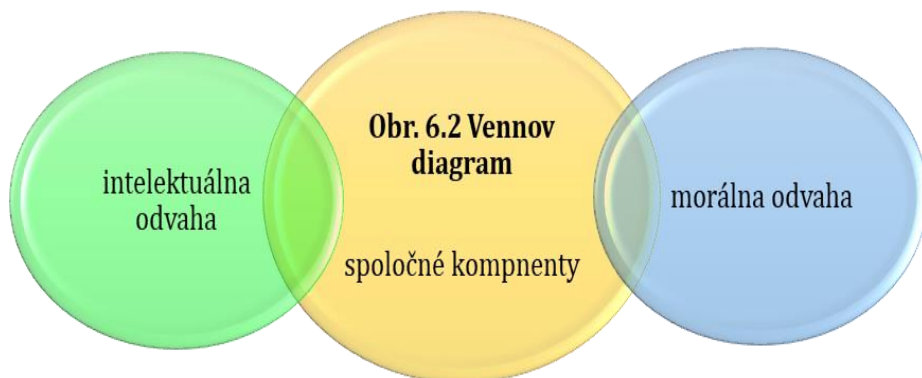
Percento správnych odpovedí = ? %

Výpočet: percento správnych odpovedí = $(7 : 11) \cdot 100 = 0,63 \cdot 100$
= 63,63

Výsledná známka: D

6.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny

1. Nájdite prostredníctvom dostupných zdrojov rôzne definície (aspoň 3) intelektuálnej odvahy a morálnej odvahy, porovnajte ich, prediskutujte a zapíšte vo forme Vennovho diagramu (obr. 6.2).

Relatívne možné odpovede:

- **Intelektuálna odvaha** – hovorí o našej ochote zapojiť sa do náročných nápadov, spochybňovať naše myslenie a hovorí o našom riziku, že urobíme chyby. Znamená to rozlišovať a hovoriť pravdu.
- **Morálna odvaha** – znamená robiť správnu vec, najmä ak riziká zahŕňajú hanbu, odpor alebo nesúhlas iných. Tu vstupujeme do etiky a integrity, odhodlania spojiť slová a činy s hodnotami a ideálmi. Je to o tom, kým sa v skutočnosti stávame na základe slov a skutkov.
- **Spoločný komponent** – spravodlivosť, hľadanie pravdy, kriticky a morálne zodpovedný...

2. *Navrhните 3 tézy (tvrdenia, výroky...), ktorými podporíte intelektuálnu odvahu vo svojom tíme. Tézu (výrok) podporte argumentmi.*

Relatívne možné odpovede

👉 **Nezастрашуйте!**

Mnoho lídrov netuší, že vo svojom tíme neúmyselne vytvárajú pocity strachu alebo zastrašovania. Ale maličkosti, ako napríklad od-

seknutie ľudí, keď hovoria, odpovedanie na návrh vtipom alebo ignorovanie niekoho komentára, môžu mať veľký vplyv. Dávajte pozor na spôsoby, ktorými by ste mohli v ľuďoch vyvolať nepokoj alebo strach, a ak nejaké zistíte, zastavte sa.

Rozdeľte nesúhlas

Povzbudzujte niektorých členov svojho tímu, aby aktívne hľadali nedostatky alebo výzvy vo vašich nápadoch a bodoch diskusie. To umožňuje, aby sa intelektuálna statočnosť stala normou. Zabezpečte, aby každý dostal šancu identifikovať a upozorniť na potenciálne problémy.

Na zlé správy reagujte pozitívne

Ak člen tímu zdieľa zlé alebo rušivé správy, prejavte pozitívnu odpoveď a venujte pozornosť reči tela. Skúste sa k danej osobe postaviť tvárou, ukážte jej, že ju počúvate, prikývnite a usmejte sa. Vďaka tomu sa budú všetci cítiť bezpečne, podelia sa o svoj názor a dajú najavo, že ste v tom všetci spolu.

Vysvetlite odmietnutú spätnú väzbu

Neodmietajte a neprehliadajte spätnú väzbu alebo návrhy člena tímu. Starostlivo vysvetlite, prečo ho neprijmete, alebo prečo sa tým nebudete zaoberať. Týmto spôsobom sa osoba nebude cítiť odmietnutá a bude pravdepodobne pokračovať v poskytovaní spätnej väzby.

Zvážte ako posledný

Ak ste šéf, uveďte si svoju mocenskú pozíciu. Ak prehovoríte ako prvý, riskujete cenzúru iných názorov v tíme, preto si vždy najskôr vypočujte príspevky svojho tímu, kým prezentujete svoj vlastný názor.

Prijmite svoju vlastnú zraniteľnosť

Najúspešnejšie pracoviská zdieľajú chyby, priznávajú, čo nevedia a kladú prieskumné otázky. Nebojte sa ukázať vlastnú zraniteľnosť. Ak to robia lídri, zamestnanci budú vedieť, že je to bezpečné aj pre nich.

Zdroj: <https://timelyapp.com/blog/intellectual-courage>

3. *Odôvodnite, prečo je intelektuálna odvaha dôležitá (uved'te aspoň tri dôvody), príp. uved'te dôsledky absencie intelektuálnej odvahy.*

Relatívne možné odpovede

- Bez intelektuálnej odvahy by spoločnosť a inovácie stagnovali.
 - Ak v spoločnosti absentuje aktivátor, ktorý by spochybňoval aktivity alebo neoznačoval dôležité problémy, spoločnosti by mohli byť slepé voči svojim chybám a spôsobom, ako sa zlepšiť.
 - Absencia intelektuálnej odvahy znamená neúspech a zlyhávanie spoločnosti.
 - Uprednostňovanie efektivity na úkor kreativity má za risk, že sa vytvorí zotrvačnosť a niekedy aj kultúra strachu – bez intelektuálnej odvahy.
 - Zamestnancom bude chýbať motivácia a pud inovovať.
 - Bez intelektuálnej odvahy tímy budú robiť len to, čo je potrebné – nebudú sa angažovať a kriticky premýšľať.
4. *Nájdite dôkazy z histórie o preukázaní intelektuálnej odvahy (uved'te aspoň tri príklady osobností, vedcov...)*

Relatívne možné odpovede:

- Galileo Galilei (svetoznámy taliansky astronóm, fyzik, matematik a filozof), ktorý 22.6.1633 stál pred inkvizíciou v Ríme a trval na tom, že nemôže odvolať „herézu“ svojich dôkazov, že nežijeme v dokonalom vesmíre.
5. *Sformulujte výroky prostredníctvom T-schémy „pre a proti“, ako by ste podporili/nepodporili intelektuálnu odvahu edukantov (min. 5 príkladov).*

Obr. 6.3 T-schéma "pre a proti"

☐ za intelektuálnu odvahu	☐ proti intelektuálnej odvahe
☐ ...	☐ ...
☐ ...	☐ ...
☐ ...	☐ ...
☐ ...	☐ ...
☐ ...	☐

Relatívne možné odpovede:

Obr. 6.4 T-schéma

za intelektuálnu odvahu

"Môžeš mi to vysvetliť?"

"Zmenil som názor..."

"Kde nájdem viac informácií?"

"Ukáž mi, ako si to urobil."

"Nevyšlo to, urobmeto ešte raz."

"Zaujímalo by ma..."

"Mám skvelý nápad!"

"Nikdy som takto neuvažoval."

proti intelektuálnej odvahe

"Nepýtaj sa toľko!"

"Nezaujímaj sa o mój názor!"

"Nikoho toto nezaujímaj!"

"Ako to mám vedieť?"

"Čítanie je strata času."

"Problém budeme riešiť takto..."

"Nemáme čas na vyriešenie..."

"Zvedavosť zaberá veľa času."

6.5 Cloze test

Prečítajte si predložený text a do prázdnych polí vpíšte vhodné slová!

Pracovný list

Intelektuálna odvaha

Intelektuálna odvaha znamená byť ochotný ¹..... s ťažkými alebo mätúcimi konceptmi a klásť ²....., byť ochotný bojovať o pochopenie a riskovať, že urobíme ³..... Niekedy to, čo sa naučíme, spochybňuje predtým prijaté myšlienky alebo je ⁴..... s učením rodiny alebo kultúrnej ⁵..... Intelektuálna odvaha sa bude v budúcnosti vyžadovať čoraz viac, pretože zložité štrukturálne ⁶..... životného prostredia, ekonomiky a spoločnosti sú výzvou na konvenčné ⁷..... problémov. Intelektuálna odvaha znamená byť ⁸..... motivovaný učiť sa a pýtať sa, a nie byť motivo- vaný ⁹..... podnetmi. Vzhľadom na informačnú ¹⁰..... posledných desaťročí spolu s jednoduchým a neroz- lišujúcim prístupom k nim bude kritické a morálne myslenie ¹¹..... Byť pasívnymi príjemcami informácií môže rýchlo zmeniť aj tie najbystrejšie ¹²..... na konformných myslite- ľov. Integrita a ¹³..... sú pretkané intelektuálnou ¹⁴.....; znamená to povedať pravdu bez ohľadu na to, aká ¹⁵..... je (<http://www.lionswhiskers.com/2011/02/what-is-intellectual-courage.html>).

Add. 6.5 Cloze test

Chýbajúce slová	¹ zápasit', ² otázky, ³ chyby, ⁴ v rozpore, ⁵ skupiny, ⁶ problémy, ⁷ riešenie, ⁸ vnútorne, ⁹ vonkajšími, ¹⁰ explóziu, ¹¹ najdôležitejšie, ¹² mysle, ¹³ autonómia, ¹⁴ odvahu, ¹⁵ nepríjemná
-----------------	---

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Vyhodnotenie

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

$$\begin{aligned} &\text{Percento správnych odpovedí (\%)} \\ &= \\ &(\text{počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí}) \cdot 100 \end{aligned}$$

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 10

Celkový počet odpovedí bolo 15

Percento správnych odpovedí = ? %

Výpočet: percento správnych odpovedí = $(10 : 15) \cdot 100 = 0,66 \cdot 100$
= 66

Výsledná známka: D

6.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o úrovni vlastnej intelektuálnej odvahy

Nasledujúce sebahodnotenie poskytuje východisko na takú kritickú reflexiu, ktorá vám umožní analyzovať vašu úroveň intelektuálnej odvahy.

- **Prečítajte si každý výrok.**
- **Ohodnoťte sa na stupnici od 1 až po 6, pričom 1 je najnižšie hodnotenie a 6 je najvyššie hodnotenie.**
- **Spočítajte body a vyhodnoťte.**

Výrok	Číselné hodnotenie					
Veľa sa pýtam a nebojím sa pýtať sa.	1	2	3	4	5	6
Rád skúšam nové metódy a aktivity.	1	2	3	4	5	6
Často kritizujem názory v edukácii, s ktorými nesúhlasím a mám na to relevantné argumenty.	1	2	3	4	5	6
Rád sa zúčastňujem konštruktívnych hádok.	1	2	3	4	5	6
Viem spochybníť názor pedagóga, ak mám na to relevantné dôvody.	1	2	3	4	5	6
Odvážne kritizujem (konštruktívne) svojich spolužiakov.	1	2	3	4	5	6
Som extrovertný.	1	2	3	4	5	6
Spolu	sčítajte označené body					
Vyhodnotenie: <ul style="list-style-type: none"> • vysoká úroveň (42 – 29 bodov) • stredná úroveň (28 – 15 bodov) • nízka úroveň (14 a menej bodov) 	Výsledok:					

Zhrnutie

Edukanta s kritickým myslením spoznáme tak, že prejavuje intelektuálnu odvahu. Mnohí tradiční učitelia to neraz považujú za drzosť; niekedy na odvážnych edukantov zazerajú s neúctou. Rozumieme tomu, pretože tradičný priestor neponúka možnosti na riskovanie a budovanie odvahy. Častokrát to učitelia argumentujú tým, že popri tom, čo všetko treba na vyučovacej hodine stihnúť, sa to jednoducho nedá. Pre niektorých najlepšie je, keď sú edukanti ticho,

nič nechcú, nekladú otázky. Mali by sme mať na zreteli, že myseľ sama od seba intelektuálnu odvahu rozvíjať nebude. Kritický a morálny mysliteľ musí mať vedomosť a ochotu skúmať presvedčenia, spochybňovať názory prostredníctvom disciplinovaného myslenia, a pritom si musí byť istý, že toto prostredie zabezpečené má aj zo strany učiteľa. Teda, aby sa nestalo, že za odvahu dostane trest. Tým myslíme intelektuálnu odvahu (aktivity na jej podporu), ktorá zahŕňa možnosť čeliť myšlienkam a spravodlivo riešiť presvedčenia, ku ktorým sa viažu silné emócie. Tu patrí aj rozvoj zručnosti, ako správne čeliť nesúhlasu so skupinou alebo jednotlivcom, ktorý má nesprávne myšlienky. Možno sa tu vynára diskusia, čo patrí do kategórie „nesprávne“. Ide o myšlienky, ktoré sú nebezpečné, absurdné a používajú sa jednotlivcom (alebo skupinou) ako „racionálne opodstatnené“. Najvyšším princípom je „konať dobro a vyhýbať sa zlu“. Edukanti v tomto kontexte by mali mať možnosť demonštrovať pochopenie intelektuálnej odvahy na konkrétnom príklade, skúmať všetky presvedčenia a spravodlivo ich hodnotiť bez ohľadu na popularnosť. To, čo by sme mali edukantov naučiť je, aby sa stali integrálnymi a autonómnymi osobnosťami.

Kľúčové slová: intelektuálna odvaha, mravná odvaha, strach & odvaha.

7 INTELEKTUÁLNA EMPATIA

Výsledky vzdelávania edukanta:

- **preukáže vedomosti a ich pochopenie v koncepte intelektuálnej empatie a intelektuálnej egocentrickosti,**
- **integruje vedomosti a formuluje relevantné argumenty pre a proti pri probléme vychádzajúceho z reálnej praxe,**
- **má schopnosť tvorivo riešiť poznávacie, sociálne a osobné dôsledky spojené s intelektuálnou empatiou a intelektuálnou egocentrickosťou (so schopnosťou kritického uvažovania),**
- **vie jednoznačne komunikovať závery s odôvodnením,**
- **má morálnu zodpovednosť za rozhodnutia v spoločenskom a osobnom živote;**
- **uvedomí si dôsledky vlastných rozhodnutí pod vplyvom egocentrických tendencií, limitov v myslení a kognitívnych zaujatostí.**

Hádam nikdy predtým sa naša spoločnosť neocitla v tak rasovo-ekonomickej diferenciacii ako v súčasnosti. Dennodenne zápasíme s rôznymi interakciami spoločenského uvažovania – odlišné názory, sociálne postavenie a pod. Svetoví odborníci vysvetľujú, prečo je dôležité „vypočúvať naše vlastné presvedčenia“. Dostatočne rozvinutá intelektuálna empatia uľahčuje diskusiu o nastolených problémoch. Tento intelektuálny štandard integrity kritického a morálneho myslenia, na rozdiel od tradičných prístupov v logike, ktoré devalvujú emócie, rešpektuje afektívne aspekty uvažovania a to, ako sú emócie zakotvené v našom chápaní seba a iných. Považujeme za dôležité rozpoznávať logické omyly, kriticky, no pritom empaticky posúdiť svoje vlastné sociálne predsudky a aj štruktúrne nerovnosti, ktoré podporujú sociálnu nespravodlivosť a rozdeľujú spoločnosť.

Vychádzajúc zo Sokratovho príkazu „spoznaj sám seba“, upozorňujeme na to, prečo je dôležité zamýšľať sa nad vlastnými presvedčeniami. Donedávna (vo svete aj na Slovensku) sa problematika kritického a morálneho myslenia skúmala oddelene. Časom vedci pri-

šli na podstatnú vec, a to, že čisté kritické myslenie sa začalo používať na racionalizáciu vlastných predsudkov a presvedčení – teda logika, ktorá devalvovala emócie. Na druhej strane, zasa „mať len dobré srdce“ je veľmi náchylné na manipuláciu. Aby sme dosiahli želané kvality v edukačnom procese, nemôžeme vynechať rozvoj intelektuálnej empatie, kedy sa edukanti učia pozorne počúvať, analyzovať rôzne perspektívy a klásť otázky. Predpokladáme, že zručnosti zdokonaľované v triede si prenesú aj do osobného a profesijného života.

7.1 Intelektuálna empatia a kritické myslenie

Intelektuálna empatia zahŕňa východiskový bod na rozhovory o tom, ako môže vzdelávanie podporiť reflexívnejšie a empatickejšie myslenie. Prvá práca, kde sa výraz „intelektuálna empatia“ objavuje, je práca Paula (2000, s. 163) o intelektuálnych cnostiach (schopnosti, ktoré sú životne dôležité na kognitívny aj morálny vývoj a bez ktorých je intelektuálny rozvoj obmedzený a deformovaný).

Intelektuálna empatia, ako ju definoval R. W. Paul, zahŕňa schopnosť „imaginatívne sa postaviť na miesto druhých, aby sme im skutočne porozumeli“ (Paul, 2000, s. 169). Je to rozhodujúci prvok pri zvažovaní rôznych perspektív, pri kritickom čítaní a hodnotení zdrojov, ktoré sa nemusia zhodovať s už existujúcimi názormi, so schopnosťami, ktoré sú životne dôležité na skutočné bádanie a demokratický dialóg.

Intelektuálna empatia si vyžaduje vedomie našej egocentrickej tendencie stotožňovať pravdu s našimi bezprostrednými vnímaniami alebo dlhotrvajúcimi myšlienkami a presvedčením. Táto črta koreluje so schopnosťou presne rekonštruovať stanoviská a uvažovanie iných a uvažovať na základe premís, predpokladov a myšlienok iných, než sú naše vlastné. Tiež koreluje s ochotou pamätať si na situácie, keď sme sa v minulosti mýlili napriek silnému presvedčeniu, že sme mali pravdu, a so schopnosťou predstaviť si, že by sme boli podobne podvedení v danom prípade (Paul, 2000, s. 169).

Diskusia R. W. Paula o intelektuálnej empatii a iných „intelektuálnych cnostiach“ vyjadruje hodnotu holistickejších pedagogických prístupov, ktoré podporujú uvažovanie o vlastných skúsenostiach a vnímaní a ich vzťahu k skúsenostiam a vnímaniu iných.

Linkerová (2014, s. 12) skúmala dôležitosť intelektuálnej empatie. Analyzovala to, ako môžu byť otázky sociálnej identity a sociálnych rozdielov prekážkami alebo mostami ku kritickejšiemu mysleniu. Pre ňu je „intelektuálna empatia“ kognitívno-afektívny prvok myslenia o identite a sociálnej odlišnosti. Vyžaduje si to premyslenú úvahu o úlohách, ktoré sociálna identita a sociálne rozdiely zohrávajú v ľudských presvedčeniach a uvažovaní. M. Linkerovej prístup, inšpirovaný prácou M. Frickerovej, vychádza z pochopenia, že „mnohé poznatky o úsudkoch, dôveryhodnosti, spoľahlivých svedectvách a racionalite sa stratia, ak nedokážeme čeliť zložitosti sociálnych rozdielov, privilegií, moci a nevýhod“ (Linker, 2011, s. 113; Fricker, 2007).

 Intelektuálna empatia je cnosťou myslenia, cítenia a reflexie (Baer, 2019).

7.2 Intelektuálna empatia a jej protiklad – intelektuálna egocentrickosť

Paul a Elderová (2014) charakterizujú intelektuálnu empatiu ako schopnosť porozumieť názorom ostatných a presne ich rekonštruovať. Možno ju považovať za protipól egocentrickej tendencie identifikovať pravdu so svojimi dlhoročnými predsudkami, stereotypmi alebo presvedčeniami. Podľa odborníkov na kritické myslenie je intelektuálna empatia aj uvedomením si skutočnosti, že sa treba imaginárne postaviť na miesto toho druhého, aby sme mu porozumeli (obrázok 7.1).

Obr. 7.1 Intelektuálna empatia & egocentrickosť

Intelektuálna empatia

Kultivovaná túžba (imaginárne) sa postaviť na miesto druhého človeka, aby sme mu skutočne porozumeli.

Intelektuálna egocentrickosť

Egocentrická tendencia pristupovať k svetu z vlastnej úzkej perspektívy a ignorovať potrebu zvážiť ďalšie relevantné stanoviská. Prirodzená tendencia stavať svoje potreby a túžby nad potreby a túžby iných ľudí.

(Zdroj: Paul a Elder, 2014, s. 35)

Na to, aby sme sa stali spravodlivými kritickými mysliteľmi, musíme sa naučiť vcítiť sa do situácií iných ľudí. Spravodlivý úsudok si vyžaduje úsilie dobrej viery na získanie presných znalostí. Ak sa nenaučíme, ako si osvojiť perspektívu druhých a správne myslieť, nebudeme schopní spravodlivo posúdiť iné perspektívy ani iné presvedčenia.

Vysokokvalitná výučba kritického myslenia bola vo všeobecnosti vyhradená pre edukantov s vysokými výsledkami na elitných školách. Spoločenské dianie vo svete ukazuje, že v našom vzdelávacom zameraní musí dôjsť k zmene:

- **Učiť a precvičovať zručnosti aktívneho počúvania.** Naučte edukantov pozerat' sa na osobu, ktorá hovorí, a reagovať spôsobom, ktorý naznačuje, že počuli, čo táto osoba povedala. Vo svete plnom inteligentných telefónov a rozptýlení to nie je zručnosť, ktorú možno vidieť ako model mimo školy.
- **Poskytnite edukantom príležitosť analyzovať situácie z viacerých perspektív.** V edukačnej realite používajte literatúru, historické udalosti, správy a právne prípady. Nechajte edu-

kantov, aby skutočne zvažili perspektívu všetkých zúčastnených jedincov.

- **Jedna otázka – sto podotázok.** Ľudia, ktorí sú zvedaví, majú tendenciu mať intelektuálnu empatiu, pretože im nejde len o informáciu, ale aj o dôvod, prečo sa to stalo. Deti sú prirodzene zvedavé. Využite ich prirodzenú zvedavosť na to, ako formovať ich kritickú a spravodlivú myseľ.
- **Použite kritické myslenie na rozvoj silného charakteru.** Zámerné zameranie na rozvoj kritického myslenia je obojstranne výhodná situácia, kedy učiteľ rozvíja charakter edukanta a aj samotnej školy či spoločnosti. Informácie sú výsledkom poznatkov Paula a Elderovej (2014), Sealeoma (2017), Kosturkovej (2022) a i.

Pokúšať sa vidieť veci z pohľadu druhých ľudí nie je ľahké. Je to jedna z najťažších zručností, keďže človek má prirodzenú tendenciu myslieť egocentricky. Egocentrizmus je pritom jednou z hlavných prekážok kritického a morálneho myslenia. Základ problematiky egocentrizmu sme venovali v príspevku „Egocentrizmus – bariéra v kritickom a morálnom uvažovaní“ – Didaktika č. 3/2021

– <https://www.direktor.sk/sk/casopis/didaktika/egocentrizmus-bariera-v-kritickom-a-moralnom-uvazovani.m-1106.html> (Kosturková, 2021c). Keďže je to vážna prekážka v osobnom a profesijnom živote, čitateľom ponúkame ďalšie a veľmi užitočné informácie.

„Ak sa nám nepodarí naučiť edukantov kriticky skúmať údaje, hľadať body podporujúce aj protichodné hypotézy, predávame našu mládež a zastavujeme budúcnosť samotného vedeckého bádania.“

Bradley Mills

Pojem „egocentrický“ je koncept, ktorý vznikol v rámci Piagetovej teórie detského vývoja. Egocentrizmus sa vzťahuje na neschopnosť pochopiť, že pohľad alebo názor inej osoby môžu byť odlišné od

vlastného pohľadu. Predstavuje kognitívnu zaujatosť, systematickú chybu v myslení, ku ktorej dochádza vtedy, keď ľudia spracúvajú a interpretujú informácie na základe vlastných egocentrických presvedčení, ovplyvňujú vlastné rozhodnutia a úsudky, a tým ovplyvňujú aj iných (APA, 2022). Výraz „egocentrický“ opisuje niekoho, kto je zameraný sám na seba a nedokáže si predstaviť inú perspektívu ako svoju vlastnú. Zhŕňa: zameranie sa na vlastné vnímanie a názor, nedostatok empatie, neschopnosť rozpoznať potreby druhých, nadmerné myšlienky o tom, ako by „ho“ mohli vnímať iní, rozhodovanie o vlastných potrebách a pod. Takéto správanie negatívne ovplyvňuje veci ako: dôveru, blízkosť alebo intimitu, emocionálne naladenie, rozhodovanie, spoluprácu.

Osoba, ktorá je v blízkosti egocentrického človeka môže mať pocity nízkej sebaúcty, spochybňovania vlastného úsudku, zmätku, smútku, hnevu, nenávisti až odlúčenia.

☞ Detský egocentrizmus je prirodzený, netreba s ním bojovať. Samotné dieťa prerastie egocentrizmus, pretože ako bude vyrastať, bude potrebovať čoraz viac interakcie s ostatnými, a preto bude stále lepšie chápať, ako sa líšia pohľady rôznych ľudí na svet. Ale tínedžerský egocentrizmus už nie je štandardom. Vo veku 10 – 12 rokov by malo egocentrické myslenie ustúpiť dospeljšiemu vnímaniu reality. Často samotní rodičia živia egocentrizmus svojich detí, čím podporujú u dospievajúcej osoby detinský pohľad na seba ako na stred sveta (Kubání, 2010).

Pozn. Primárny rozdiel medzi egocentrizmom a narcizmom je ten, že niekto, kto je narcistický, neustále hľadá obdiv od ostatných s potrebou cítiť sa dôležitý a ocenený.

☞ Egoista si často uvedomuje, že podceňuje hodnoty a túžby iných, egocentrista nie – navonok jeho správanie bude tiež pôsobiť sebecky, ale robí to preto, že si nevie predstaviť, ako by to mohlo byť inak.

Ego je obzvlášť silnou zložkou ľudskej mysle a my máme prirodzene sklony k určitým egocentrickým tendenciám. Všetci investori do vzdelávania musia pracovať na ich pochopení:

- **Egocentrická pamäť** – prirodzená tendencia zabúdať na dôkazy a informácie, ktoré nepodporujú naše myslenie, a pamätať si dôkazy a informácie, ktoré ho podporujú.
- **Egocentrická krátkozrakosť** – prirodzená tendencia myslieť v absolútnych číslach v rámci príliš úzkeho uhla pohľadu.
- **Egocentrická neomylnosť** – prirodzená tendencia myslieť si, že naše presvedčenia sú pravdivé, pretože im veríme.
- **Egocentrická spravodlivosť** – prirodzená tendencia cítiť sa nadradene vo svetle našej dôvery, že vlastníme PRAVDU.
- **Egocentrické pokrytectvo** – prirodzená tendencia ignorovať zjavné nezrovnalosti medzi tým, čomu veríme a skutočnými presvedčeniami, ktoré vyplývajú z nášho správania alebo nezrovnalosti medzi štandardmi, ktorých sa držíme my, a tými, ktorých sa držia ostatní.
- **Egocentrické prílišné zjednodušenie** – prirodzená tendencia ignorovať skutočné a dôležité zložitosti vo svete v prospech zjednodušujúcich predstáv, keď by zváženie týchto zložitostí vyžadovalo, aby sme zmenili svoje presvedčenie alebo hodnoty.
- **Egocentrická slepota** – prirodzená tendencia nevšímať si fakty alebo dôkazy, ktoré sú v rozpore s našimi obľúbenými presvedčeniami alebo hodnotami.
- **Egocentrická bezprostrednosť** – prirodzená tendencia k prílišnému zovšeobecňovaniu bezprostredných pocitov a skúseností – keď je jedna udalosť v našom živote veľmi priaznivá alebo nepriaznivá, celý život sa zdá byť priaznivý alebo nepriaznivý.
- **Egocentrická absurdita** – prirodzená tendencia nevšímať si myslenie, čo má absurdné následky; keď si ich všimneme, prinúti nás prehodnotiť svoju pozíciu (*The Foundation for Critical Thinking*, 2022).

Je bežné, že väčšina ľudí má určitú úroveň egocentrizmu. Nedávny výskum ukázal, že dospelí ľudia majú tendenciu mať egocentrické nedostatky nasledujúcimi spôsobmi:

- **Efekt falošného konsenzu** – má tendenciu si myslieť, že iní budú s nami súhlasiť, alebo budú vidieť veci z nášho uhla pohľadu.
- **Preklatie vedomostí** – keď tí, ktorí sú odborníkmi vo svojom odbore, majú tendenciu hovoriť nad ľuďmi okolo seba na túto tému a zabúdajú na rozdiel v úrovni vedomostí.
- **Ilúzia transparentnosti** – keď ľudia cítia, že ostatní môžu jasne vidieť ich emocionálny stav v danej skúsenosti.
- **Efekt stredu pozornosti** – keď ľudia preceňujú, ako veľmi si ostatní všimajú ich prítomnosť alebo správanie (pričom si ich nikto nemusí vôbec všimnúť; Clarke, 2021).

Dospelí by mali správne stimulovať, podnecovať určitý druh a spôsob činností, ktorý keď sa opakovane vyskytuje spolu s pozitívnym citovým zážitkom, spôsobuje ustáľovanie kladných charakterových vlastností (Kubáni, 2010). Tieto vzorce činnosti majú deťom pomáhať odstrániť egocentrické tendencie, ktoré by sa v dospelosti už nemali vyskytovať. Poznanie charakteru človeka umožňuje učiteľovi s vysokou pravdepodobnosťou predpovedať jeho správanie, a tým korigovať očakávané konanie.

7.3 Cvičenia

Odpovedajte na základe vášho úsudku, či je výrok pravdivý alebo nepravdivý!

1. Intelektuálna empatia znamená „schopnosť imaginatívne sa postaviť na miesto druhých, aby sme im porozumeli“.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože nazeranie na danú vec z pohľadu inej osoby je základ intelektuálnej empatie

2. Intelektuálna empatia si vyžaduje vedomie našej egocentrickej tendencie.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože intelektuálna empatia musí mať vedomie egocentrickej tendencie stotožňovať pravdu s našimi vnímaniami alebo presvedčeniami

3. Intelektuálna empatia si nevyžaduje až takú schopnosť presne rekonštruovať názory ostatných ľudí.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože najdôležitejšie je, aby sme porozumeli názorom ostatných a nepresadzovali egocentrické tendencie alebo presvedčenia

lož – správna odpoveď

4. Intelektuálna empatia sa považuje za egocentrickú túžbu pristupovať k svetu z vlastnej perspektívy.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože pristupovať k svetu z vlastnej perspektívy sa považuje za intelektuálnu egocentrickosť

lož – správna odpoveď

5. Opakom intelektuálnej empatie je intelektuálna arogancia.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože opakom intelektuálnej odvahy je intelektuálna egocentrickosť

lož – správna odpoveď

6. Egocentrizmus je základná bariéra v kritickom a morálnom myslení.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože je to vážna prekážka v osobnom a profesijnom živote

7. Detský egocentrizmus je prirodzený, netreba s ním bojovať.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože detský egocentrizmus je prirodzený, samotné dieťa prerastie egocentrizmus, pretože ako bude vyrastať, bude potrebovať čoraz viac interakcie s ostatnými, a preto bude stále lepšie chápať, ako sa líšia pohľady rôznych ľudí na svet; tínedžerský egocentrizmus už nie je štandardom (vo veku

10 – 12 rokov by malo egocentrické myslenie ustúpiť dospelejšiemu vnímaniu reality)

8. Egocentrická pamäť je prirodzená tendencia zabúdať na dôkazy, ktoré nepodporujú naše myslenie.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože je to prirodzená tendencia zámerne pamätať si na dôkazy, ktoré podporujú iba naše stanoviská

9. Mať tendenciu myslieť si, že iní budú s nami súhlasiť sa považuje za efekt falošného konsenzu.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože ide o tendenciu myslieť si, že všetci budú nazeráť na veci z nášho uhla pohľadu (falošný konsenzus)

10. Intelektuálna empatia vyžaduje empatické posúdenie vlastných sociálnych predsudkov.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože bez nazerania na problém z iného uhla pohľadu sa môžeme dopustiť rôznych logických omylov

11. Bez intelektuálnej empatie je intelektuálny rozvoj edukanta obmedzený a deformovaný.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože zahŕňa východiskový bod na rozhovory o tom, ako môže vzdelávanie podporiť reflexívnejšie a empatickejšie myslenie

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C

69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

Percento správnych odpovedí (%)

=

(počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí) . 100

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 7

Celkový počet odpovedí bolo 11

Percento správnych odpovedí = ? %

Výpočet: percento správnych odpovedí = $(7 : 11) \cdot 100 = 0,63 \cdot 100$
= 63,63

Výsledná známka: D

7.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny

7. Vyhl'adajte zahraničné tituly (aspoň 3 knihy), ktoré by reprezentovali intelektuálnu empatiu. Prečítajte si recenzie na knihy. Prediskutujte, s ktorými konštruktmi je intelektuálna empatia najviac previazaná. Odôvodnite zistenie vo vzťahu k integrite kritického a morálneho myslenia.

Relatívne možné odpovede:

1. Linker, M. 2018. *Intellectual Empathy*. Michigan: University of Michigan. 220 p. ISBN 978-0-472-05262-2.

Konštrukt: Intelektuálna empatia ako schopnosť kriticky myslieť a mať sociálnu spravodlivosť.

2. Prince, E. S. 2019. *7 Skills for the Future*. United Kingdom: Pearson educational limited. 360 p. ISBN 978-1-292-25916-1.

Konstrukt: Rozvoj 7 zručností pre budúcnosť – adaptabilita, kritické myslenie, empatia, integrita, optimizmus, byť proaktívny, odolnosť.

3. Robois, I. 2016. *Compassionate Critical Thinking*. UK: Rowman & Littlefield Publishers. 146 p. ISBN 978-4-758-2882-9.

Konstrukt: Ako môže všímavosť, kreativita, empatia a sokratovské kladenie otázok zmeniť myslenie.

4. BAER, A. 2019. What Intellectual Empathy Can Offer Information Literacy Education. In: *Informed Societies – Why Information Literacy Matters for Citizenship, Participation, and Democracy*. London: Facet Publishing. ISBN 978-1-78330-391-5.

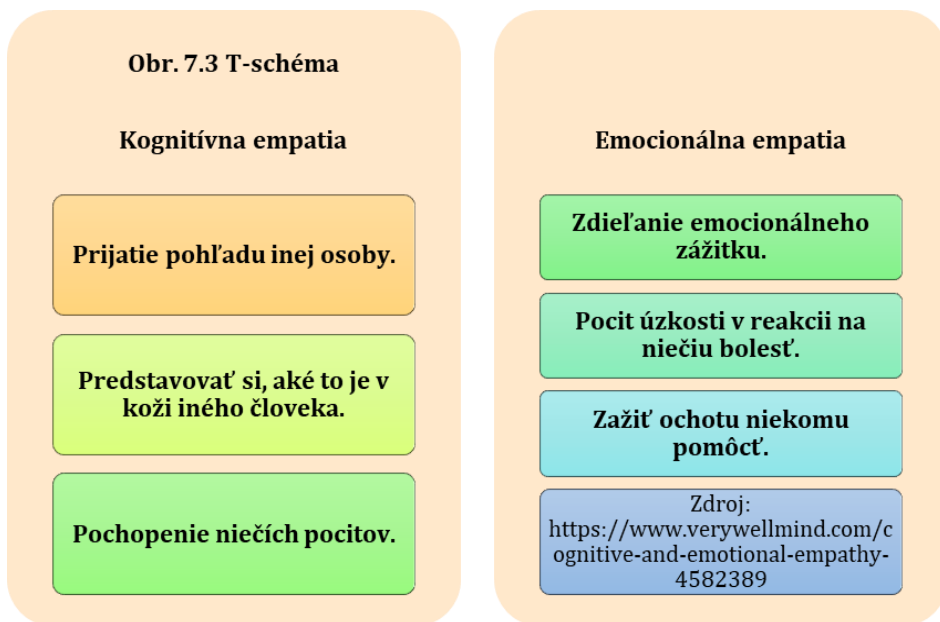
Konstrukt: Akú úlohu zohráva sociálna identita a presvedčenia v tom, ako ľudia riešia informácie o politicky a emocionálne nabitých problémoch a dôsledkami pre vzdelávanie – kognitívno-afektívne prvky myslenia o identite a sociálnej odlišnosti.

8. Porovnajte kognitívnu empatiu a emocionálnu empatiu (min. 3 body). Výsledky zapíšte do T- schémy.

Obr. 7.2 T-schéma

☐ Kognitívna empatia	☐ Emocionálna empatia
☐ ...	☐ ...
☐ ...	☐ ...
☐ ...	☐ ...
☐ ...	☐ ...
☐ ...	☐

Relatívne možné odpovede:

9. Vyberte poviedku, prečítajte úryvok a diskutujte o emóciách a motívoch postav.

Relatívne možné otázky do diskusie:

- Ako sa podľa vás cítia práve teraz?
- Prečo sa tak cítia?
- Čo si môžu myslieť?
- Ako by ste sa cítili, keby ste boli v ich koži?
- Čo môžu robiť ďalej?
- Poznámka: najlepšie zo všetkého je, že používanie literatúry je jednoduchý spôsob, ako integrovať sociálno-emocionálne učenie, pretože je to niečo, čo učitelia učia každý deň!

10. Vyberte zložitú situáciu (skutočnosť, film, video, klip a pod.), analyzujte ju a naučte sa „vžiť do kože iného“.

Odporúčanie: Použite situácie na povzbudenie študentov, aby premýšľali o tom, ako by sa mohli cítiť. Potom urobte ďalší krok a nechajte študentov premýšľať o tom, ako sa môže cítiť niekto **iný**. Toto je kritická súčasť empatie, pretože to, ako sa cítime,

nemusi byť také, ako sa môže cítiť niekto iný. Je to zručnosť, ktorá si niekedy môže vyžadovať veľa praxe a diskusie s ostatnými.

11. Vyberte si nasledujúcu stratégiu, učte sa intelektuálnej empatii a kreatívne vyriešte zadanie.

- Hovorte o emóciách – čo by malo byť normálne a očakávané.
- Použite optické ilúzie – ukážte optickú ilúziu, nechajte študentov zapísať si myšlienky a uvažovať nad nimi, čo vidia a nechajte ich o tom diskutovať.
- Slovná zásoba emócií – učte edukantov si uvedomiť, že každá emócia má viacero odtieňov.
- Identifikujte emócie na fotografiách.
- Učte sociálne narážky – veľký úžitok má učenie o výrazoch tváre, reči tela, tóne hlasu a pod.
- Sociálne scenáre na hranie rolí.
- Hry s empatiou.
- Sledujte živé kamery so zvieratami.
- 10-minútové ranné stretnutie na registráciu so študentmi – nechajte počuť každý hlas.
- Naučte edukantov stratégie zvládania.
- Čas na svoje emócie – dajte edukantom možnosť podeliť sa o svoje pocity.
- Naučte sa, ako vidieť druhú stranu – naučte edukantov pochopiť, že všetci máme odlišné názory a myšlienky.
- Využite silné stránky a schopnosti edukantov – dajte každému študentovi zodpovednosť za niečo.
- Učte, aký význam majú naše slová.
- Budujte dôveru.
- Cvičte všímavosť.
- Povzbudzujte náhodné skutky láskavosti.
- Zapojte sa do verejnoprospešných prác.
- Začnite zdieľať láskavosť.
- Naučte edukantov úctivo nesúhlasiť.
- Učte sociálno-emocionálne učenie explicitne.
- Zdroj: <https://www.thepathway2success.com/20-strategies-for-teaching-empathy/>

7.5 Cloze test

Prečítajte si predložený text a do prázdnych polí vpíšte vhodné slová!

Pracovný list

Intelektuálna empatia

Intelektuálna empatia, ako ju definoval R. W. Paul, zahŕňa schopnosť „imaginatívne sa ¹..... na miesto druhých, aby sme im skutočne ².....“ (Paul, 2000, s. 169). Je to rozhodujúci prvok pri zvažovaní rôznych ³....., pri kritickom čítaní a hodnotení ⁴....., ktoré sa nemusia zhodovať s už existujúcimi ⁵....., so schopnosťami, ktoré sú životne ⁶..... na skutočné bádanie a demokratický ⁷..... .

Intelektuálna empatia si vyžaduje vedomie našej ⁸..... tendencie stotožňovať pravdu s našimi bezprostrednými ⁹..... alebo dlhotrvajúcimi myšlienkami a ¹⁰..... . Táto črta koreluje so schopnosťou presne ¹¹..... stanoviská a uvažovanie iných a uvažovať na základe premís, ¹²..... a myšlienok iných, než sú naše ¹³..... . Tiež koreluje s ochotou ¹⁴..... si na situácie, keď sme sa v minulosti mýlili napriek silnému ¹⁵....., že sme mali pravdu, a so schopnosťou predstaviť si, že by sme boli podobne podvedení v danom prípade (Paul, 2000, s. 169).

Add. 7.5 Cloze test	
Chýbajúce slová	¹ postaviť, ² porozumeli, ³ perspektív, ⁴ zdrojov, ⁵ názormi, ⁶ dôležité, ⁷ dialóg, ⁸ egoentrickej, ⁹ vnímaniami, ¹⁰ presvedčením, ¹¹ rekonštruovať, ¹² predpokladov, ¹³ vlastné, ¹⁴ pamäť, ¹⁵ presvedčeniu

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B

79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Vyhodnotenie

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

$$\begin{aligned} &\text{Percento správnych odpovedí (\%)} \\ &= \\ &(\text{počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí}) \cdot 100 \end{aligned}$$

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 10

Celkový počet odpovedí bolo 15

Percento správnych odpovedí = ? %

$$\begin{aligned} \text{Výpočet: percento správnych odpovedí} &= (10 : 15) \cdot 100 = 0,66 \cdot 100 \\ &= 66 \end{aligned}$$

Výsledná známka: D

7.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o vlastnej úrovni intelektuálnej empatie

Nasledujúce sebahodnotenie poskytuje východisko na takú kritickú reflexiu, ktorá vám umožní analyzovať vašu úroveň intelektuálnej empatie.

- Prečítajte si každý výrok.
- Ohodnoťte sa na stupnici od 1 až po 6, pričom 1 je najnižšie hodnotenie a 6 je najvyššie hodnotenie.
- Spočítajte body a vyhodnoťte.

Výrok	Číselné hodnotenie					
Robím všetko preto, aby som pochopil význam slov.	1	2	3	4	5	6
Dokážem úctivo nesúhlasiť za každých okolností.	1	2	3	4	5	6
Som vždy láskavý.	1	2	3	4	5	6
Vyhýbam sa egocentrickým tendenciám.	1	2	3	4	5	6
Vždy aktívne počúvam komunikačného partnera.	1	2	3	4	5	6
Vždy pozerám na situáciu z viacerých uhlov pohľadov.	1	2	3	4	5	6
Pozerám na veci z perspektívy druhých.	1	2	3	4	5	6
Spolu	sčítajte označené body					
Vyhodnotenie: <ul style="list-style-type: none"> vysoká úroveň (42 – 29 bodov) stredná úroveň (28 – 15 bodov) nízka úroveň (14 a menej bodov) 	Výsledok:					

Zhrnutie

Rozvoj intelektuálnej empatie poskytuje etický rozmer dvoch základných epistemických praktík: získavanie vedomostí tým, že sa o nich hovorí a dáva zmysel našim sociálnym skúsenostiam. Edukanti sa učia správnymi technikami identifikovať predsudky a stereotypy, nespravodlivosť ako silnú a do značnej miery tichú dimenziu diskriminácie, krivdy a pod.

Edukácia by mala venovať priestor úlohám, ako sa ľudia zaoberajú informáciami o politicky a emocionálne nabitých problémoch a dôsledkami pre vzdelávanie v oblasti informačnej gramotnosti. Pritom je potrebné osobitne venovať pozornosť významu osobných presvedčení a sociálnej identity pre informačné správanie.

Kľúčové slová: intelektuálna empatia, cnosť myslenia, cítenia a reflexie, bariéry – egocentrické tendencie.

8 INTELEKTUÁLNA INTEGRITA

Výsledky vzdelávania edukanta:

- **preukáže vedomosti a ich pochopenie v koncepte intelektuálnej integrity a intelektuálneho pokrytectva,**
- **integruje vedomosti a formuluje relevantné argumenty pre a proti pri probléme vychádzajúceho z reálnej praxe,**
- **má schopnosť tvorivo riešiť poznávacie, sociálne a osobné dôsledky spojené s intelektuálnou integritou a intelektuálnym pokrytectvom (so schopnosťou kritického uvažovania),**
- **vie jednoznačne komunikovať závery s odôvodnením,**
- **má morálnu zodpovednosť za rozhodnutia v spoločenskom a osobnom živote,**
- **uvedomí si dôsledky vlastných rozhodnutí pod vplyvom vlastných predsudkov a kognitívnych skreslení.**

8.1 Intelektuálna integrita

Intelektuálna integrita sa v súčasnej spoločnosti neraz mení na formu intelektuálneho pokrytectva. Laicky by sa dalo skonštatovať, že nastavujeme iné kritériá pre ľudí, ktorí sú nám nesympatickí, než pre seba; nekonáme v súlade s tým, čo hlásame; odmietame priznať negatívne vlastnosti tým, ktorých obdivujeme, a pod. (V psychológii sa v tejto súvislosti používa termín kognitívne skreslenia.) Intelektuálna integrita však súvisí s uplatňovaním rovnakých kritérií a štandardov pri posudzovaní seba i druhých ľudí. Platí pritom všeobecné pravidlo: nepodceňovať ani nepreceňovať.

Intelektuálnou integritou disponuje ten, kto neustále skúma vlastné myslenie s cieľom vedome ho zlepšovať. Intelektuálnu integritu vystihuje citát: „Robiť to, čo je správne, aj keď sa nikto nepozera.“ (Je otázne, kto je jeho autorom: či C. S. Lewis, alebo Ch. W. Marshall.) Intelektuálna integrita zároveň znamená byť verní svojmu

racionálnemu mysleniu a dodržiavať také štandardy, aké očakávame od ostatných. Ide o to, uplatňovať rovnako prísne normy a štandardy aj voči sebe, aj voči druhým. Treba praktizovať to, čo obhajujeme, a úprimne si vedieť priznať prípadné nezrovnalosti alebo nesúlad vo vlastnom myslení a konaní.

Opakom intelektuálnej integrity je intelektuálne pokrytectvo ako stav mysle, ktorý sa nezaujíma o skutočnú integritu. Vyznačuje sa hlbokými rozpormi a nezrovnalosťami v myslení. Miera integrity myslenia ovplyvňuje náš vzťah s ostatnými. Príkladom je práve pokrytectvo ako súčasť ľudského myslenia a konania; ide o prejav prirodzeného egocentrického myslenia. Naše pokrytectvo zostáva pred nami skryté – hoci očakávame, že ostatní budú dodržiavať požadované štandardy, my sami ich odmietame dodržiavať, hoci sa považujeme za spravodlivých. Je realitou, že aj keď vyznávame určité presvedčenie, často sa podľa neho nesprávame. Naše presvedčenia a činy sú však konzistentné len do takej miery, do akej sa usilujeme o intelektuálnu integritu, t. j. do akej aj praktizujeme to, čo kážeme (obrázok 8.1).

Obr. 8.1 Intelektuálna integrita & pokrytectvo

Intelektuálna integrita

Stanovovanie rovnako prísnych noriem a štandardov voči sebe i voči ostatným. Praktizovanie toho, čo obhajujeme. Úprimné priznanie si nezrovnalostí alebo nesúladu vo vlastnom myslení a konaní.

Intelektuálne pokrytectvo

Prirodzená egocentrická tendencia uplatňovať na ostatných prísnejšie štandardy ako na seba samého a vyznávať oddanosť jednému súboru presvedčení, zatiaľ čo žijeme v súlade so súborom, ktorý je jeho protikladom.

(Zdroj: Paul a Elder, 2014, s. 37)

Z uvedeného vyplýva, že ako ľudia nemôžeme byť féroví, ak myslíme a konáme rozporuplne. Pokrytectvo je už vo svojej podstate formou nespravodlivosti. Navyše, ak nie sme citliví na protirečenia a nezrovnalosti vo vlastnom myslení a správaní, nemôžeme dobre premýšľať ani o etických otázkach, ktoré sa nás týkajú. Naše pokrytecké správanie sa dá pokladať za nedostatok rozumnosti z našej strany, resp. za neschopnosť myslieť dostatočne dobre, a tak chápať vnútorné rozpory v našej mysli alebo v našom živote. (Aj) preto sme mnohokrát svedkami situácií, z ktorých je zjavné, že sa ľudia nedokážu správať v súlade s rozumnými normami.

8.2 Kognitívne skreslenia ako bariéra kritického a morálneho myslenia

Naše rozhodnutia sú neustále ovplyvňované kognitívnou zaujatosťou. Obraz o svete sa odchyľuje (alebo môže odchyľovať) od skutočnej reality. Vytvorili sme si kognitívne predsudky, ktoré nám pomáhajú rozhodovať sa rýchlo, automaticky a úplne nevedome. Tieto skratky nám môžu spôsobiť problémy vtedy, keď čelíme novým situáciám alebo zložitým problémom.

Spoločnosť PROP (2022) sumarizovala 58 kognitívnych predsudkov. Z nich vyberáme:

- **Pygmalion efekt** – človek sa začne správať spôsobom, ktorý od neho očakávajú druhí.
- **Afektívna heuristika** – spôsob, ako sa cítime, ovplyvňuje našu interpretáciu sveta.
- **Efekt ukotvenia** – ľudia lipnú na prvej informácii, s ktorou prídu do kontaktu.
- **Predsudok utvrdzovania** – tendencia počúvať tie informácie, ktoré potvrdzujú nami vopred urobený úsudok.
- **Vagónový efekt** – silná forma skupinového myslenia – pravdepodobnosť, že osoba prijme presvedčenie vzrastá s počtom ľudí inklinujúcich k tomu istému presvedčeniu.

- **Predsudok slepých škvŕn** – neschopnosť rozoznať vlastné kognitívne predsudky je predsudok sám osebe.
- **Predsudok podpory voľby** – tendencia mať dobrý pocit z vlastnej voľby, aj keď vieme, že má chyby.
- **Predsudok sebazhodnocovania** – zdieľanie svojich úspechov viac než svojich zlyhaní, to vedie k falošnému vnímaniu reality a neschopnosti presne posudzovať situácie.
- **Prispôsobenie sa** – tendencia ľudí prispôbiť sa druhým, čo môže viesť k robeniu absurdných vecí.
- **Prekľatie poznaním** – lepšie informovaní ľudia nemôžu pochopiť obyčajného človeka.
- **Efekt návny** – v marketingu – preferencia medzi dvomi voľbami po predstavení tretej voľby (*napr. ponúkame dve fľaše sódy a ľudia si môžu vybrať tú menšiu; ale ak ponúkame tretiu ešte väčšiu, ľudia si najpravdepodobnejšie vyberú strednú možnosť*).
- **Denominačný efekt** – ľudia sú menej náchylní na minútne veľkých bankoviek než ich ekvivalentnú hodnotu v malých bankovkách alebo minciach.
- **Základná atribučná chyba** – pripisovanie správania osoby vnútornej kvalite jej identity skôr než situácii, v ktorej sa nachádza (*napr. keď si niekto narazí prst a je nahnevaný, vyhodnotíme to tak, že človek je zlostný*).
- **Dunning-Krugerov efekt** – ľudia veria, že sú múdrejší a schopnejší, než v skutočnosti sú.
- **Reaktancia** – túžba robiť opak toho, čo od nás niekto chce, aby sme si dokázali našu slobodnú voľbu.
- **Predsudok nadbytočných informácií** – tendencia hľadať viac informácií, aj keď to nevplýva na samotné konanie (nie je vždy účinné mať viac informácií).

? Ako zvládnuť vlastné kognitívne predsudky?

Eliminovať kognitívne zaujatosti a zaujaté myslenie by sme mali z viacerých dôvodov. Predsudky deformujú kritické a morálne myslenie, môžu spôsobiť, že si budeme o druhých robiť nepresné

úsudky a môžu poškodiť naše vzťahy. Kognitívny tréning môže pomôcť minimalizovať tieto neresti v myslení.

Najdôležitejšie je sústrediť aktivity na:

- **povedomie o existencii predsudkov** – uznať, že existujú,
- **uvedomenie si zaujatosti** – zvážiť, ako môžu zaujatosti ovplyvniť naše myslenie, napr. prílišnú sebadôveru, vlastný záujem,
- **analýza minulých udalostí** – kritickejšie vnímať situácie, v ktorých sme robili/mohli urobiť chyby, neignorovať dôležité informácie, dôslednejšie skúmať situácie a pod.,
- **prirodzená zvedavosť** – veľa sa pýtať.

8.3 Cvičenia

Odpovedajte na základe vášho úsudku, či je výrok pravdivý alebo nepravdivý!

1. Intelektuálna integrita znamená „rovnaké štandardy pre všetkých“.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože ide o prísne normy a štandardy voči sebe a voči ostatným

2. Intelektuálna empatia sa v súčasnosti zamieňa za intelektuálne pokrytectvo.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože častokrát sme svedkami, že evidujeme iné kritériá pre sympatických a iné pre nesympatických

3. Intelektuálna integrita si vyžaduje súlad medzi tým, čo hlásame a ako sa správame.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože najdôležitejšie je správať sa morálne zodpovedne aj keď sa „nikto nepozera“

4. Intelektuálna integrita sa považuje za egocentrickú túžbu prístupovať k svetu z vlastnej perspektívy.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože pristupovať k svetu z vlastnej perspektívy sa považuje za intelektuálnu egocentrickosť

lož – správna odpoveď

5. Opakom intelektuálnej integrity je intelektuálna arogancia.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože opakom intelektuálnej integrity je intelektuálne pokrytectvo

lož – správna odpoveď

6. Intelektuálne pokrytectvo je stav mysle vyznačujúci sa hlbokým skúmaním vlastných nezrovnalostí.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože intelektuálne pokrytectvo je stav mysle vyznačujúci sa hlbokými rozpormi a nezrovnalosťami

lož – správna odpoveď

7. Egocentrické tendencie sú súčasťou intelektuálneho pokrytectva.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože zatiaľ, čo pokrytec vyznáva oddanosť jednému súboru presvedčení, žije podľa iného súboru presvedčení, ktoré sú v protiklade

8. Miera integrity ovplyvňuje náš vzťah s ostatnými.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože prirodzene očakávame, že ostatní budú dodržiavať nami požadované štandardy

9. Pokrytectvo nie je forma nespravodlivosti.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože pokrytectvo je už vo svojej podstate forma nespravodlivosti

lož – správna odpoveď

10. Naše rozhodnutia sú iba niekedy ovplyvňované kognitívnou zaujatosťou.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože naše rozhodnutia sú vždy ovplyvňované kognitívnou zaujatosťou

lož – správna odpoveď

11. Kognitívne predsudky nám pomáhajú rozhodovať sa rýchlo, automaticky a úplne nevedome.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože náš vlastný obraz sa odchyľuje (alebo môže odchyľovať) od skutočnej reality; naše kognitívne skratky nám pomáhajú rozhodovať sa rýchlo, automaticky a úplne nevedome; môžu nám spôsobiť problémy vtedy, keď čelíme novým alebo zložitým situáciám

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

Percento správnych odpovedí (%)

=

(počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí) . 100

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 7

Celkový počet odpovedí bolo 11

Percento správnych odpovedí = ? %

Výpočet: percento správnych odpovedí = $(7 : 11) \cdot 100 = 0,63 \cdot 100$
= 63,63

Výsledná známka: D

8.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny

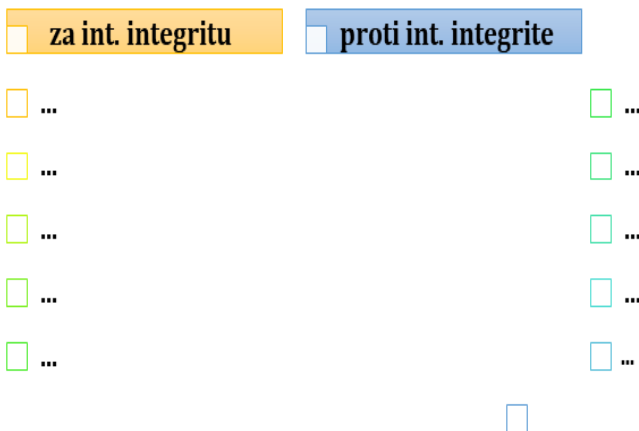
1. *Uved'te minimálne 5 aspektov (charakteristík), ktoré definujú intelektuálne integrálneho človeka. Prediskutujte ich vo vzťahu k integrite kritického a morálneho mysliteľa.*

Relatívne možné odpovede:

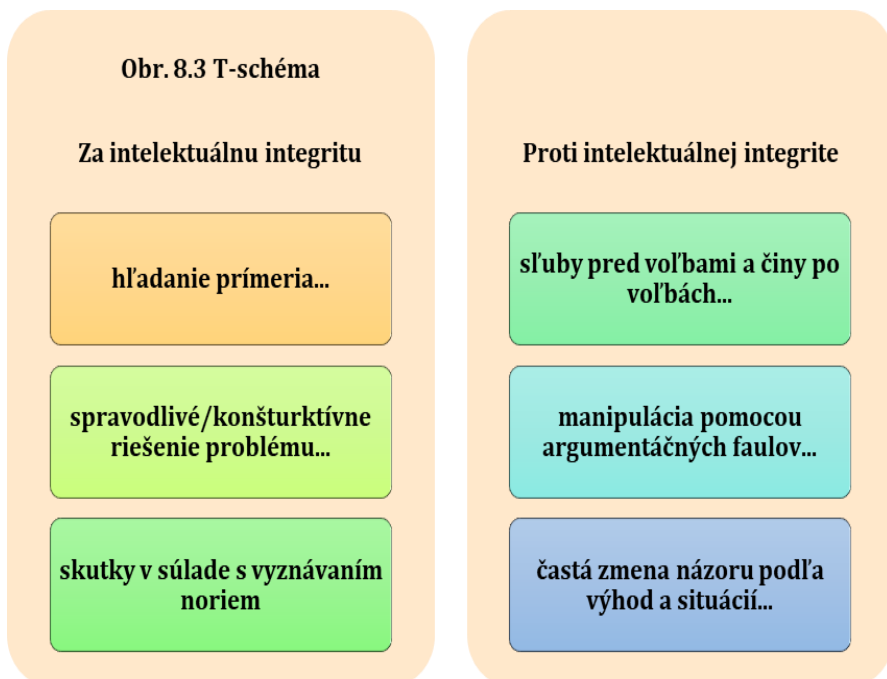
- Je úprimný s autonómnym myslením pri posudzovaní čokoľvek a kohokoľvek.
- Má rozvinutý skutočný morálny úsudok.
- Vyhýba sa falošnému vedomiu.
- Je schopný priznať si vlastné chyby.
- Rešpektuje úsilie iných.
- Vyhýba sa egocentrickým tendenciám.
- Posudzuje problém nezaujatým spôsobom.
- Reflektuje svoje chyby a učí sa odstraňovať ich a zlepšovať sa.
- Vyhýba sa diskriminácii a stereotypom.

2. *Vyhľadajte v médiách minimálne 5 situácií, ktoré sú v zhode s intelektuálnou integritou a tie, ktoré porušujú intelektuálnu integritu. Prediskutujte jednotlivé pozície.*

Obr. 8.2 T-schéma intelektuálnej integrity

Relatívne možné odpovede:

3. *Spíšte zoznam príkladov porušenia intelektuálnej integrity v akademickom priestore. Jednotlivé pozície prediskutujte a navrhnete riešenie.*

•Obr. 8.4 Schéma - porušenie intelektuálnej integrity	
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	

Relatívne možné odpovede:

•Obr. 8.5 Porušenie intelektuálnej integrity - možné odpovede	
1.	•plagiátorstvo
2.	•výroba a falšovanie za účelom porušenia autorských práv
3.	•nedodržiavanie kritérií
4.	•porušenie pravidiel
5.	•predstieranie choroby
6.	•falšovanie dochádzky
7.	•redundantné odovzdanie seminárnej alebo semestrálnej práce
8.	•Zdroj: https://www.oswego.edu/intellectual-integrity/key-points-students

4. *Prečítajte text dostupný na priloženom linku nižšie. Preverte, či univerzita, na ktorej študujete, disponuje podobným dokumentom. Ak áno, porovnajte oba texty a uveďte pozitíva a negatíva analyzovaných bodov. Vyvodte relevantné závery.*

Základný študijný text: <https://www.oswego.edu/intellectual-integrity/key-points-students>

5. *Identifikujte minimálne 3 pozície, kde sa vyžaduje intelektuálna integrita človeka.*

Relatívne možné odpovede: V každom osobnom a spoločenskom postavení.

Odporúčame text o intelektuálnej integrite: Stanfordská encyklopédia filozofie. 2001. *Integrita*. Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/entries/integrity/>

6. *Napíšte krátke vyhlásenie o akademickej bezúhonnosti a zoštylizujte tri výstižné princípy akademickej integrity.*

Relatívne možné odpovede:

„V našom akademickom priestore sme odhodlaní udržiavať prísne intelektuálne štandardy a najvyššiu úroveň akademickej integrity. Ako vodcovia a vzory musia učitelia a odborní zamestnanci dodržiavať najvyššie štandardy akademickej integrity v oblasti štipendií a odbornej praxe. Univerzita sa snaží podporovať prostredie a kultúru, v ktorej študenti dodržiavajú rovnaké štandardy, ktoré presiahnu čas strávený v akademickom priestore.

Akademická integrita na univerzite sa riadi týmito tromi princípmi:

1. všetci členovia kolégia by mali dodržiavať najvyššie štandardy akademickej integrity a osobnej zodpovednosti;
2. očakávania akademickej integrity by mali byť jasne formulované, ako aj dôsledky porušenia týchto noriem;
3. všetci členovia kolégia majú právo na riadny proces, keď je spochybnená ich akademická integrita.“ Dostupné na:

7. Zostavte *étos intelektuálne integrálného človeka*.

Odporúčanie:

V tejto úlohe môže ísť o kreatívnu prácu, ktorá môže mať rôzne prevedenie:

- grafika,
- kresba,
- plagát,
- súbor charakteristík v 10 bodoch...

8.5 Cloze test

Prečítajte si predložený text a do prázdnych polí vpíšte vhodné slová!

Pracovný list

Intelektuálna integrita

Štyristo rokov pred narodením Krista sa v 1..... začala revolúcia, ktorá zásadne zmenila svet a dala zrod modernej 2..... civilizácii. 3..... grécki filozofi (napr. Sokrates, Platón a 4.....) zmenili svet, pretože vytvorili novú cestu k intelektuálnej 5....., cestu, ktorá vyústila do základov moderného akademického 6.....

Integrita je jednou zo 7..... hodnôt človeka a týka sa cti a čestnosti, súdržnosti a zdravého 8..... . Morálna integrita zahŕňa dôslednú snahu robiť to, čo je 9..... . Intelektuálna integrita zahŕňa 10..... a oceňovanie pravdy; systematicky 11..... tvrdenia pravdy prostredníctvom 12..... predpokladov a hľadania 13..... ; byť verný svojmu 14..... chápaniu sveta; a ochotný zmeniť toto chápanie vo svetle nových 15..... . Inštitúcia vedy stelesňuje hodnoty intelektuálnej integrity.

Add. 8.5 Cloze test	
Chýbajúce slová	¹ Grécku, ² západnej, ³ prvú, ⁴ Aristoteles, ⁵ integrite, ⁶ poznania, ⁷ základných, ⁸ bytia, ⁹ cnostné, ¹⁰ hľadanie, ¹¹ kritizovať, ¹² analýzy, ¹³ dôkazov, ¹⁴ intelektuálnemu, ¹⁵ informácií

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Vyhodnotenie

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

Percento správnych odpovedí (%)

=

(počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí) . 100

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 10

Celkový počet odpovedí bolo 15

Percento správnych odpovedí = ? %

Výpočet: percento správnych odpovedí = $(10 : 15) \cdot 100 = 0,66 \cdot 100 = 66$

Výsledná známka: D

8.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o úrovni intelektuálnej integrity

Nasledujúce sebahodnotenie poskytuje východisko na takú kritickú reflexiu, ktorá vám umožní analyzovať vašu úroveň intelektuálnej integrity.

- **Prečítajte si každý výrok.**
- **Ohodnoťte sa na stupnici od 1 až po 6, pričom 1 je najnižšie hodnotenie a 6 je najvyššie hodnotenie.**
- **Spočítajte body a vyhodnoťte.**

Výrok	Číselné hodnotenie					
	1	2	3	4	5	6
Vždy používam rovnaké kritériá pre seba a pre iných.	1	2	3	4	5	6
Vždy používam rovnaké kritériá pre sympatických a nesympatických.	1	2	3	4	5	6
Moje skutky sa vždy stotožňujú s tým, čo vyznávam/zastávam/konám.	1	2	3	4	5	6
Nemám problém priznať negatívne vlastnosti tým, ktorých obdivujem.	1	2	3	4	5	6
Vyhýbam sa kognitívnym skresleniam.	1	2	3	4	5	6
Nikdy nezjednodušujem vážnu situáciu.	1	2	3	4	5	6
Uprednostňujem čo najobjektívnejšie hodnotenie.	1	2	3	4	5	6
Spolu	sčítajte označené body					
Vyhodnotenie: <ul style="list-style-type: none"> • vysoká úroveň (42 – 29 bodov) • stredná úroveň (28 – 15 bodov) • nízka úroveň (14 a menej bodov) 	Výsledok:					

Zhrnutie

Intelektuálna integrita vo všeobecnosti znamená dôsledné, úprimné a spravodlivé hľadanie pravdy na základe dôslednej sebareflexie. Je to cnosť, ktorá vyžaduje ochotu prehodnotiť akékoľvek myšlienky, presvedčenia, hodnoty s uvedomením si dôsledkov v osobnom a spoločenskom živote. Na základe precízne starostlivého hľadania pravdy sa nám odhaľuje takýmto spôsobom do istej miery aj nový hodnotový systém (alebo minimálne v rekonštruovanej podobe). Za nedostatok intelektuálnej integrity sa považuje pokrytectvo, sebaklam a intelektuálna lenivosť. Intelektuálne integrálny človek by mal mať vypestovanú vôľu k pravde ako silný morálny záväzok. V akademickom priestore by sme mali dbať predovšetkým na akademickú integritu, a to vo vzťahu k názorom, myšlienkam, autorským právam a dodržiavaniu rovnakých štandardov. Intelektuálna integrita je nevyhnutá na individuálny rast, rozvoj a morálne zdravú spoločnosť. Jej absencia spôsobuje deformáciu tak charakteru jedinca ako aj charakteru spoločnosti.

Kľúčové slová: intelektuálna integrita, rovnaké štandardy, objektivita, otvorené myslenie, negatívne tendencie – pokrytectvo, kognitívne zaujatosti, lenivosť.

9 INTELEKTUÁLNA AUTONÓMIA

Výsledky vzdelávania edukanta:

- **vie definovať intelektuálnu autonómiu,**
- **vie špecifikovať potrebu osobnej autonómie v osobnom a profesijnom živote,**
- **flexibilne získava informácie o nadobúdaní autonómneho správania,**
- **pozná stratégie rozvoja intelektuálnej autonómie,**
- **vie identifikovať bariéry intelektuálnej autonómie,**
- **ocení hodnotu intelektuálnej autonómie v osobnom a profesijnom živote.**

Prirodzeným právom človeka je byť sám sebou aj napriek tomu, že je vystavený vplyvom kultúry, spoločnosti, rodiny, médií, osobných vzťahov. To, či dokáže rozlišovať a reflektovať medzi týmito rozmermi a vlastným spôsobom myslenia a správania, záleží na jeho autonómii. Intelektuálna autonómia je dispozícia myslieť nezávisle, ochota a schopnosť myslieť sám za seba. Jej rozvoj má osobný rozmer – žiť dobrý život a spoločenský rozmer – žiť v dobrej spoločnosti. Všetci potrebujeme schopnosť rozlišovať medzi spoľahlivými a nespoľahlivými zdrojmi informácií, a vedieť zodpovedne rozhodovať sa. V opačnom prípade sa stávame len prispôsobovateľmi inštrukciám „vraj autorít“, čím sa z nás stávajú obyčajní konformní myslitelia.

Autonómia bola pre Piageta (1948) hlavným cieľom vzdelávania. Tento cieľ je v rozpore s cieľmi tradičných škôl. Prevažná časť pedagógov chce mať ideálneho žiaka či študenta. Je to jedinec, ktorý je poslušný, dáva pozor, ticho počúva, pravidelne sa pripravuje na vyučovanie, má skvelé (formálne) výsledky, je disciplinovaný a pod. za istých okolností sú to dobré intelektuálne návyky, ale nevedú k autonómii. Na druhej strane rodičia nechcú mať deti, ktoré počúvajú svojich vrstovníkov, médiá, rôznych manipulantov a i. Dominantnou myšlienkou je racionálna autoregulácia, ktorá dokáže rozlíšiť autonómne správanie od konformného správania a aj to, v ktorých prípadoch konkrétne správanie uplatniť.

Rovnako ako u všetkých cností, pestovanie intelektuálnej autonómie u jedinca znamená vlastniť a modelovať ju sám. V intelektuálnej oblasti autonómia znamená „byť riadený sebou samým“ (Kamii, 1984).

9.1 Intelektuálna autonómia jej protiklad – intelektuálna prispôsobivosť

Intelektuálna autonómia podľa Paula a Elderovej (2014) znamená myslieť sám za seba a dodržiavať isté intelektuálne štandardy. Vyžaduje od nás racionálne autorstvo našich presvedčení, hodnôt a spôsobov myslenia. Ich účel alebo smerovanie nezávisí od ostatných. Intelektuálne autonómne osoby nie sú iracionálne závislé od ostatných, neovládajú ich emócie, majú potrebnú sebakontrolu, sú kompetentné, dokončia začaté veci, pri formovaní presvedčení neprijímajú pasívne presvedčenia iných ľudí, ale samostatne premýšľajú o situáciách a problémoch, odmietajú neoprávnené authority, no uznávajú prínos prirodzenej authority. Sú to myslitelia, ktorí majú seba samých pod kontrolou a fungujú na princípoch hodnôt, ktoré si sami slobodne vybrali.

Opakom intelektuálnej autonómie ako cnosti je intelektuálna prispôsobivosť, resp. intelektuálna emocionálna závislosť. Mnohí ľudia sa nevedome správajú tak, že sa prispôsobujú druhým v myslení i skutkoch – buď im chýbajú intelektuálne schopnosti, alebo motivácia myslieť sami za seba. Možno ich preto nazvať aj intelektuálne konformnými mysliteľmi (obrázok 9.1).

Obr. 9.1 Intelektuálna autonómia & prispôsobivosť

Intelektuálna autonómia

Nezávislá a racionálna kontrola nad vlastnými presvedčeniami, hodnotami, predpokladmi a závermi. Ochota postaviť sa proti názorom ostatných, keď si to žiadajú dôkazy a rozumné zdôvodnenia.

Intelektuálna prispôsobivosť

Prirodzená sociocentrická tendencia nekriticky akceptovať prijaté názory (spoločnosti) bez ohľadu na ich správnosť. Vnútoraná tendencia hľadať validátora v nejakej skupine a stavať názory ostatných nad vlastné.

(Zdroj: Paul a Elder, 2014, s. 45)

Človek nemôže byť slobodný v myslení, keď mu chýba intelektuálna autonómia. Nezávislé myslenie je totiž predpokladom myslenia, a to vo viacerých perspektívach. Keď sa intelektuálne prispôbojeme, dokážeme myslieť iba v prijatých rámcoch. Intelektuálna autonómia charakterizuje nezávislé sledovanie vlastných ideí a celkového intelektuálneho smerovania. Je to ďalšia z intelektuálnych cností, ktoré sa v našich školách podceňujú. Namiesto toho, aby sa podnecoval určitý druh činností a stimuloval sa zámerným pozitívnym citovým zážitkom, ktorý ustaluje kladné charakterové vlastnosti, ponúkajú sa žiakom/študentom hotové informácie, očakávajú sa od nich vopred známe formulácie viet a postojov, dávajú sa im šablóny, ktoré ohraničujú ich myslenie... Škola si žiada takého žiaka/študenta, ktorý počúva, dáva pozor, plní si všetky úlohy, obstoí pri skúšaní a pod. Hoci ide o prejavy dobrého intelektuálneho správania, chýba mu dôležitá intelektuálna cnosť – intelektuálna autonómia. Dá sa označiť aj za veľkodušnosť, zvedavosť či kreativitu.

Človek, ktorý má rozvinuté kritické myslenie – o dosiahnutie tohto cieľa by v procese vzdelávania malo ísť v prvom rade – je schopný samostatne a autonómne tvoriť úsudky, iniciovať reflexiu a klásť

otázky. Odborníci z Centra pre kritické myslenie (The Foundation for Critical Thinking; Paul, a Elder, 2006) upozorňujú:

- a. Zvlášť v súčasnej dobe informačného zmätku všetci potrebujeme schopnosť rozlišovať medzi spoľahlivými a nespoľahlivými zdrojmi informácií a to si vyžaduje intelektuálnu autonómiu.
- b. Mnoho sociálnych inštitúcií dnes vo veľkej miere závisí od pasívneho prijatia *status quo*, či už intelektuálneho, politického, alebo ekonomického. Výsledkom je, že veľká masa ľudí nie je schopná rozpoznať konformistov (v myslení, skutkoch). Sú ako zrkadlá – len odrážajú systémy viery a hodnôt tých, ktorí ich obklopujú. Chýbajú im intelektuálne schopnosti a motivácia myslieť za seba samých. Ide o intelektuálne konformných mysliteľov. Väčšina z nás nimi nechce byť ani v osobnom, ani v profesijnom živote.

Intelektuálna autonómia by mala byť odrazom zdravo uvažujúceho človeka. Mala by sa vhodne prejavovať v osobnom i profesijnom živote. V tabuľke 9.1 uvádzame vybrané zručnosti a k nim kľúčové aspekty, ktoré je potrebné rozvíjať.

Tabuľka 9.1 Vybrané kritériá rozvoja intelektuálnej autonómie	
Etika a spoločenská zodpovednosť	<ul style="list-style-type: none"> – rozvíjať reflexívne povedomie o etických rozmeroch a zodpovednosti voči ostatným v práci a každodennom živote; – rozpoznať a riešiť etické dilemy, sociálnu zodpovednosť a otázky udržateľnosti aplikovaním etických a vlastných/organizačných hodnôt na situácie a voľby.
Sebauvedomenie a reflexia	<ul style="list-style-type: none"> – byť si kriticky vedomý seba samého, sebareflexie a sebariadenia s cieľom plne maximalizovať potenciál; – rozvíjať osobnú odolnosť; – naučiť sa, ako sa vysporiadať s neúspechmi a zlyhaniami a poučiť sa z nich a rozvíjať sa; – stanoviť si osobnú víziu a ciele; – vyhľadávať a vážiť si otvorenú spätnú väzbu, ktorá pomáha sebauvedomeniu.

Nezávislé učenie a rozvoj	<ul style="list-style-type: none"> - dôležitosť rozvoja zručností celoživotného vzdelávania ako súčasti pokračujúceho osobného a profesionálneho rozvoja; - samostatne myslieť, uplatňovať osobný úsudok a prevziať iniciatívu; - schopnosť uspieť v rýchlo sa meniacom prostredí; - dôležitosť naučiť sa učiť.
Kreativita a invenčné myslenie	<ul style="list-style-type: none"> - tvorivo myslieť a riadiť tvorivý proces u seba a u iných; - myslieť mimo rámca; - byť prispôsobivý a naučiť sa zvládať zložitosť a sebariadenie; - byť zvedavý, kreatívny a riskovať; - rozvíjať myslenie vyššieho rádu a zdravé uvažovanie.
Rozhodovanie	<ul style="list-style-type: none"> - schopnosť prijímať, implementovať a kontrolovať rozhodnutia založené na vhodných technikách; - analyzovať fakty a situácie s uplatňovaním tvorivého a invenčného myslenia na nájdenie vhodných riešení; - efektívne spolupracovať a diskutovať s cieľom otestovať, upraviť a posilniť svoje vlastné názory.
Zdroj: The University of Edinburgh (2020)	

9.2 Kognitívna zaujatosť – bariéra intelektuálnej autonómie

Kognitívna zaujatosť je systematický myšlienkový proces spôsobený tendenciou ľudského mozgu zjednodušovať spracovanie informácií prostredníctvom filtra osobných skúseností a preferencií. Ide o chybu v myslení, ktorá ovplyvňuje naše rozhodnutia. Dôsledky môžu byť dehonestujúce pre jednotlivca aj spoločnosť. Rozvoj tejto sociálnej zručnosti je potrebný kvôli rešpektovaniu spoločenských noriem a racionality v úsudku. Daniel Kahneman, nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu a za priekopnícku prácu s Amosom Tverským v oblasti rozhodovania, prináša knihu plnú intelektuálnych prekvapení a praktických odporúčaní. V našom vzdelávaní potrebujeme zmeniť spôsob premýšľania o svete, o práci, o vlastnom živote.

Človek prijíma, spracováva a určitým spôsobom aj interpretuje informácie. Interpretovanie informácií závisí od jeho myslenia. Ruisel (2015) konštatuje, že človek si prostredníctvom myslenia vnútorne reprezentuje realitu, pamätá si získané informácie, kriticky

a tvorivo myslí a komunikuje s inými ľuďmi, tvorivo organizuje mentálne aktivity a kognitívne ich reguluje. Významnou schopnosťou jednotlivca je generovanie informácií. Myslenie tradične sumarizuje perцепčné javy, pozornosť, inteligenciu, krátkodobú i dlhodobú pamäť, abstraktné i tvorivé procesy, múdrosť, jazykové kompetencie, spracovanie informácií a iné mentálne premenné.

☞ *Obrazy reality sa vo vedomí neobjavujú automaticky, ale ľudia si ich aktívne konštruujú a regulujú.*

Vnútorňú reguláciu aktivujú kognitívne štruktúry (Sarmány-Schuller, 2014), ktoré sú niekedy označované ako reprezentácie, dynamické schémy a konštrukty. Sú to systémy informácií o vonkajšom svete, vlastnej osobe, ktoré sú zakódované v pamäti a regulujú činnosť človeka. Vnútorňú reguláciu významne ovplyvňujú aj také sociálno-kognitívne aktivity, ktoré sa podieľajú na prežívaní kognitívnych procesov. Ani renomovaný odborník nedokáže zvládnuť všetky požiadavky na detailné poznatky týkajúce sa odboru, pre ktorý je plne kompetentný. O to menšie predpoklady má nedostatočne informovaný laik na plné pochopenie podstaty zložitých sociálno-ekonomických udalostí a javov. Pochopiteľne, že presná interpretácia určitého sociálneho javu je zložitá a vyžaduje značné mentálne kompetencie. Preto sa prejavuje určitá **prirodzená tendencia k zjednodušeniu kognitívneho obrazu vnímanej reality**. Jednotlivec nemá vždy k dispozícii dostatok poznatkov, aby získal ucelený obraz o určitej realite. Chýbajúce informácie často dopĺňa z mimokognitívnych zdrojov prostredníctvom takých mentálnych procesov, ako sú predstavivosť, intuícia, serendipita (t. j. šťastná náhoda, príjemné prekvapenie, neočakávaný objav), fantázia a podobne. Často sa operuje s nedostatočnými a skreslenými informáciami, ktoré sú o určitých sociálnych alebo historických javoch k dispozícii.

☞ *Ľudské prežívanie pri obmedzenej kapacite kognitívneho systému nemôže dosiahnuť absolútne poznanie najmä kvôli limitom v reprezentácii tohto systému (Ruisel, 2015).*

Koncept kognitívnej zaujatosti bol prvýkrát predstavený výskumníkmi A. Tverským a laureátom Nobelovej ceny D. Kahnemanom (v 1972). Podľa nich sa **ľudia pri usudzovaní neriadia racionálnymi argumentmi a presnými pravidlami, ale skôr heuristikami**. Ruisel (2014) to popisuje ako zjednodušené pravidlá usudzovania, umožňujúce rýchle formulovanie úsudkov, ktoré sú často sprevádzané subjektívnym presvedčením o ich správnosti. Preto sa do popredia záujmu posunuli najmä heuristiky reprezentatívnosti a dostupnosti.

Kognitívna zaujatosť je systematická chyba v myslení, ku ktorej dochádza, keď ľudia spracúvajú a interpretujú informácie vo svete okolo nich a ovplyvňujú rozhodnutia a úsudky, ktoré robia. Ľudský mozog je výkonný, no podlieha obmedzeniam.

Kognitívne predsudky sú často výsledkom snahy mozgu zjednodušiť spracovanie informácií. Predsudky často fungujú ako orientačné pravidlá, ktoré pomáhajú pochopiť svet a dosiahnuť rozhodnutia relatívnou rýchlosťou. **Niektoré z týchto predsudkov súvisia s pamäťou.** Spôsob, akým si pamätáme udalosť, môže byť z viacerých dôvodov neobjektívny, a to môže viesť k neobjektívnemu mysleniu a rozhodovaniu. **Ďalšie kognitívne predsudky môžu súvisieť s problémami s pozornosťou.** Keďže pozornosť je obmedzený zdroj, ľudia musia byť selektívni v tom, čomu vo svete okolo seba venujú pozornosť.

Ľudia si niekedy zamieňajú kognitívne predsudky s logickými omylmi, ale nie je to totožné. Logický omyl pramení z chyby v logickom argumente (Kosturková a Ferencová, 2019), zatiaľ čo kognitívna zaujatosť je zakorenená v chybách spracovania myšlienok, ktoré často vznikajú z problémov s pamäťou, pozornosťou, pripisovaním a inými mentálnymi chybami (Ruisel, 2015).

Odporúčania Dávida Kahnemana – nositeľa Nobelovej ceny

Vedci A. Tversky a D. Kahneman v roku 1969 na Katedre psychológie Hebrejskej univerzity v Jeruzaleme dospeli k názoru, že naše vlastné intuície ani zďaleka nie sú dokonalé. Naše subjektívne úsudky sú skreslené, príliš chceme veriť zisteniam výskumov založených na nedostatočných dôkazoch a máme sklón zhromaždiť

príliš málo pozorovaní v našom vlastnom výskume (Kahneman, 2019, s. 13). Obaja vedci sa začali zaoberať otázkou, či podobným skresleniam podliehajú aj ostatní kolegovia/vedci. Autori dospeli k záveru, že **heuristika úsudku je celkom užitočná, ale niekedy vedie k závažným a systematickým chybám.**

Kahneman (2019) predstavil dva systémy nášho myslenia:

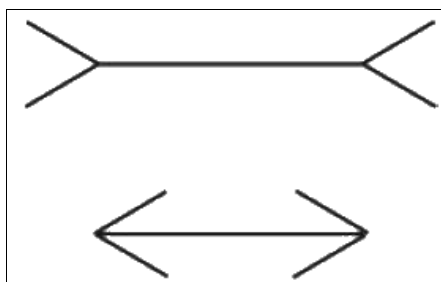
- **Systém 1** – pracuje automaticky a rýchlo, len s malým alebo žiadnym úsilím a bez zmyslu pre cielenú kontrolu.
- **Systém 2** – prideluje pozornosť cieleným duševným činnostiam, ktoré si to vyžadujú vrátane zložitých myšlienkových operácií. Často je spojená so subjektívnym zážitkom vplyvu, výberu a sústredenia.

Automatické operácie Systému 1 vytvárajú prekvapivo zložité vzorce predstáv, ale len pomalší Systém 2 môže konštruovať myšlienky v usporiadaných sériách krokov. Systém 2 preberá kontrolu a ovládne voľnobežné impulzy a asociácie Systému 1.

 Príklad: Müller-Lyerová ilúzia:

Obrázok 9.2 predstavuje dve horizontálne čiary rôznej dĺžky na koncoch so šípkami ukazujúcimi opačným smerom. Dolná čiara je oči vidne kratšia ako horná, veríme tomu. Keď si čiary premeriame pravítkom, zistíme, že v skutočnosti sú rovnako dlhé. Systém 2 – vedomie, ktoré nazývame „ja“, získalo nové presvedčenie. Vieme, že čiary sú rovnako dlhé, napriek tomu stále vidíme dolnú čiaru ako kratšiu. Rozhodli sme sa veriť meraniu, ale nevieme zabrániť Systému 1, aby si robil svoju prácu; nemôžeme sa rozhodnúť vidieť čiary ako rovnaké, aj keď vieme, že sú. Potrebujeme odolať ilúzii, odnaučiť sa dôverovať dojamu. Ak chceme toto pravidlo uplatniť, musíme byť schopní rozpoznať iluzórny vzorec a spomenúť si, čo o ňom vieme. Ak to dokážeme, už nikdy nás Müller-Lyerova ilúzia neoklame. Napriek tomu však budeme stále vidieť jednu čiaru dlhšiu ako druhú (Kahneman, 2019).

Obr. 9.2 Príklad Müller-Lyerovej ilúzie

Jednou z úloh Systému 2 je prekonať impulzy Systému 1. **Systém 2 ma na starosti sebakontrolu.** Sebakontrola je jedným z podstatných regulátorov kritického a morálneho mysliteľa (Kosťurková, 2021d). Kahneman (2019) konštatuje, že Systém 1 pracuje automaticky, a nie je možné ho vedome vypnúť, **chybám intuitívneho myslenia možno len ťažko predchádzať.** Skresleniu sa nedá vždy predísť, pretože Systém 2 nemusí mať o chybe ani poňatia. Aj vtedy, keď sú k dispozícii náznaky možných chýb, možno im predísť len zvýšeným sledovaním a namáhavým úsilím Systému 2.

V bežnom živote neustála ostražitosť nemusí byť dobrá a rozhodne nie je praktická. Ustavičné spochybňovanie vlastného myslenia by bolo neskutočne zdĺhavé a Systém 2 je príliš pomalý a neefektívny na to, aby pri rutinných rozhodnutiach nahradil Systém 1. **Môžeme prijať kompromis: naučiť sa rozpoznávať situácie, v ktorých sú chyby pravdepodobné, a snažiť sa vyhnúť zásadným chybám, keď ide o veľa.** Paradoxom však je, že jednoduchšie rozpoznávame chyby druhých ako svoje vlastné.

9.3 Cvičenia

Odpovedajte na základe vášho úsudku, či je výrok pravdivý alebo nepravdivý!

1. Intelektuálna autonómia znamená automaticky reagovať na akékoľvek názory v spoločnosti.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože ide o schopnosť postaviť sa proti názorom ostatných, keď si to žiadajú dôkazy a rozumné zdôvodnenia

lož – správna odpoveď

2. Intelektuálna autonómia je typická pre konformného mysliteľa.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože konformný mysliteľ sa v názoroch a postojoch stále len niekomu prispôsobuje (chýba mu autonómne myslenie a správanie)

lož – správna odpoveď

3. Intelektuálna autonómia je dispozícia myslieť nezávisle, ochota a schopnosť myslieť sám za seba.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože aj napriek vplyvom kultúry, spoločnosti, rodiny, médií a pod., prirodzeným právom človeka je byť sám sebou (autonómia)

4. Účel a smerovanie autonómneho správania nezávisí od ostatných.

pravda – správna odpoveď

lož – nesprávna odpoveď, pretože intelektuálne autonómne osoby nie sú iracionálne závislé od ostatných

5. Opakom intelektuálnej autonómie je intelektuálna integrita.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože opakom intelektuálnej autonómie je intelektuálna prispôbivosť

lož – správna odpoveď

6. Intelektuálne pokrytectvo je stav mysle vyznačujúci sa hlbokým skúmaním vlastných nezrovnalostí.

pravda – nesprávna odpoveď, pretože intelektuálne pokrytectvo je stav mysle vyznačujúci sa hlbokými rozpormi a nezrovnalosťami

lož – správna odpoveď

7. Autonómne správanie znamená mať seba samého pod kontrolou.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože autonómne správanie znamená myslieť sám za seba, dodržiavať isté intelektuálne štandardy a mať potrebnú sebakontrolu

8. Opakom intelektuálnej autonómie je intelektuálna emocionálna závislosť.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože mnohí ľudia sa správajú tak, že sa prispôsobujú druhým v myslení i v skutkoch

9. Ľudia, ktorým chýba intelektuálna autonómia, sa nazývajú intelektuálne konformní myslitelia.

pravda – správna odpoveď

lož – **nesprávna odpoveď**, pretože konformne sa prispôsobujú druhým, chýbajú im intelektuálne schopnosti a motivácia myslieť sami za seba

10. Intelektuálna prispôboivosť nepatrí medzi prirodzené sociocentrické tendencie nekriticky akceptovať prijaté názory.

pravda – **nesprávna odpoveď**, pretože je to vnútorná (prirodzená a sociocentrická) tendencia hľadať validátora v nejakej skupine a stavať názory ostatných nad vlastné

lož – správna odpoveď

11. Človek môže byť slobodný v myslení, aj keď mu chýba intelektuálna autonómia.

pravda – **nesprávna odpoveď**, pretože nezávislé (slobodné) myslenie je totiž predpokladom myslenia, a to vo viacerých perspektívach; keď sa intelektuálne prispôbojeme, dokážeme myslieť iba v prijatých rámcoch

lož – správna odpoveď

Hodnotenie

Percentá %	Stupnica hodnotenia
100,00 – 90,00	A
89,99 – 80,00	B
79,99 – 70,00	C
69,99 – 60,00	D
59,99 – 50,00	E
49,99 a menej	Fx

Ako vypočítať percento (%) správnych odpovedí?

Percento správnych odpovedí (%)

=

(počet správnych odpovedí : celkový počet odpovedí) . 100

Príklad:

Správnych odpovedí bolo 7

Celkový počet odpovedí bolo 11

Percento správnych odpovedí = ? %

Výpočet: percento správnych odpovedí = $(7 : 11) \cdot 100 = 0,63 \cdot 100$
= 63,63

Výsledná známka: D

9.4 Aktivity a transfer poznatkov do aplikačnej roviny

1. *Prečítajte nasledujúci text a vyplňte dotazník osobnej autonómie.*

! Vývin a zrenie osobnosti sa plne prejavujú rozvinutým a štruktúrovaným seba-obrazom a charakterom. Osobnosťou sa človek stáva až vtedy, keď je autonómny.

Jadrom osobnej identity je pocit a odpoveď na otázku „*Kto som?*“ a „*Kam patrím?*“ Podľa E. H. Eriksona formovanie identity osobnosti vyjadruje výrok: „Ak sa nevytvorí identita osobnosti v období dospievania, má tento deficit taký dôsledok, že do konca života sa človek hľadá, alebo prežíva pocit nezakotvenosti, nezaradenosti“ (Kubáni, 2010).

Smékal (2004) ponúka dotazník osobnej autonómie osobnosti. Bez dlhého premýšľania sa rozhodnite, ako silne súhlasíte s nasledujúcimi tvrdeniami (N = nesúhlasím; S = súhlasím).

Výrok	S					N				
Obyčajne rád vyhľadávam priateľov, medzi tými, ktorí mi dodávajú sebadôveru.	4	3	2	1	0					
Riadim sa podľa názoru iných, lebo mi to dodáva istotu.	4	3	2	1	0					
Zotrvám na svojich názoroch, aj keď ich kritizujú.	4	3	2	1	0					
Môžem robiť to, prečo som sa rozhodol bez ohľadu na to, aby som v niekom potreboval oporu.	4	3	2	1	0					
Mám tendenciu spoliehať sa na radu iných, keď som v tiesni alebo keď riešim nejaký problém.	4	3	2	1	0					
Cítim sa neistý, ak mám byť nejakú dobu sám.	4	3	2	1	0					
Myslím si, že sa mi darí mojou zásluhou.	4	3	2	1	0					
Nepotrebujem sa iných pýtať, čo mám robiť.	4	3	2	1	0					
Obvykle plánujem sám.	4	3	2	1	0					
Svoje názory si nechávam pre seba pred ľuďmi, ktorí by ich neschvaľovali.	4	3	2	1	0					
Okolnosti ma nútia byť takým, akým nechcem byť.	4	3	2	1	0					
Občas som nútený robiť to, s čím nesúhlasím.	4	3	2	1	0					
Rád si beriem priateľa, ak niekam idem.	4	3	2	1	0					
Spolu	sčítajte označené body									
Vyhodnotenie: Dotazník osobnej autonómie. Prepočítajte medián! Osobná autonómia je tým vyššia, čím vyšší je celkový počet zakrúžkovaných bodov. Stredná hodnota (medián) je 28 bodov. Kto má viac ako 28 bodov, patrí medzi 50 % osôb nachádzajúcich sa bližšie k pólu autonómie.	Výsledok:									

2. *Pokúste sa o identifikáciu vlastných potrieb. Prehodnotte, aké miesto vo vašom živote zaberajú intelektuálne potreby. Odôvodnite svoje tvrdenie relevantným argumentom.*

Relatívne možné odpovede:

Maslowova hierarchia potrieb je motivačná teória v psychológii zahŕňajúca päťstupňový model ľudských potrieb, často zobrazovaný ako hierarchické úrovne v rámci pyramídy.

Od spodnej časti hierarchie smerom nahor ide o potreby: fyziologické (jedlo a oblečenie), bezpečnosť (istota zamestnania), potreby lásky a spolupatričnosti (priateľstvo), úcta a seberealizácia.

Potreby nižšie v hierarchii musia byť uspokojené skôr, ako sa jednotlivci môžu venovať potrebám vyššie.

Tento päťstupňový model možno rozdeliť na potreby nedostatku a potreby rastu. Prvé štyri úrovne sa často označujú ako potreby nedostatku (N-potreby) a najvyššia úroveň je známa ako potreby rastu alebo bytia (B-potreby).

Potreby nedostatku vznikajú v dôsledku deprivácie a hovorí sa, že motivujú ľudí, keď nie sú uspokojené. Motivácia k naplneniu takýchto potrieb bude tým silnejšia, čím dlhšie bude trvať, kým sa im odopiera. Napríklad, čím dlhšie bude človek bez jedla, tým bude hladnejší.

Maslow (1943) pôvodne uviedol, že jednotlivci musia uspokojiť potreby nižšej úrovne deficitu predtým, ako budú pokračovať v naplňaní potrieb rastu na vyššej úrovni. Neskôr však objasnil, že uspokojenie potrieb nie je fenomén „všetko alebo nič“, pričom pripustil, že jeho skoršie vyjadrenia mohli vyvolať „falošný dojem, že potreba musí byť uspokojená na 100 percent, kým sa objaví ďalšia potreba“ (1987, s. 69).

Keď je deficitná potreba „viac-menej“ uspokojená, zmizne a naše aktivity sa zvyčajne zameriavajú na uspokojenie ďalšieho súboru potrieb, ktoré ešte musíme uspokojiť. Tie sa potom stanú našimi hlavnými potrebami. Potreby rastu však stále pociťujeme a môžu sa dokonca zintenzívniť, keď sa zapoja.

Potreby rastu nevyplývajú z nedostatku niečoho, ale skôr z túžby rásť ako človek. Keď sú tieto potreby rastu primerane uspokojené, človek môže byť schopný dosiahnuť najvyššiu úroveň nazývanú sebaaktualizácia.

Každý človek je schopný a má túžbu posunúť sa v hierarchii smerom k úrovni seberealizácie. Bohužiaľ, pokrok je často narušený neuspokojením potrieb nižšej úrovne. Životné skúsenosti, vrátane rozvodu a straty zamestnania, môžu spôsobiť, že jednotliviec kolíše medzi úrovňami hierarchie.

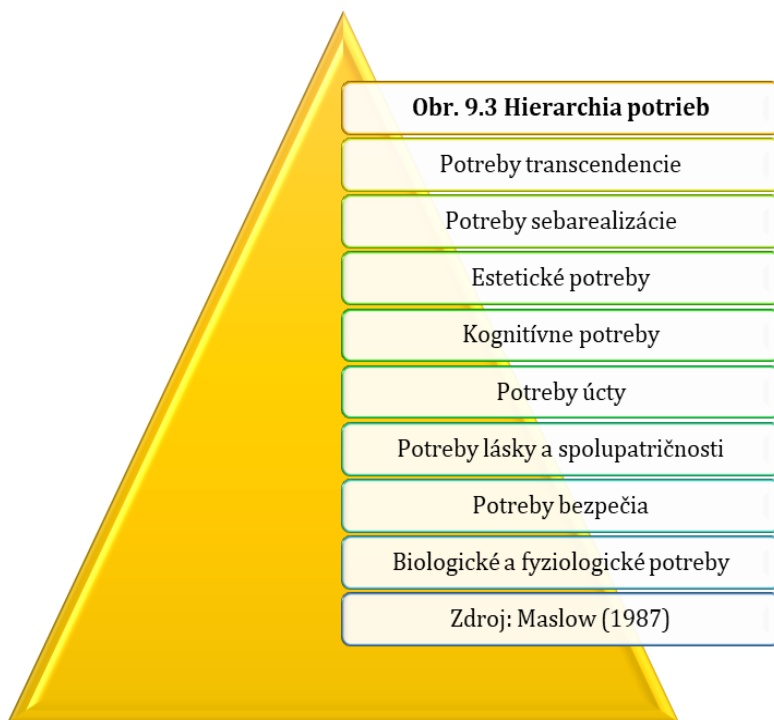
Preto nie každý sa bude pohybovať v hierarchii jednosmerným spôsobom, ale môže sa pohybovať tam a späť medzi rôznymi typmi potrieb.

Je dôležité poznamenať, že Maslowov (1943, 1954) päťstupňový model bol rozšírený o kognitívne a estetické potreby (Maslow, 1970a) a neskôr potreby transcencie (Maslow, 1970b).

Zmeny pôvodného päťstupňového modelu sú zvýraznené a zahŕňajú sedemstupňový model a osemstupňový model; obe sa vyvinuli v 60. a 70. rokoch 20. storočia.

1. **Biologické a fyziologické potreby** – vzduch, jedlo, pitie, prístrešie, teplo, sex, spánok atď.
2. **Potreby bezpečia** – ochrana pred živlami, istota, poriadok, zákon, stabilita, sloboda od strachu.
3. **Potreby lásky a spolupatričnosti** – priateľstvo, intimita, dôvera a prijatie, prijímanie a rozdávanie náklonnosti a lásky. Pričleniť sa, byť súčasťou skupiny (rodina, priatelia, práca).
4. **Potreby úcty** – ktoré Maslow rozdelil do dvoch kategórií: (i) úcta k sebe samému (dôstojnosť, úspech, majstrovstvo, nezávislosť) a (ii) potreba byť akceptovaný a oceňovaný ostatnými (napr. postavenie, prestíž).
5. **Kognitívne potreby** – poznanie a porozumenie, zvedavosť, skúmanie, potreba zmyslu a predvídateľnosť.
6. **Estetické potreby** – oceňovanie a hľadanie krásy, rovnováhy, formy a pod.

7. **Potreby seberealizácie** – uvedomenie si osobného potenciálu, seberealizácia, hľadanie osobného rastu a vrcholných zážitkov. Túžba „stať sa všetkým, čím sa človek môže stať“ (Maslow, 1987, s. 64).
8. **Potreby transcencie** - Človek je motivovaný hodnotami, ktoré presahujú jeho osobné ja (napr. mystické zážitky a určité skúsenosti s prírodou, estetické zážitky, sexuálne zážitky, služba druhým, náuka o vede, náboženská viera atď.).

Zdroj: <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>

Literatúra:

- McLeod, S. A. (2022, April 04). *Maslow's hierarchy of needs*. Simply Psychology. www.simplypsychology.org/maslow.html
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-96.

- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. New York: Harper and Row.
- Maslow, A. H. (1962). *Toward a psychology of being*. Princeton: D. Van Nostrand Company.
- Maslow, A. H. (1970a). *Motivation and personality*. New York: Harper & Row.
- Maslow, A. H. (1970b). *Religions, values, and peak experiences*. New York: Penguin. (Original work published 1966)
- Maslow, A. H. (1987). *Motivation and personality (3rd ed.)*. Delhi, India: Pearson Education.

3. *Uved'te minimálne 5 charakteristík osoby, ktorá sa vyznačuje autonómym správaním.*

Relatívne možné odpovede:

Obr. 9.4 Charakteristika autonómnej osoby

1. Efektívne vníma realitu a dokáže tolerovať neistotu
2. Prijat' seba a ostatných takých, akí sú.
3. Spontánny v myslení a konaní.
4. Zameraný na problém (nie na seba).
5. Nezvyčajný zmysel pre humor.
6. Schopný pozerat' sa na život objektívne.
7. Vysoko kreatívny.
8. Odolný voči enkulturácii, ale nie zámerne nekonvenčný
9. Stará sa o blaho ľudstva.
10. Schopný hlboko oceniť základné životné skúsenosti
11. Má hlboké uspokojujúce medzil'udské vzťahy s niekoľkými ľuďmi
12. Vrcholové zážitky.
13. Potreba súkromia.
14. Demokratické postoje.
15. Prísne morálne/etické normy.

Zdroj: <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>

4. Vytvorte 5 téz (tvrdení alebo výrokov), ktoré preukazujú správanie vedúce k sebarealizácii a autonómii človeka. Vysvetlite ich a prediskutujte spoločne argumenty „pre“ a „proti“.

Relatívne možné odpovede:

Obr. 9.5 Výroky vedúce k sebarealizácii a autonómii

Zažiť život ako dieťa, s plnou absorpciou a koncentráciou.

Skúšanie nových vecí namiesto držania sa bezpečných ciest.

Počúvanie vlastných pocitov pri hodnotení skúseností namiesto hlasu tradície, údajnej autority alebo väčšiny.

Vyhýbanie sa pretvárke („hranie hier“) a úprimnosť.

Byť pripravený byť nepopulárny, ak sa vaše názory nezhodujú s názormi väčšiny.

Prevziať zodpovednosť a tvrdo pracovať.

Snažiť sa identifikovať svoje neresti a mať odvahu vzdať sa ich.

Zdroj: Maslow (1970a)

5. *Prediskutujte tézu „Autonómia edukanta závisí od autonómie učiteľa“. Navrhните atribúty autonómnych edukantov a rolu autonómneho učiteľa.*

Relatívne možné odpovede:

Argument k téze

Presun kontroly z učiteľa na žiaka je rozhodujúci pre autonómny prístup bez ohľadu na konkrétnu organizačnú štruktúru. Zahŕňa zmenu roly a môže priniesť pocity úzkosti, neistoty alebo nepohodlia (Little, 1991). Učitelia vo všetkých vzdelávacích kontextoch sú ľudským rozhraním medzi žiakmi a zdrojmi. Svojim žiakom môžu pomôcť rozvinúť schopnosť kritickej reflexie len vtedy, ak sami túto schopnosť majú. V oblasti vzdelávania v druhom/cudzom jazyku sa silne argumentuje, že autonómia žiaka závisí od autonómie učiteľa.

Autonómia žiaka neznamená, že učiteľ sa v procese učenia stane nadbytočným. Učitelia menia svoju rolu zo zdroja informácií na poradcu a manažéra učebných zdrojov.

Nové roly pre učiteľov zahŕňajú aj (Yang, 1998) pomocníkov, facilitátorov, poradcov, sprievodcov, aktívnych účastníkov a konzultantov. V kontexte uplatňovania autonómie v rámci vyučovania v triede a navrhovania kurzov založených na autonómii žiaka, ktorým sa budeme venovať neskôr, by sa mala spomenúť ešte jedna úloha učiteľa. Podľa Bensona (2000) a Huanga (2006) úlohou učiteľa je sprostredkovať právo študentov na autonómiu a obmedzenia, ktoré bránia uplatňovaniu tohto práva, ako aj vysvetliť a zdôvodniť tieto obmedzenia svojim študentom.

Atribúty autonómneho edukanta

Omaggio (1978, citované in Thanasoulas s. 117 – 118) poskytuje sedem hlavných atribútov autonómneho žiaka, ktorý:

- má prehľad o svojich učebných štýloch a stratégiách;
- aktívne pristupuje k danej učebnej úlohe;
- je ochotný riskovať – komunikovať v cieľovom jazyku za každú cenu;
- je dobrý hádač;
- dbá na formu aj obsah, čiže kladie dôraz na – presnosť ako aj primeranosť;

- rozvinie cieľový jazyk do samostatného referenčného systému a je ochotný revidovať a odmietať hypotézy a pravidlá, ktoré nepatria;
- má tolerantný a otvorený prístup k cieľovému jazyku;
- dáva do súvisu úlohy učiteľa pri posilňovaní autonómie žiaka s učením sa cudzích jazykov.

Kroky autonómneho učiteľa

Little (n. d.) uvádza nasledujúce kroky, ktoré by mali učitelia podniknúť:

- používať cieľový jazyk ako preferovaný prostriedok komunikácie v triede a vyžadovať to isté od študentov;
- zapojiť študentov do nepretržitého hľadania dobrých vzdelávacích aktivít, ktoré sú zdieľané, diskutované, analyzované a hodnotené s celou triedou;
- pomáhať učiacim sa stanoviť si vlastné vzdelávacie ciele a zvoliť si vlastné vzdelávacie aktivity, podrobovať ich diskusii, analýze a hodnoteniu;
- požadovať od študentov, aby určili individuálne ciele, ale naplňovali ich prostredníctvom spolupráce v malých skupinách;
- vyžadovať od študentov, aby si viedli písomné záznamy o svojom učení – plány hodín a projektov, zoznamy užitočnej slovnej zásoby, akékoľvek texty, ktoré sami vytvoria;
- zapojiť študentov do pravidelného hodnotenia ich pokroku ako individuálnych študentov a ako triedu.

Zdroj: citované z Horváthová (2016)

<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Strakova2/subor/Horvathova.pdf>

Literatúra uvedená v zdroji Horváthová (2016):

Benson, P. (2000). Autonomy as a learners' and teachers' right. In B. Sinclair, I. McGrath and T. Lamb (Eds.), *Learner autonomy, teacher autonomy: Future directions*, (111– 117). London: Longman.

Huang, J. (2006). Fostering learner autonomy within constraints: Negotiation and mediation in an atmosphere of collegiality. 38 *Prospect*. 21(3).

Little, D. (n.d.) *Learner autonomy: drawing together the threads of self-assessment, goalsetting and reflection*. online. [2022-12-15]. Retrieved from:

http://archive.ecml.at/mtp2/Elp_tt/Results/DM_layout/00_10/06/06%20Supplementary%20text.pdf

Little, D. (1991). *Learner Autonomy. 1: Definitions, Issues and Problems*. Dublin: Authentik.

Thanasoulas, D. (2000). What is Learner Autonomy and how can it be fostered? In *The Internet TESL Journal*. 6(11).

Yang, N. D. (1998). Exploring a new role for teachers: promoting learner autonomy. In *System*, 26(1), 127 – 135.

9.5 Cloze test

Prečítajte si predložený text a do prázdnych polí vpíšte vhodné slová!

Pracovný list

Intelektuálna autonómia

Add. 9.5 Cloze test	
Chýbajúce slová	¹ myslieť, ² štandardy, ³ autorstvo, ⁴ myslenia, ⁵ ostatných, ⁶ emócie, ⁷ sebakontrolu, ⁸ neprijímajú, ⁹ premýšľajú, ¹⁰ neoprávnené, ¹¹ authority, ¹² kontrolou, ¹³ hodnôť, ¹⁴ prispôsobivosť, ¹⁵ závislosť

9.6 Sebahodnotenie: Kritické premýšľanie o vlastnej intelektuálnej autonómii

Nasledujúce sebahodnotenie poskytuje východisko na takú kritickú reflexiu, ktorá vám umožní analyzovať vašu úroveň intelektuálnej autonómie.

- *Prečítajte si každý výrok.*

- Ohodnoťte sa na stupnici od 1 až po 6, pričom 1 je najnižšie hodnotenie a 6 je najvyššie hodnotenie.
- Spočítajte body a vyhodnoťte.

Výrok	Číselné hodnotenie					
Viem identifikovať vlastné ciele.	1	2	3	4	5	6
Som zdravo cieľavedomý pri dosahovaní vlastných ambícií.	1	2	3	4	5	6
Beriem plnú morálnu zodpovednosť za svoje rozhodnutia.	1	2	3	4	5	6
Nemám problém vyjadriť nesúhlas s niekým, ale pritom si vážiť jeho osobu.	1	2	3	4	5	6
Nikdy neprijímam názory bez kritickej analýzy.	1	2	3	4	5	6
Uvedomujem si vlastné limity.	1	2	3	4	5	6
Nikdy sa nespolieham na cudzie úsudky.	1	2	3	4	5	6
Spolu	sčítajte označené body					
Vyhodnotenie: <ul style="list-style-type: none"> • vysoká úroveň (42 – 29 bodov) • stredná úroveň (28 – 15 bodov) • nízka úroveň (14 a menej bodov) 	Výsledok:					

Zhrnutie

Intelektuálna autonómia ako cnosť musí byť vyvážená praktickou múdrosťou a zmiernená inými cnosťami, akou je intelektuálna pokora a intelektuálna odvaha. Jedinec si musí uvedomiť svoje intelektuálne limity, medzi ktoré patrí aj schopnosť uznať skutočných odborníkov, autority a náležite ich rešpektovať.

Vo svete plnom dezinformácií, najmä mladí ľudia potrebujú zručnosti, ktoré im pomôžu rozlišovať medzi relevantným a nerelevantným, nízkym a vznešeným, dobrým a zlým, spoľahlivým a nespoľahlivým. Patrí to ku kultivácii ich charakteru. Intelektuálna autonómia je dôležitá z viacerých dôvodov: nepodliehať tla-

ku vrstovníkov, manipulátorom, mediálnym správam o tom, čo si máme myslieť, čo máme robiť, ako máme vyzerat'. Nízka intelektuálna autonómia sa pri rozhodovaní spolieha na úsudky iných a je v súlade so spoločenským tlakom, tzv. intelektuálna konformita, čo považujeme za nerosť.

Autonómne zrelý jedinec sa prejavuje v spoločnosti slobodne, avšak s plnou morálnou zodpovednosťou. Je prirodzene zvedavý, rozhladený, kreatívny, robí duševný pokrok, má perspektívny osobný rast a sociálnu súdržnosť. Absolventi univerzít a vysokých škôl potrebujú osobnú a intelektuálnu autonómiu na kritické a morálne hodnotenie situácií, názorov, nápadov a skúseností.

Kľúčové slová: intelektuálna autonómia, sebauvedomenie a reflexia, autonómne rozhodovanie, opak intelektuálnej autonómie – intelektuálna prispôsobivosť

ZÁVER

Profesijná príprava jedinca na prax nie je jednoduchá. Výzvy svetových korporácií, výsledky vzdelávania premietnuté v Európskom kvalifikačnom rámci pre celoživotné vzdelávanie a ďalšie medzinárodne a národné dokumenty naznačujú, aké spôsobilosti by mali mať absolventi daných stupňov vzdelávania. V slovenskej edukačnej oblasti absentujú integrálne materiály podporujúce rozvoj najpožadovanejších spôsobilostí na trhu práce – schopnosť kriticky myslieť a morálne uvažovať.

Cieľom vysokoškolskej učebnice a cvičebnice je poskytnúť chýbajúcu základnú pomôcku. Jej úlohou je pomôcť používateľom a hlavne edukantom rôznych stupňov vzdelávania pracovať s informačnými textami a interaktívnymi úlohami flexibilne a naprieč rôznymi disciplínami.

Obsahom vysokoškolskej publikácie je deväť na seba logicky nadväzujúcich väčších celkov. Ich jadrom je integrita kritického a morálneho myslenia, ktorá sa prelína v problematike cností:

- Kritické a morálne myslenie – výzva na zmenu edukácie.
- Integrita kritického a morálneho myslenia v problematike cností.
- Štandardy kritického a morálneho myslenia.
- Praktická múdrosť (fronésis) a intelektuálna cnosť rozumnosť.
- Intelektuálna pokora.
- Intelektuálna odvaha.
- Intelektuálna empatia.
- Intelektuálna integrita.
- Intelektuálna autonómia.

Kapitoly majú ucelenú logickú štruktúru a obsahujú: výsledky vzdelávania, teoretické východiská (prvé dve podkapitoly), cvičenia „pravda & lož“, cvičenia a transfer poznatkov do aplikačnej roviny, Cloze test, sebahodnotiaca posudzovacia schéma, zhrnutie

a kľúčové slová. S ohľadom na skutočnosť, že táto problematika nie je detailne rozpracovaná v slovenskom akademickom prostredí, v texte sa nachádza množstvo príkladov a názorných ukážok, interaktívnych úloh, niekoľko zaujímavostí, poznámok, vysvetlení, interaktívnych interných linkov a prepojení na inú časť učebnice a cvičebnice, externých prepojení na rôzne zdroje a pod.

Publikácia obsahuje inšpiratívne podnety prevažne zo zahraničného prostredia, bohatý zoznam literatúry, glosár a dva merné priestriedky.

Prvé vydanie vysokoškolskej učebnice a cvičebnice predstavuje prvú syntézu základných poznatkov z problematiky integrity kritického a morálneho myslenia. Ide inovatívny prístup spojenia oboch fenoménov na Slovensku (aj v zahraničí) s využitím najnovších výskumov v tejto oblasti. Publikácia je určená akademikom a vysokoškolským študentom, žiakom sekundárneho vzdelávania a ich učiteľom, ako aj tým, ktorí si dopĺňajú pedagogické vzdelanie, profesijné vzdelávanie alebo iný druh celoživotného vzdelávania.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- Akvinský, T. (1993). *Summa proti pohanům III*. Olomouc: Matice cyrilometodějská.
- Akvinský, T. (2018). Teologická suma I, Q. 82 „O vůli“. *Filozofia*, 73(3), 243 – 253.
- Akvinský, T. (2021). *Summa Teologická*. [online]. [2020-11-28]. Retrieved from:
<http://areopag.sk/thomas/SummaTheologica.html>
- Alfano, M. et al. (2017). Development and validation of a multi-dimensional measure of intellectual humility. In *PLoS One*, 12(8), 1 – 28.
- Aristoteles. (2011). *Níkomachova etika*. Bratislava: Kalligram.
- Aristoteles. (2021). *Etika Níkomachova*. Praha: Vadal Petr Rezek.
- The Art of Living. (2019). *800 Character Traits: The Ultimate List: How to Develop a Good Character Step-by-Step*. online. [2019-11-28]. Retrieved from:
<https://theartofliving.com/planner/start/character-traits/>
- Aubenque, P. (2003). *Rozumnost podle Aristotela*. Přel. C. Říha. Praha: Oikomenh.
- Babinčák, P., & Klimešová, M. (2011). Morálna kompetencia a hodnoty budúcich policajtov. In D. Fedáková, & Kentoš, M. (eds.). *Sociálne procesy a osobnosť 2010: Zborník príspevkov*, (24 – 31). Košice: SpÚ SAV.
- Babinčák, P., & Ráciová, B. (2021). *Základy psychológie morálky*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- Baehr, J. (2015). *Cultivating Good Minds: A Philosophical & Practical Guide to Educating for Intellectual Virtues*. online. [2021-01-10].

Retrieved from: <https://intellectualvirtues.org/why-should-we-educate-for-intellectual-virtues-2-2/>

- Baer, A. (2019). What Intellectual Empathy Can Offer Information Literacy Education. In *Informed Societies – Why Information Literacy Matters for Citizenship, Participation, and Democracy*. London: Facet Publishing. online. [2022-01-10]. Retrieved from: https://rdw.rowan.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1015&context=lib_scholarship
- Benson, P. (2000). Autonomy as a learners' and teachers' right. In B. Sinclair, I. McGrath and T. Lamb (Eds.), *Learner autonomy, teacher autonomy: Future directions*, pp. 111– 117. London: Longman.
- Birren J. E., & Fisher, L. M. (1990). The elements of wisdom: Overview and integration. In: R. J. Sternberg (Ed.), *Wisdom: Its nature, origins, and development*, (317 – 332). New York: Cambridge University Press.
- Blaščíková, A. (2009). *Etika cnosti podľa Tomáša Akvinského*. Nitra: UKF v Nitre.
- Blaščíková, A. (2013). Trpezlivosť ako cnosť tolerovania podľa Tomáša Akvinského. In *Filozofia*, 68(6), 493 – 501.
- Blaščíková, A. (2019). *Morálna a občianska cnosť v modernom štáte*. Nitra: UKF v Nitre.
- Blaščíková, A. (2021). Náboženské kompetencie z pohľadu filozofie výchovy k cnosti. In *Edukácia*, 4(1), 14 – 23.
- Blaščíková, A., & Vašek, M. (2018). Problematika úmyslu (intentio) u Petra Abelarda a Tomáša Akvinského. In *Filozofia*, 73(10), 831 – 843.
- Borovjak, M. (2021). Cnosť rozumnosti podľa Dante Alighieriho. *Filozofia*, 76(5), 333 – 350.

- Brestovanský, M. (2020). *Prosociálne morálne usudzovanie*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis.
- Brienza, J. P. et al. (2018). *Wisdom, bias, and balance: Toward a process-sensitive measurement of wisdom-related cognition*. online [2021-03-02]. Retrieved from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28933874/>
- Carter, J. A. (2020). Intellectual autonomy, epistemic dependence and cognitive enhancement. In *Synthese*, 197(1), 2937 – 2961.
- Clarke, J. (2021). *What It Means to Be Egocentric*. [online]. [2022-06-28]. Retrieved from: <https://www.verywellmind.com/what-does-it-mean-to-be-ego-centric-4164279>
- Ďurič, L., Bratská, M. et al. (1997). *Pedagogická psychológia: terminologický a výkladový slovník*. 5. zv. Bratislava : SPN.
- Dvořáková, J. (2008). *Morální usuzování. Vliv hodnot, osobnosti a morální identity*. Brno: Muni Press.
- Elkind, D. H. a Sweet, F. (1997). The Socratic Approach to Character Education. In *Educational Leadership*, 54(8), 56 – 59.
- Ethics Unwrapped. (2020). *Ethics Unwrapped*. Austin: University of Texas v Austine. 2020. [online]. [2020-07-25]. Retrieved from: <https://ethicsunwrapped.utexas.edu/glossary/moral-reasoning>
- Facione, P. A. (1990). *Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction*. online. [2020-03-30]. Retrieved from: <https://www.insightassessment.com/article/expert-consensus-on-critical-thinking>
- Fadel, CH., Bialik, M., & Trilling, B. (2020). *Four-Dimensional Education: The Competencies Learners Need to Succeed*. [online]. [2020-02-20]. Retrieved from: <https://curriculumredesign.org/wp->

content/uploads/Four-Dimensional-Education-Excerpt-Chapter-1-and-2-partial-CCR.pdf

Fasko, D. (1994). *Critical Thinking and Moral Reasoning: Can You Have One without the Other?* KY, Morehead: Morehead State University.

Ferková, Š. (2017). Možnosti diagnostiky morálneho usudzovania detí a dospelých. *Školský psychológ*, 18(1), 140 – 148.

The Foundation for Critical Thinking. (2022). *Egocentric and socio-centric tendencies*. online. [2022-03-30]. Retrieved from: www.criticalthinking.org

Fricker, M. (2007). *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.

Gardner, H. (2006). *Multiple Intelligences: New Horizons in Theory and Practice*. New York: Basic Books.

Gardner, H. (2009). *5 Minds for the Future*. Boston: Harvard Business School Press.

Gavendová, O. (2019). Od Teórie k praxi: prínos čnosti rozvážnosti. *Studia Aloisiana*, 10(2), 57 – 74.

Gluchman, V. (1994). *Úvod do etiky*. Prešov: Universum.

Gluchman, V. (2002). Harova koncepcia dvoch úrovní morálneho myslenia. In *Pro-Fil*, 3(2). Retrieved form: <https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/profil/article/view/1400/1676>

Gluchman, V. (2005). O súčasnej etike (a filozofii) na Slovensku, resp. o etike cnosti trochu inak: recenzia. In *Filozofia*, 60(1), 64 – 69.

Hare, R. (1991). *Moral Thinking: Its Levels, Method and Point*. New York: Oxford, Clarendon Press.

- Horváthová, B. (2016). Development of Learner Autonomy. *How to teach in higher education: selected chapters*, 120 – 136. Prešov: University Prešov of Prešov.
- Huang, J. (2006). Fostering learner autonomy within constraints: Negotiation and mediation in an atmosphere of collegiality. 38 Prospect. 21(3). online. [2018-11-27]. Retrieved from: <https://www.semanticscholar.org/paper/Fostering-learner-autonomy-within-constraints-%3A-and-Jing/6b697485a1aa5cc5d7dd279bc9bcabeaff04435>
- Intellectual Virtues Academy, (2022). *Intellectual courage*. [online]. [2022-04-03]. Retrieved from: <https://www.ivalongbeach.org/community/blog/posts-on-master-virtues/110-intellectual-courage>.
- The Jubilee Centre for Character & Virtues. (2017). *A Framework for Character Education in Schools*. online [2018-08-27]. Retrieved from: <https://www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/character-education/Framework%20for%20Character%20Education.pdf>
- Jurík, J. (2016). *Najčastejšie argumentačné chyby (logické falácie) a manipulatívne metódy v debatách*. online [2016-07-08]. Retrieved from: <https://ippr.sk/c/154-argumentacne-chyby>
- Kahneman, D. (2019). *Myslenie, rýchle a pomalé*. Bratislava: AKTU-ELL.
- Kaliská, L., & Kaliský, J. (2014a). Morálna kompetencia študentov a učiteľov etickej výchovy. *Pedagogika.sk: slovenský časopis pre pedagogické vedy*, 5(3), 181–192.
- Kaliská, L., & Kaliský, J. (2014b). Morálne usudzovanie merané testom DIT u stredoškôľakov. *Pedagogika.sk: slovenský časopis pre pedagogické vedy*, 64(4), 393 – 406.

- Kaliská, L., Kaliský, J., & Čižmáriková, K. (2013). *Morálny vývin stredoškolskej mládeže*. Banská Bystrica: PF UMB.
- Kamii, C. (1984). *Intellectual and moral autonomy: operational implications in child development; a discussion paper on a Piagetian theory*. Birmingham: University of Alabama in Birmingham.
- Komárik, E., Maďarová, A., Malá, D. (2014). *Charakter – príspevok k rozvoju morálnej gramotnosti*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
- Knapík, J. (2020). *Hodnotová orientácia študentov vysokých škôl*. Verbum: Katolícka univerzita v Ružomberku.
- Koetke J., Schumann K., Porter T. (2021, January). Intellectual humility predicts scrutiny of COVID-19 misinformation. In *Social Psychological and Personality Science*, 13(1), 277–284. [2022-12-10]. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/1948550620988242>
- Kohlberg, L. (1984). *The psychology of moral development: the nature and validity of moral stages*. San Francisco: Harper & Row.
- Kosturková, M. (2016). *Kritické myslenie v edukačnej praxi na Slovensku*. Prešov: FHPV PU v Prešove.
- Kosturková, M. (2021a). *Konceptualizácia kritického myslenia: so zameraním na pregraduálnu prípravu*. Bratislava: Wolters Kluwer.
- Kosturková, M. (2021b). Revolúcia rekvalifikácie – taxonómia zručností budúcej generácie. In *Manažment školy v praxi*, 16(6), 16 – 20.
- Kosturková, M. (2021c). Egocentrizmus – bariéra v kritickom a morálnom uvažovaní. In *Didaktika*, 2(3), 2 – 4.

- Kosturková, M. (2021d). Autoregulácia – podstatný komponent kritického myslenia a podpory zdravého sebavedomia žiaka. In *Didaktika*, 2(5), 19 – 22.
- Kosturková, M. (2022). *Integrita kritického a morálneho myslenia v problematike cností a vo výskume*. Prešov: Rokus.
- Kosturková, M., & Ferencová, J. (2019). *Stratégie a metódy rozvoja kritického myslenia: Kritické argumentovanie, debatovanie, písanie a organizovanie poznatkov*. Bratislava: Wolters Kluwer.
- Krumrei-Mancuso, E. J., & Rouse, S. V. (2016). The development and validation of the Comprehensive Intellectual Humility Scale. *Journal of Personality Assessment*, 98, (209 – 221). online. [2022-12-15]. Retrieved from: <https://seaver.pepperdine.edu/social-science/content/comprehensive-intellectual-humility.pdf>
- Krumrei-Mancuso, E. J. (2017). Intellectual humility and prosocial values: Direct and mediated effects. *The Journal of Positive Psychology*, 12(1), 13–28. online. [2022-12-15]. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/17439760.2016.1167938>
- Krumrei-Mancuso E. J., Haggard M. C., LaBouff J. P., Rowatt W. C. (2020a). Links between intellectual humility and acquiring knowledge. In *The Journal of Positive Psychology*, 15(2), 155–170. online. [2022-12-15]. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/17439760.2019.1579359>
- Krumrei-Mancuso E. J., Newman B. (2020b). Intellectual humility in the sociopolitical domain. In *Self and Identity*, 19, (989 – 1016). online. [2022-12-15]. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/15298868.2020.1714711>
- Kubáni, V. (2010). *Všeobecná psychológia*. Prešov: FHPV PU v Prešove.

- Lajčiaková, P. (2008a). *Psychológia morálky*. Brno: CERM. ISBN 978-80-7204-569-3.
- Lajčiaková, P. (2008b). Morálna kompetencia slovenských a nemeckých vysokoškolákov. In *Psychologické dny: Já a my a oni*, (1 – 5). [online]. Ružomberok, [2021-05-18]. Retrieved from: <https://cmpsy.cz/files/pd/2008/pdf/lajciakova.pdf>
- Lajčiaková, P. (2012). *Morálne usudzovanie v kontexte vybraných psychologických metód*. online. [2020-11-19]. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku. Retrieved from: https://psychkont.osu.cz/fulltext/2012/Lajciakova_2012_1.pdf
- LEWIS, C. S. (1942). *Mere Christianity*. UK: C. S. Lewis Pte. Ltd.
- Lickona, T. (1991). *Educating For Character*. New York: Bantam.
- Lind, G. (2009). *Moral ist lehrbar*. München: Oldenbourg Schulbuchverlag. online [2021-05-09]. Retrieved from: https://books.google.sk/books?hl=sk&lr=&id=7GefDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA9&dq=LIND,+G.,+2009.+Moral+ist+lehrbar.&ots=ZuwWuy5wGY&sig=IC-0rtB9zVgbRYBq1Myq7dxag_c&redir_esc=y#v=onepage&q=LIND%2C%20G.%2C%202009.%20Moral%20ist%20lehrbar.&f=false
- Linker, M. (2011). Do Squirrels Eat Hamburgers?: Intellectual Empathy as a Remedy for Residual Prejudice. In: *Informal Logic*, 31, (2), 110 – 138.
- Linker, M. (2018). *Intellectual Empathy*. Michigan: University of Michigan.
- Little, D. (n.d.) *Learner autonomy: drawing together the threads of self-assessment, goalsetting and reflection*. online. [2022-12-15]. Retrieved from: https://www.ecml.at/Portals/1/resources/Articles%20and%20publications%20on%20the%20ECML/Little_Learner%20autonomy.pdf

- Little, D. (1991). *Learner Autonomy. 1: Definitions, Issues and Problems*. Dublin: Authentik.
- MacIntyre, A. (2004). *Ztráta cnosti*. Praha: Oikúmené.
- Matějček, Z., & Dytrich, Z. (1998). Risiko a resiliencie. In *Československa psychologie*. 2, 97 – 105.
- Mareš, J. (2013). Přehledové studie: jejich typologie, funkce a způsoby vytváření. In: *Pedagogická orientace*, 23(4), 427 – 454.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370 – 962.
- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. New York: Harper and Row.
- Maslow, A. H. (1962). *Toward a psychology of being*. Princeton: D. Van Nostrand Company.
- Maslow, A. H. (1970a). *Motivation and personality*. New York: Harper & Row.
- Maslow, A. H. (1970b). *Religions, values, and peak experiences*. New York: Penguin. (Original work published 1966)
- Maslow, A. H. (1987). *Motivation and personality (3rd ed.)*. Delhi, India: Pearson Education.
- McLeod, S. A. (2022). *Maslow's hierarchy of needs*. Simply Psychology. www.simplypsychology.org/maslow.html
- Meagher, B. R. (2022). An assessment of self and informant data for measuring intellectual humility. In *Personality and Individual Differences*, 184. online. [2021-05-09]. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0191886921005973>
- Medalová, K. (2015). *Dve cesty spracovania emócií v mozgu*. [online]. [2022-04-03]. Retrieved from: www.mentem.sk.

- Memory AS. (2020). *How to build intellectual courage at work*. [online]. [2022-10-03]. Retrieved from:
<https://timelyapp.com/blog/intellectual-courage>
- Morrell, M. E. (2019). Measuring Intellectual Humility in an Online Environmen. online. [2021-05-09].
<http://www.scholio.net/wp-content/uploads/2019/02/Measuring-Intellectual-Humility-in-an-Online-Environment.pdf>
- Palovičová, Z. (2003). Etika cnosti a problém morálneho charakteru. In *Filozofia*, 58(2), 75 – 86.
- Palovičová, Z. (2005). Inšpiratívnosť a limity neoaristotelovskej etiky. In *Filozofia*, 60(9), 637 – 655.
- The Pathway2Success. (2019). *20+ Strategies for Teaching Empathy*. [online]. [2022-06-28]. Retrieved from:
<https://www.thepathway2success.com/20-strategies-for-teaching-empathy/>
- Pavlovkin, K. (2019). K otázke rozlíšenia intelektuálnych a mravných cností u Aristotela a Tomáša Akvinského a ich významu pre súčasnosť. In *Filozofia*, 74(3), 181–193.
- Paul, R. (2000). Critical Thinking, Moral Integrity and Citizenship: Teaching for the Intellectual Virtues. In Axtell, G. (ed) *Knowledge, Belief and Character: Readings in Virtue Epistemology*, (163 – 175). Lanham, MD: Roman & Littlefield Publishers.
- Paul, R. W. (2020). *Critical Thinking, Moral Integrity and Citizenship*. Thomales [CA]: Foundation for Critical Thinking. online. [2020-02-20]. Retrieved from:
<http://www.criticalthinking.org/pages/critical-thinking-moral-integrity-and-citizenship-teaching-for-the-intellectual-virtues/487>

- Paul, R. W., & Elder, L. (2006). *The Thinker's Guide to Understanding the Foundations of Ethical Reasoning*. Dillon Beach [CA]: Foundation for Critical Thinking.
- Paul, R. W., & Elder, L. (2013). *The Thinker's Guide to Ethical Reasoning*. New York: Rowman & Littlefield.
- Paul, R. W., & Elder, L. (2014). *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your professional and Personal Life*. London: Rowman & Littlefield.
- Piaget, J. (1948). *The Moral Judgement of the Child*. Glencoe: The Free Press.
- Porter, T. et al. (2022). Predictors and consequences of intellectual humility. In *Nature Reviews Psychology*, 1, 524–536. online] [2022-12-07]. Retrieved from: <https://www.nature.com/articles/s44159-022-00081-9#ref-CR135>
- Prince, E. S. (2019). *7 Skills for the Future*. United Kingdom: Pearson educational limited.
- PROP, (2014). *58 kognitívnych predsudkov, ktoré prekrúcajú všetko, čo robíme*. [online]. [2022-10-20]. Retrieved from: <https://www.protiprudu.org/58-kognitivnych-predsudkov-ktore-prekrucaju-vsetko-co-robime/>
- Rada európskej únie. (2018). Odporúčanie Rady európskej únie z 22. mája 2018 o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie. In *Úradný vestník Európskej únie (C189/1-13)*. [online] [2020-08-07]. Retrieved from: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7)
- Rate, C. r., et al. (2007). Implicit theories of courage. In *Journal of Positive Psychology*, 2,(2), 80 – 98.

- Ráčzová, B., & Babinčák, P. (2009). *Základy psychológie morálky*. Košice: UPJŠ.
- Rest, J. R. et al. (1999). DIT2: Devising and Testing a Revised Instrument of Moral Judgment. In *Journal of Educational Psychology*, 91(4), 644 – 659.
- Resnick, B. (2019). *Intellectual humility*. [online]. [2022-02-08]. Retrieved from: <https://www.bps.org.uk/psychologist/why-intellectual-humility-matters>
- Ridenour, R. (2021). Intellectual Virtues. In *Pursuing Truth: A Guide to Critical Thinking*. [online] [2021-01-19]. Retrieved from: <https://bookdown.org/rlridenour/ct-text/intellectual-virtues.html>
- Richardson, H. S. (2018). Moral Reasoning. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. online [2018-07-08]. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/entries/reasoning-moral/>
- Robois, I. (2016). *Compassionate Critical Thinking*. UK: Rowman & Littlefield Publishers.
- Rosa, V., Turek, I., & Zelina, M. (2002). *Milénium: Koncepcia rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15–20 rokov*. online. [20202-05-04]. Retrieved form: <http://www.noveskolstvo.sk/upload/pdf/npvv.pdf>
- Ruark, A. (2020). How to Build a 36-Week Character Education Curriculum. online. [2022-11-30]. Retrieved from: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:sDi1inC2RQQJ:https://www.mentoringminds.com/wp-content/uploads/36-Week-Character-Curriculum.pdf&cd=2&hl=sk&ct=clnk&gl=sk>

- Ruisel, I. (2008). Od inteligencie k múdrosti. In: *Psychologické dny: Já a my a oni*. Brno: Fakulta sportovních studií MU Brno.
- Ruisel, I. (2012). Kognitívne omyly pri rozhodovaní. In: *Sociálne procesy a osobnosť*, (5 – 9). Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie.
- Ruisel, I. (2014). Skreslené rozhodovanie a racionálne myslenie. In Sarmány-Schuller, I. a kol. *Kognitívna mozaika osobnosti človeka*, (43 – 73). Bratislava: UEP SAV Bratislava.
- Ruisel, I. (2015). Kognitívne skreslenia ako súčasť sprisahaneckých teórií. In *Eseje*, 63(3), 207 – 223. online. [2022-12-04]. Retrieved from:
https://www.sav.sk/journals/uploads/01221950Ruisel_Kognitivne%20skreslenia.pdf
- Ruisel, I. (2018). *Múdrost' a hlúposť*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie, Centrum spoločenských a psychologických vied SAV.
- Ruisel, M. a kol. (2008). *Myslenie – osobnosť – múdrost'*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV.
- Sarmány-Schuller, I. a kol. (2014). *Kognitívna mozaika osobnosti človeka*. Ústav experimentálnej psychológie SAV Bratislava.
- Seale, C. (2017). *Help me Understand: 4 Ways to Use Critical Thinking to Develop Empathy*. [online]. [2022-06-28]. Retrieved from: <https://thinklaw.us/help-me-understand-4-ways-to-use-critical-thinking-to-develop-empathy/>
- Slováčková, B. (2001). Morální kompetence a morální postoje u studentů lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Hradci Králové. *Psychiatrie*, 5(2), 74 – 79.

- Slováčková, B., & Slováček, L. (2007). Moral judgement competence and moral attitudes of medical students. *Nursing Ethics*, 14(3), 320 – 328.
- Smékal, V. (2004). *Psychologie osobnosti*. Brno: Barristel & Principal.
- The Stanford Encyclopedia of Philosophy. (2001). *The Integrity*. online [2021-11-18]. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/entries/integrity/>
- State University of New York at Oswego. (2022). *Intellectual Integrity: Key Points for Students*. online [2022-10-18]. Retrieved from: <https://www.oswego.edu/intellectual-integrity/key-points-students>
- Stehlíková, J. (2019). Reziliencia ako dôležitý aspekt mentálneho zdravia. In *Školský psychológ/Školní psychology*, 20(1), 77 – 82.
- Sternberg, R. J. (1990). Wisdom and its relations to intelligence and creativity. In R. J. Sternberg (ed.). *Wisdom: Its nature, origins, and development*, (142 – 159). New York : Cambridge University Press.
- Sumner, W. G. (1906). *Folkways: A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, Mores, and Morals*. New York: Ginn and Company.
- Templeton, J. (2021). *Educating for Intellectual Virtues*. online [2021-03-18]. Retrieved from: <https://intellectualvirtues.org/guiding-principles/books-and-articles/>
- Thanasoulas, D. (2000). What is Learner Autonomy and how can it be fostered? In *The Internet TESL Journal*, 6(11). online [2021-03-18]. Retrieved from: <http://iteslj.org/Articles/Thanasoulas-Autonomy.html>

- Turri, J., Alfano, M., & Greco, J. (2019). Virtue Epistemology. In E. N. Zalta (ed). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. online [2019-07-18]. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=epistemology-virtue>
- The University of Edinburgh. (2020). *Graduate Attributes. Skills: Personal and Intellectual Autonomy*. [online]. [2022-10-27]. Retrieved from: <https://www.ed.ac.uk/graduate-attributes/framework/personal-intellectual-autonomy>
- The University of Birmingham. (2020). *Framework for Character Education* [online]. [2020-01-26]. Retrieved from: <https://uobschool.org.uk/learning/character-education/>
- Vacek, P. (1992). Řešení morálních dilemat – metoda mravní výchovy. In *Sborník Pedagogické fakulty v Hradci Králové, pedagogika-psychologie, XLIX*, (90 – 101). Hradec Králové: Pedagogická fakulta.
- Vacek, P. (2008). *Rozvoj morálního vědomí žáků*. Praha: Portál.
- Whitcomb, D. et al. (2017). Intellectual Humility: Owning Our Limitations. In *Philosophy and Phenomenological Research*, 94(3), 509 – 539.
- The World Economic Forum. (2021a). *Future of Jobs*. online [2021-03-18]. Retrieved from: <https://www.weforum.org/agenda/2019/10/critical-thinking-key-skills-future-work/>
- The World Economic Forum. (2021b). *Building a Common Language for Skills at Work A Global Taxonomy*. online [2021-03-18]. Retrieved from: https://www.reskillingrevolution2030.org/reskillingrevolution/wp-content/uploads/2021/01/Skills-Taxonomy_Final-1.pdf

- The World Economic Forum. (2021c). *Reskilling Revolution 2030*.
online [2021-03-18]. Retrieved from:
<https://www.reskillingrevolution2030.org/reskillingrevolution/initiatives/index.html>.
- Yang, N. D. (1998). Exploring a new role for teachers: promoting learner autonomy. In *System*, 26(1), 127 – 135.
- Załużski, W., & Kwarciański, T. (2019). The Dualism of Prudence. *Prakseologia*, 161(1), 271–290.
- Zelina, M. (1994). *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: Iris.
- Zelina, M. (2011). *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. 3. Vyd. Bratislava: Iris.

PRÍLOHY

Príloha A Stratégie kultivácie intelektuálnej mysle

Vážené študentky a študenti, predstavujeme vám stratégie na rozvoj intelektuálneho charakteru, ktorý by mal byť súčasťou akademickej prípravy. Základným cieľom výskumu je zistiť, ako sa dané stratégie podporujú v edukácii a aj to, či ich považujete za významné. Výskumný nástroj obsahuje tri oblasti: motivačné učenie, vedenie učenia a prekonávanie prekážok. Pozorne si prečítajte každú stratégiu a označte číselnú frekvenciu (zvýraznením, krúžkovaním, krížikom a pod.).

Nástroj a jeho administrácia sú anonymné; výsledky budú použité výhradne na účely výskumu a skvalitnenie akademickej prípravy. Vopred vám ďakujeme za čas, ktorý venujete vyplňaniu.

Identifikačné údaje: (zvýraznite/zakrúžkujte alebo doplňte)

Fakulta: Št. program: 	Vek: Ročník a stupeň (Bc. Mgr.): 	Dosiahnutý študijný priemer: Pohlavie: muž žena
---	--	---

Oblasť Motivačné učenie	p.č.	Stratégie a aktivity	Frekvencia uplatňovania v učebnej činnosti pedagógom							Frekvencia významu stratégie pri učebnej činnosti						
			Uplatňuje sa pri každej Neuplatňuje sa učebnej činnosti							Veľmi dôležité Nedôležité						
Intelektuálna zvedavosť	1	Stratégie kladenia otázok	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	2	Stratégie zážitkového a problémového učenia	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	3	Modelová zvedavosť – zdokonalenie	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	

		pozorovaním a cvičením													
	4	Stratégie porozu- menia príčinám a dôsledkom	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	5	Stratégie odmeňo- vania zvedavosti	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	6	Stratégie samoria- deného vzdelávania	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	7	Stratégie angažova- nosti	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	8	Stratégie – dať zmysel myšlienkam	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
Intelektuálna autonómia	9	Stratégie identifikov- ania vlastných potrieb	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	10	Stratégie dosahova- nia vlastných cieľov	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	11	Stratégie identifikov- ania zdrojov a autonómneho rozhodovania	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	12	Stratégia 1-2-3 potom ja (1 min. na zoznámenie sa s obsahom, 2 min. na diskusiu, 3 min. na naplánovanie vlastného postupu)	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	13	Stratégie využitia vlastných schopnos- tí	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	14	Stratégie sebadôve- ry	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	15	Stratégie anonym- ných návrhov	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	16	Stratégie vyhodno- tenia vlastných výsledkov	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	17	Stratégie formulo- vania vlastných myšlienok a záverov	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
Intelektuálna pokora	18	Stratégie orientova- né na identifikáciu vlastných chýb	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	19	Stratégie rastového myslenia	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	20	Modelové učenie podľa hrdinu inte- lektuálnej pokory	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	21	Stratégie hľadania pravdy	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	22	Metakognitívne stratégie	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	23	Stratégie odhaľova-	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	

		nia morálnych základov – skúmanie morálnych motivácií budovaním rešpektu k rôznym názorom													
	24	Stratégie rozvoja mozgu pomocou príbehov (rozvoj emócií)	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	25	Stratégie magického kruhu prostredníctvom hry a humoru (používanie hry na prekonávanie úzkosti)	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	26	Stratégie hľadania alternatívnych zdrojov stojacich nad našim úsudkom	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	

Oblasť Vedenie učenia	p.č.	Stratégie a aktivity	Frekvencia uplatňovania v učebnej činnosti pedagógom							Frekvencia významu stratégie pri učebnej činnosti						
			Uplatňuje sa pri každej Neuplatňuje sa učebnej činnosti							Veľmi dôležité Nedôležité						
Pozornosť - koncentrácia	1	Stratégie riadenia silných a slabých stránok	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	2	Stratégie podporného prostredia	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	3	Stratégie prispôsobenia vyučovacích štýlov a materiálov	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	4	Stratégie rozdelenia úloh na menšie zvládnuteľné časti	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	5	Stratégie humoru vo vyučovaní procese	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	6	Stratégie zmeny fyzickej aktivity počas hodiny	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	7	Stratégie zmeny interakcie – spolupráca v skupine a dvojici	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	8	Stratégie koncentrovania/pamäťových hier	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	9	Stratégie odmeny za vykonanú prácu/aktivitu/úlohu	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
Opatrnosť	10	Stratégie starostlivého skúmania	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	11	Stratégie práce s informáciami	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	12	Stratégie práce s chybou	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	13	Stratégie rozlíšenia faktov a názorov	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	14	Stratégie analýzy argumentov	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	
	15	Stratégie relevantnej argumentácie	6	5	4	3	2	1		6	5	4	3	2	1	

	16	Stratégie preverovania argumentov a dôkazov	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	17	Stratégie správnej interpretácie	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	18	Stratégie hľadania presných významov slov	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	19	Stratégie predchádzania strachu zo zlyhania	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	20	Stratégie odloženia rozhodnutia	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
Dôkladnosť	21	Stratégie starostlivého plánovania	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	22	Stratégie hĺbkového učenia	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	23	Stratégie hĺbkového porozumenia	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	24	Stratégie hľadania alternatív	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	25	Stratégie analógií	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	26	Stratégie zvažovania všetkých dôkazov	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	27	Stratégie zamerané na podstatné veci	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	28	Stratégie disciplíny v myslení	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	29	Stratégie predpokladania dôsledkov	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1

Oblasť Prekonávanie prekážok	p.č.	Stratégie a aktivity	Frekvencia uplatňovania v učebnej činnosti pedagógom							Frekvencia významu stratégie pri učebnej činnosti					
			Uplatňuje sa pri každej Neuplatňuje sa učebnej činnosti							Veľmi dôležité Nedôležité					
Otvorená mysleľ	1	Stratégie generovania alternatívnych možností	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	2	Stratégie odstránenia predsudkov	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	3	Stratégie odstránenia sociocentrizmu a egocentrizmu	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	4	Stratégie aktívneho prístupu k hľadaniu informácií na sponchybzenie presvedčení	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	5	Stratégie sebakritiky	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	6	Stratégie podpory vnímania myšlienok iných	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	7	Stratégia sebaovládania, keď sa mýlime	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	

	8	Stratégie „daj tomu čas“ – nepodliehať prvým inštinktom	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	9	Stratégie cviku intelektuálnej pokory	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	10	Stratégie uvažovania o abstraktných pojmoch	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	11	Stratégie ako vyjsť z komfortnej zóny	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	12	Stratégie kladenia otázok	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	13	Stratégie precvičovania schopnosti počúvať	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	14	Stratégie aktívneho porozumenia a učenia sa	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
Intelektuálna odvaha	15	Stratégie eliminujúce silné emócie	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	16	Stratégie ako spravodlivo zvažovať myšlienky	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	17	Stratégie asertivity	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	18	Stratégie komunikácie tvárou v tvár	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	19	Stratégie ako riskovať pre väčšie dobro	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	20	Stratégie odmeny za riskovanie	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	21	Stratégie intelektuálneho boja	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	22	Stratégie konštruktívnej kritiky	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	23	Stratégie bezpečného prostredia a akceptácie	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	24	Stratégie podpory skúšať nové veci	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	25	Stratégie metódy pokusu a omylu	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	26	Stratégie Harknessovej učebne – riadenie akademickej hodiny rovesníkom	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
	27	Stratégie rôznych uhlov pohľadov	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1
Intelektuálna	28	Stratégie prepoje-	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1

vytrvalosť		nia svojho subjek- tu s reálnym svetom													
	29	Stratégie oslobodenia sa od toho, čo nás zdržiava	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	30	Stratégie prekonávania prokrastinácie	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	31	Stratégie prekonávania nekonečného dolad'ovania maličkostí – perfekcionizmu	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	32	Stratégie orientácie na minulé úspechy a prekonávanie prekážok	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	33	Stratégie orientované na motiváciu, že každý môže dosiahnuť úspech	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	34	Stratégie podpory rastového zmysľania	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	
	35	Stratégie, ako ťažiť zo svojho zlyhania	6	5	4	3	2	1	6	5	4	3	2	1	

Príloha B Schéma na posúdenie intelektuálnej prípravy (integrity kritického a morálneho myslenia)

Vážené študentky a študenti, základným cieľom nášho výskumu je zistiť, ako akademická príprava vás pripravuje na intelektuálne zručnosti. To, ako sa prejavujete, je to istej miery skúsenosť z učebných aktivít, ktoré máte možnosť zažiť v edukačnom prostredí.

Pozorne si prečítajte jednotlivé výroky a **označte číselnú frekvenciu** (zvýraznením, krúžkovaním, krížikom a pod.) **bez dlhého premýšľania**.

Nástroj a jeho administrácia sú anonymné; výsledky budú použité výhradne na účely výskumu a skvalitnenie akademickej prípravy. Vopred vám ďakujeme za čas, ktorý venujete vyplňaniu.

Identifikačné údaje: (zvýraznite/zakrúžkujte alebo doplňte)

Univerzita:	Vek:	Dosiahnutý št. priemer:
Fakulta:	Ročník a stupeň (Bc., Mgr.):	Pohlavie: muž / žena
Št. program:		Typ ukončenej strednej školy: Gymnázium / SOŠ

Vyjadrite na frekvencii od 6 – úplne súhlasím až po 1 – vôbec nesúhlasím.
!!!POZOR – aby sme predišli stereotypnému označeniu, niektoré položky máte v obrátenej stupnici.

p.č.	Výrok	Vyjadrite na frekvencii od 6 – úplne súhlasím až po 1 – vôbec nesúhlasím.					
1	Rád získavam nové informácie.	6	5	4	3	2	1
2	Mám rád problémové učenie.	6	5	4	3	2	1
3	Rád sa angažujem do rôznych edukačných aktivít	6	5	4	3	2	1
4	*Rád využívam stratégie samoriadeného vzdelávania.	1	2	3	4	5	6
5	Rád sa zdokonaľujem v myslení.	6	5	4	3	2	1
6	Viem si priznať vlastnú chybu aj pred ostatnými.	6	5	4	3	2	1
7	Mám záujem hľadať pravdu aj za cenu, že budem musieť prehodnotiť doterajší názor.	6	5	4	3	2	1
8	*Požiadam o pomoc, keď niečomu nerozumiem.	1	2	3	4	5	6
9	Nemám problém priznať, že niečo neviem alebo niečomu nerozumiem.	6	5	4	3	2	1
10	Viem obdivovať múdrejších, ako som ja a viem im vyjadriť uznanie	6	5	4	3	2	1
11	Viem identifikovať vlastné ciele.	6	5	4	3	2	1
12	Som zdravo cieľavedomý pri dosahovaní vlastných ambícií.	6	5	4	3	2	1
13	*Beriem plnú morálnu zodpovednosť za svoje rozhodnutia.	1	2	3	4	5	6

14	Nemám problém vyjadriť nesúhlas s niekým, ale pritom si vážiť jeho osobu.	6	5	4	3	2	1
15	Nikdy neprijímam názory bez kritickej analýzy.	6	5	4	3	2	1
16	*Pri učebnej činnosti mám pevnú vôľu a sebadisciplínu.	1	2	3	4	5	6
17	Dokážem si určiť priority a postupovať podľa toho.	6	5	4	3	2	1
18	Dokážem sa flexibilne prispôbiť edukačnej aktivite.	6	5	4	3	2	1
19	Viem si určiť hranice a správne vyvážiť psychickú a fyzickú rovnováhu.	6	5	4	3	2	1
20	Som duchom prítomný v edukačnom procese, bez akejkol'vek kontroly svojho mobilu.	6	5	4	3	2	1
21	*Rád si preverujem získané informácie z viacerých zdrojov.	1	2	3	4	5	6
22	Vyhýbam sa šíreniu informácií, ktoré počujem.	6	5	4	3	2	1
23	Nerobím rozhodnutia pod emocionálnym tlakom.	6	5	4	3	2	1
24	Nevyjadrujem ne-/súhlasné stanovisko len preto, že to niekto odo mňa očakáva.	6	5	4	3	2	1
25	Neposudzujem ľudí, okolností, situácie bez relevantných argumentov.	6	5	4	3	2	1
26	*Jednotlivé učebné činnosti si starostlivo plánujem.	1	2	3	4	5	6
27	Vždy si nájdem čas na hĺbkové riešenie zadania.	6	5	4	3	2	1
28	Vždy mám po ruke alternatívne návrhy.	6	5	4	3	2	1
29	Výstupy k danému predmetu vždy kontrolujem bod po bode podľa inštrukcií.	6	5	4	3	2	1
30	Čítam všetky dostupné informácie k problému a starostlivo zvažujem dôsledky vlastnej práce.	6	5	4	3	2	1
31	Rád vnímam a zvažujem myšlienky iných ľudí.	6	5	4	3	2	1
32	Mám rád viaceré možnosti úloh a aktivít v edukačnom procese.	6	5	4	3	2	1
33	*Rád presadzujem stratégie aktívneho prístupu k hľadaniu informácií na spochybnenie presvedčení.	1	2	3	4	5	6
34	Som ochotný vypočuť si názor niekoho, s kým nesúhlasím.	6	5	4	3	2	1

35	Som sebakritický.	6	5	4	3	2	1
36	V edukácii sa veľa pýtam.	6	5	4	3	2	1
37	*Rád skúšam nové metódy a aktivity.	1	2	3	4	5	6
38	Často kritizujem názory v edukácii, s ktorými nesúhlasím a mám na to relevantné argumenty.	6	5	4	3	2	1
39	Rád sa zúčastňujem konštruktívnych hádok.	6	5	4	3	2	1
40	Viem spochybniť názor pedagóga, ak mám na to relevantné dôvody.	6	5	4	3	2	1
41	Som ochotný pracovať na probléme, kým ho nevyriešim.	6	5	4	3	2	1
42	Nikdy sa nevzdávam, keď je učenie náročné.	6	5	4	3	2	1
43	Zásadne neodkladám učebné úlohy na neskôr.	6	5	4	3	2	1
44	Vlastný neúspech ma motivuje prekonať ho a viem ťažiť zo svojho zlyhania.	6	5	4	3	2	1
45	*Tvrdo pracujem na tom, aby som sa zlepšil.	1	2	3	4	5	6

Autorstvo schémy: Kosturková (2022)

GLOSÁR

Afektívne dispozície kritického myslenia	Zvedavosť, analytickosť, hľadanie pravdy, otvorená myseľ, sebadôvera, kognitívna zrelosť (Facione, 1990).
Cnosť	Cnosť (gr. <i>αρετη, areté</i> ; lat. <i>virtus</i>) je vypestovaný a naučený (habituálny) sklon k dobrému konaniu. Náuka o cnostiach – gr. <i>aretológia</i> . Nadobudnutá ľudská vlastnosť, ktorej uplatňovanie nám umožňuje dosiahnuť dobrá, ktoré sú v praxi inherentné; ich neprítomnosť nám bráni v dosahovaní takýchto dobier (MacIntyre, 2004).
Dispozícia	Podľa terminologického a výkladového slovníka (Đurič, Bratská et al., 1997, s. 71) je to pojem, ktorý „má rôznorodé použitie vo viacerých oblastiach bežného života. Aj jeho psychologické použitie sa významovo prelína s viacerými inými odbornými výrazmi. Pojmu dispozícia sú blízke pojmy ako vloha, vnútorný predpoklad, talent, nadanie, schopnosť. Ide o vnútorné anatomicke-fyziologické a psychologické predpoklady získané dedičnosťou, ktoré sú nevyhnutými, zároveň však nie jedinými danosťami jednotlivca na zavládnutie nejakých činností. Každá dispozícia, vloha

	či nadanie sa do konečnej výkonnej podoby realizujú až aktívnym úsilím jednotlivca, v ktorom sa uplatňujú nielen jeho získané vnútorné predpoklady, ale aj viaceré jeho osobnostné črty a vlastnosti, vôľa, zaujatosť, vytrvalosť a i.“
Holizmus	Ľudský organizmus sa správa ako zjednotený celok, nie ako séria od seba oddelených častí. Z holizmu, ktorý má korene už u Aristotela, vychádza o. i. humanizmus (www.webslovník.sk).
Charakterové črty kritického mysliteľa	Ideálny kritický mysliteľ je zvyčajne zvedavý, dobre informovaný a dôveryhodný, otvorený, flexibilný, spravodlivý, nestranný pri hodnotení, čestný čeliť osobným zaujatostiam, obozretný pri rozhodovaní, ochotný znovu zvážiť, objasniť problémy usporiadané v zložitých záležitostiach, usilovne sa venovať hľadaniu relevantných informácií primeraných pri výbere kritérií, zameraný na výskum a vytrvalý pri hľadaní výsledkov, ktoré sú také presné, ako to subjekt a okolnosti vyšetrovania umožňujú (Facione, 1990).
Integrita kritického a morálneho myslenia	Rovnaké štandardy myslenia v procese rozhodovania (jasnosť, presnosť, konkrétnosť, relevantnosť, logickosť, význam, úplnosť, nestrannosť, hĺbka), v ktorých musia byť aplikovateľné základné elementy (zámer, otázky, informácie, interpretácie, koncepty, predpoklady, dôsledky, perspektívy), čo vedie k rozvoju intelektuálnych cností (Paul a Elder, 2013).
Intelektuálna autonómia	Nezávislá a racionálna kontrola nad vlastnými presvedčeniami, hodnotami, predpokladmi a závermi. Ochota postaviť sa proti názorom ostatných, keď si to žiadajú dôkazy a rozumné zdôvodnenia (Paul a Elder, 2014). Podľa Cartera (2020) – dispozícia myslieť (v určitom bližšie špecifikovanom zmysle) nezávisle (https://link.springer.com/article/10.1007/s11229-

	017-1549-y).
Intelektuálna dôvera v rozum	Dôvera v rozum, ktorá nás povzbudzuje k tomu, aby sme prišli k záverom prostredníctvom procesu rozvoja vlastných racionálnych schopností. Ide o najlepšiu cestu rozvoja kritických schopností (Paul a Elder, 2014).
Intelektuálna empatia	Kultivovaná túžba (imaginárne) sa postaviť na miesto druhého človeka, aby sme mu skutočne porozume- li (Paul a Elder, 2014).
Intelektuálna integrita	Stanovovanie rovnako prísnych noriem a štandardov voči sebe i voči ostatným. Praktizovanie toho, čo obhajujeme. Úprimné priznanie si nezrovnalostí alebo nesúladu vo vlastnom myslení a konaní (Paul a Elder, 2014).
Intelektuálna odvaha	Ochota postaviť sa zoči-voči presvedčeniam a stanoviskám druhých a ochota spravodlivo posudzovať iné myšlienky (Paul a Elder, 2014).
Intelektuálna pokora	Uvedomenie si hraníc svojich znalostí vrátane citlivosti na okolnosti, za ktorých je pravdepodobné, že sa necháme oklamať. Vnímanie vlastnej zaujatosti, predsudkov a obmedzení svojho uhla pohľadu (Paul a Elder, 2014).
Intelektuálne cnosti	Vlastnosti, ktoré podporujú intelektuálny rozkvet alebo vytvárajú výrazný poznávací znak (Turri, Alfano a Greco, 2019).
Interaktívna taxonómia	Flexibilný model založený na najpotrebnejších zručnostiach - https://www.reskillingrevolution2030.org/reskilling-revolution/insights/skills-taxonomy/index.html
Kognitívne schopnosti kritického myslenia	Interpretácia, analýza, hodnotenie, usudzovanie, vysvetľovanie, sebaregulácia (Facione, 1990).

Kritické myslenie	Zložitý proces myšlienkových operácií, ktorý stavia na vedomostnom základe edukanta a začína sa jeho postojom k myšlienke; schopnosť pracovať s prijatou myšlienkou v širších súvislostiach a dospieť k záverom, resp. odôvodniť svoje rozhodnutie, spojené so schopnosťou využiť prvky korektívneho a autoregulatívneho myslenia a učenia sa (Kosturková, 2016).
Mysle budúcnosti	Kognitívne mysle – kritická, tvorivá, disciplinovaná. Mimokognitívne mysle – etická, tolerantná.
Morálna kompetencia	Schopnosť riešiť problémy a konflikty na základe morálnych princípov prostredníctvom rokovania a diskusie namiesto násilia, klamstva a manipulovania. V užšom zmysle sa definuje ako schopnosť posudzovať argumenty podľa ich morálnej kvality (Lind, 2009).
Morálne myslenie	Druh praktického uvažovania, t. j. druh uvažovania zameraný na rozhodovanie o tom, čo robiť, resp. spočívajúci vo formovaní úsudku o tom, čo by sa malo morálne robiť (Hare, 1991; Richardson, 2018).
Najžiadanejšie zručnosti budúcnosti	Schopnosť kriticky a tvorivo myslieť, medziľudské vzťahy, rozvoj digitálnej gramotnosti, sociálny inteligencia... (WEF, 2021b).
Praktická múdrosť	Praktická múdrosť (fronésis) sa javí ako integrujúca cnosť, ktorá sa vyvinula na základe skúseností a kritickej reflexie (Aristoteles, prekl. z 2021; Sternberg, 1990).
Prestížne vzdelávacie inštitúcie, resp. orgány	World Economic Forum, Center for Curriculum Redesign, Rada Európskej Únie

Reziliencia	Schopnosť vyvíjať sa normálnym spôsobom napriek prítomnosti negatívnych, nepriaznivých okolností. Ako slovenský ekvivalent možno použiť pojem odolnosť, aj keď obsahovo zúžený (Stehlíková, 2019). Matějček a Dytrych (1998) definujú rezilienciu ako multifaktorový, procesuálny, vývinovo a kultúrne podmienený fenomén. Ide o zastrešujúci pojem, ktorý opisuje schopnosť a proces vyrovnávania sa s nepriaznivými okolnosťami v živote, zahŕňa všetky procesy, vplyvy, ktoré môžu na vývin pôsobiť.
--------------------	---

REGISTER

A

aktivity a transfer poznatkov, 3, 4, 5, 30,
57, 79, 103, 120, 136, 155, 169, 188
Aristoteles, 41

C

Cloze test, 3, 4, 5, 6, 33, 34, 63, 64, 87,
109, 110, 125, 126, 141, 159, 173, 174,
198, 201
cnosť, 38
cnosti
intelektuálne, 43
mravné, 43
cvičenia, 3, 4, 5, 27, 53, 75, 100, 117, 133,
152, 166, 185

D

definície intelektuálnej pokory, 120
dôvera v rozum, 99
druhy cností, 96

H

hodnotenie, 29, 32, 34, 56, 64, 78, 87,
103, 110, 119, 126, 136, 142, 154, 159,
168, 174, 188

C

charakter, 11, 22, 27, 39, 44, 56, 59, 63,
66, 67, 83, 86, 91, 96, 97, 149

I

inegrita kritického a morálneho mysle-
nia, 38
integrita, 67
integrita kritického a morálneho mysle-
nia, 5, 48, 55, 67, 145, 202, 224
integrujúca cnosť, 92
intelektuálna
autonómia, 178
empatia, 147
integrita, 162
odvaha, 131
pokora, 114, 131
rozumnosť, 98

intelektuálna arogancia, 114
intelektuálna autonómia, 178
intelektuálna egocentrickosť, 147
intelektuálna empatia, 146
intelektuálna integrita, 163
intelektuálna odvaha, 131
intelektuálna pokora, 113
intelektuálna prispôsobivosť, 178
intelektuálna zbabelosť, 132
intelektuálne cnosti, 43
intelektuálne cnosti a neresti, 75
intelektuálne pokrytectvo, 163
interaktívna taxonómia, 9, 15

K

kľúčové slová, 37, 66, 90, 112, 128, 144,
161, 176, 200
kognitívna zaujatosť, 164, 181
koncepce múdrosti, 94
kritické myslenie, 8
kritický mysliteľ
silný, 72
slabý, 72
kritický myšlienkový štýl, 95
kultivácia intelektuálnej mysle, 69

M

Maslowova hierarchia potrieb, 190
metavzdelávanie, 11, 27
modelová situácia, 103
morálna dilema, 79
morálne usudzovanie, 8
mravné cnosti, 43
múdroosť, 91
myslenie
autoregulatívne, 230
korektívne, 230

N

nedôvera voči rozumu, 99

P

pracovný list, 33, 63, 87, 125, 141, 159,
173, 198

praktická múdroosť, 44

R

riešenie morálnych dilem, 84
rozumnosť, 44
Ruisel, I., 94

S

sebahodnotenie, 3, 4, 5, 35, 65, 88, 111,
127, 142, 160, 175, 198
stimulovanie morálneho usudzovania,
83

Š

štandardy kritického a morálneho mys-
lenia, 73

T

taxonómia zručností, 15
teórie cností, 52

W

WEF, 8

Z

zrýchlené prístupy k vzdelávaniu, 26

**Kritické a morálne myslenie: Vysokoškolská učebnica
a cvičebnica.**

Autor doc. PhDr. PaedDr. Martina Kosturková, PhD.

Pracovisko autorov: ÚPAP
FHPV PU Prešov

Recenzenti: prof. PhDr. Miron Zelina, DrSc., Dr. h. c.
doc. PaedDr. Klára Velmovská, PhD.

Vedecký redaktor: doc. Mgr. Magda Kučerková, PhD.

Vydal: Fakulta humanitných a prírodných vied Pre-
šovskej univerzity v Prešove

Vydanie: prvé

Rozsah: 233 strán [8,69 AH]

Formát: B5

Náklad: 110 ks

Typ dokumentu: Elektronický dokument (CD-ROM
, DVD)

ISBN: 978-80-555-3020-8

EAN: 9788055530208